

XV LETNIK
1934

MLADIKA

8

DRUŽINSKI LIST
S PODOBAMI

MLADIKA izhaja v Celju prvega dne vsakega meseca. Naročnina za Mladiko je letno Din 84—, s krojno prilogo vred Din 100—.

Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (Din 42—) in četrtletno (Din 21—).

V inozemstvu stane Din 100—, s krojno prilogo Din 116—; v Ameriki dol. 2—, s krojno prilogo dol. 2.40.

Čekovni račun imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

Naročnino in reklamacije je pošiljati na naslov: **Uprava Mladike v Celju**. — Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: **dr. Jože Pogačnik**, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolezijska 1, ali: Mladika, Ljubljana, poštni predal 337, telefon 3191.

Ugankarsko gradivo sprejema višji šolski nadzornik Josip Novak v št. Vidu nad Ljubljano. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank.

VSEBINA AVGUSTOVSKÉ ŠTEVILKE

LEPOSLOVNI SPISI: Črv za ogledalom (Janez Jalen) — Huda ura (France Bevk) — Eksekutor (Venceslav Winkler) — Vrata (Janez Rožencvet)

PESMI: V tivolskem parku; Čolni (Gustav Strniša) — Delo (Venceslav Winkler) — Klic žejnih (Vinko Žitnik) — Pesmi čarnoleske (Kochanowski-Debeljak) — Na cesti (Stanko Janež) — Večerna melanholija (Ivan Čampa) — Tolmun (Avgust Žavbi)

POLJUDNI SPISI: Na robu življenja (Bogdan Kazak) — Iz zgodovine slovenskega cerkvenega slikarstva (France Stelè) — Moj dunaj (Anton Komar)

PISANO POLJE: Fran Ksaver Prešeren (Tomo Zupan) — Žita v slovenskih pregovorih in rekih (I. Šašelj) — Plečnik in Ljubljana (K. Dobida) — Naše slike — Nove knjige — Narodno gledališče v Ljubljani — O jezikovnih grehah — Antonu Bezenšku v spomin — Besedni paberki

DRUŽINA: Nekaj o fižolu (Fr. Vardjan) — Domača zelišča v kozmetiki (Š. H.) — Zdravstvena vprašanja za družino in dom (dr. Malka Šimec) — Kuharica (M. R.)

ZA KRATEK ČAS: Čarodejev kotiček in zabavne igre — Šale — Uganke

SLIKE: Francisco Goya: Usmrtnik upornikov — Iz prenovljene Ljubljane: Prenovljena cerkev sv. Florijana; Cojzova cesta s piramido; Vodnjak na Šentjakobskem trgu; Ob začetku Poljanske ceste; Pristanišče čolnov ob Ljubljani — Nagrobnik pri Sv. Križu — Kapelica Kristusovega rojstva na Dunaju — Sv. Florijan med vojsko — Med prenavljanjem sv. Florijana — Iz cerkvenega slikarstva: Rojstvo Marijino v Beramu pri Pazinu; Poslednja sodba v Godeščah pri Škofji Loki; Smrt Marije, Hieronim in Marko v ptujski cerkvi — Fotografije (Fr. Krašovec): Vola igovca; Pogled skozi kozelc; Pri vezenju — Spominska plošča na Bezenškovi rojstni hiši

Naročniki! Prosim vas, pokažite Mladiko tudi prijateljskim družinam. Če sodite, da bi katere naročile Mladiko, blagovolite sporočiti naslove na dopisnici: **Upravi Mladike, Celje**. — Od prejšnjih letnikov Mladike se še dobijo letniki 1924, 1925 in 1926 broširani po 90 Din, vezani po 130 Din, letniki 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932 in 1933 broširani po 110 Din, vezani po 150 Din; z odpravnino stane letnik 10 Din več. Vezava Mladike stane z izvirnimi platnicami v platnu 40 Din, napol v platnu 30 Din; lahko pa se naročajo izvirne platnice tudi same ter stanejo v platnu 30 Din, napol v platnu 20 Din.

Tiska Mohorjeva tiskarna, r. z. z. o. z., v Celju (Fran Milavec, Celje). — Izdaja Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. Za uredništvo: Fran Milavec, Celje.

MLADIKA

LETNIK XV = 8 = LETO 1934

ČRV ZA OGLEDALOM

Janez Jalen

Na veliko ljubljansko sejmišče se je nagnetlo vse pisano ljudi. Nedelja, prežarjena od pozno pomladanskega sonca, jih je navabila. Počasi so se pomikali mimo razpostavljenega blaga, ga ogledovali, precenjevali in hvalili, a kaj malo kupili. Tu pa tam si je kdo hitel malone s komolci pomagati naprej. Obenem se je na vse strani razgledoval po ljudeh; je že koga v gneči zgrešil.

Pod široko razpetimi senčniki so neutrudni prodajalci žlobudravo ponujali in razkazovali drobnarije, brez katerih bi po njihovem ne smela biti nobena družina, nobena gospodinja in sploh noben človek. Gruče so se zbirale okrog njih in marsikdo se je dal pregovoriti.

Razstavljalci domačega blaga pa so resno zamišljeni molčali. Ogledovali so sejmarje, prisluškovali njihovim pogovorom in posegali vmes le takrat, kadar so iz obrazov in razgovarjanja sodili, da utegnejo kaj prodati ali sebe in svoje blago vsaj za boljše čase kedaj priporočiti.

Mizarja Koširja se je v popoldanski soparici loteval zaspanec. Kar sram ga je bilo ljudi, ki so hodili mimo njegovega razstavnega predela. Če bi vnaprej vedel, bi sinoči ne bil ostal do zadnjega na zabavališču in bi danes pred poldnem ne bil gasil žeje s pivom. Sedaj pa... Razgrnil je časopis na mizo, sedel v naslanjač in podprl glavo z rokami. Ljudje bodo mislili, da bere, on bo pa lepo malo zadremal.

Pa se mu je kinknilo, da se je za hipec predramil in odprl oči. Prav takrat je skoraj tik njega na pol tiho spregovorila ženska z mladim, donečim glasom:

»Tone! Tole ogledalo mi je pa zares všeč. Če ni predrago...«

Koširja je kar vrglo iz naslanjača in že se je priklanjal. Nerodno mu je bilo samo to, ker ni vedel, ali naj damo ogovarja z gospodično ali z milostivo. Nikakor ni mogel ugeniti, ali je gospod, ki ga je z imenom poklicala, že njen mož,

ali je šele ženin, ki spremlja nevesto pri nakupu bale. Vsekakor, lep par sta bila. Posebno ona mu je bila všeč. Kako je vzravнала pred ogledalom svojo brhko postavilo!

Po dolgem pogovarjanju sem in tja je on rekel njej:

»Karlina! Res je ogledalo mojstrsko delo. Samo gospod je preveč nepopustljiv v ceni. V teh hudih časih si človek takega razkošja kar ne more privoščiti.«

Odšla sta.

Zunaj sta sedla med znance k jedi in pijači.

Karlina ni dolgo zdržala. Opravičila se je, da mora še otrokoma, Dragici in Zvonku, kupiti sejma.

Okroglo uro je čakal Tone, pa žena se še ni vrnila. Da naj jo pridržé, če bi prej prišla kakor sam, je naročil znancem in odšel.

»Tisto ogledalo ji vendar kupim,« je mislil in se počasi prerival naprej, dokler ni ogovoril Koširja:

»No, kako bova naredila z vašo mojstrovino?«

»Hvala lepa, gospod Pristavec. Prvi dan po zaključku velesejma ogledalo odpošljemo. Milostivi pa čestitajte. Tako dobro je kupila.«

Pristavcu, trgovcu iz podeželskega mesta, se je zablistala v očeh nejevolja na ženo, pa se je hitro potajil: »Kaj je treba vedeti tujemu, nepoznanemu mizarčku, kakšne muhe ima včasih Karlina.« Pomolčal je in pomislil, kako naj zastavi besedo, da stvar do konca uredi in da ne izda ne sebe ne žene. Bil je zmeden. Prav malo je zajecal, preden je vprašal:

»Gospod Košir! Kako sta se pa glede plačila dogovorila?«

»Najlepša hvala, gospod Pristavec! Je že milostiva vse poravnala.«

Tone se je prisiljeno nasmehnil:

»Saj pravim. Kadar imajo otroci denar, imajo pač kramarji semenj.«

Vljudno se je nasmehnil in se zgubil med sem in tja, valujočimi ogledovalci sejma.

Mizar Košir se je pa hudomušno muzal. Saj je sedaj vedel celó to, da imata Pristavca vsak svoje premoženje. Bil je pač mlad in prikupen, prijaznih besedi in uglajenega vedenja. Gospa Pristavčeva ni posebno pazila na vsako besedico pri sklepanju kupčije. Pa na moža je bila nejevoljna. In brhko se ji je zdelo, ko Košir ni nič skrival, da mu je všeč.

Vsa obložena z igračami se je vrnila Pristavka k možu in njegovim znancom. Prt na mizi je bil že na več krajih polit s teranom. Tone je na zdravje Karlini poklical še en liter. Vsi so mislili, kako se Pristavca dobro razumeta. Seveda. Kdo pa naj bi opazil, da je Tone Karlini samo s pogledom znal povedati, kako mu ni prav, kar je naredila. Saj se tudi skoraj nič namrdnila ni. In pa: v veseli družbi znancev nista utegnila premišljevati, da jima je pravkar prišlo malo navzkriž.

Čez dober teden se je ogledalo že razgledovalo pri Pristavčevih. Tone je hodil mimo njega in se še ozrl ni. Karlina se je pa samo takrat ogledovala v njem, kadar je prav dobro vedela, da je mož ne bo presenetil.

Kakor bi svoj živ dan ne bila padla niti senca na njiju prijateljstvo, tako dobro sta se spet razumela Pristavca. Tone kar ni mogel skriti, tako je bil vesel, ko je zvedel, da dobita Dragica in Zvonko bratca ali sestrico. Njemu je bilo vseeno. Samo, da bo. Otroke je imel vse vprek rad. V svoje je bil kar zaverovan. Karlina je pa namerjala iti k morju, pa ni marala, da bi bil mož zato slabe volje. Kako je znala skriti svoje muhe in se prijazno nasmehniti tudi takrat, kadar se ni lahko. Tako zavoljo morja Tone res nič ni rekel. Še prav se mu je zdelo. Če bi pa vedel, kaj si je vse Karlina na pot pripravila in zakaj sili k morju, bi se bila pa drugače zgovorila.

Tone je odšel zdoma, Karlina se je pa zaklenila, kakor bi bila legla počivat, a je le pred velikim ogledalom pomerjala kopalno in obalno obleko. In pa: naučiti se je morala, najbolj učinkovito pobarvati si ustnice:

»Pri morju vendar ne morem drugačna hoditi kakor druge ženske. Imeli bi me za teslo.«

Dolgo se je trudila, preden si je vsa zadovoljna priznala, da je bolj podobna komaj doraslemu dekletu kakor materi šestletne deklice in štiri in pol leta starega fantka.

»Seveda. Marsikdo bi rad imel otroke. Tega pa nič ne pomisli, da bom čez nekaj let taka, da me še sam ne bi več z veseljem pogledal. Naj le počaka, da se vrnem.«

Prav takrat, ko je Karlina za trdno sklenila, da si ne pusti vzeti mladosti, je za ogledalom prečudno zaškrtalo.

»Rrrsk, rrrsk, rrrsk...«

Karlina se je zdrznila in kar strah jo je postalo. Hitro je zbrisala z obraza barve in se preoblekla v vsakdanjo obleko. Pa kako je hitela, da bi mogla čimprej oditi. Med vrati je že celó sklenila, da si še premisli. Za ogledalom je še vedno neutrudno glodalo:

»Rrrsk, rrrsk, rrrsk...«

Drugo jutro se je Karlina z otrokoma odpeljala. Za njeno ogledalo se doma ni nihče več zmenil. Tudi sama je nanj pozabila.

Znanec Vršičnik je Pristavca povabil, naj prisede v avto. Peljali bi se k morju. Porabil je priliko in šel pogledat otroke in ženo. Vršičnikova gospa je pa Pristavca tako vprašujoče pogledovala in tako okrog vogala govorila, da se ni prav nič dobro počutil v njeni družbi.

»Le kaj mi prikriva in česa me noče vprašati?«

Malo je pa le namignila, da se Karlina ne počuti dobro in da leži. Ves v skrbeh je hitel Pristavec k njej.

Karlina se je moža prestrašila. Tone pa ni pokazal, da je to opazil. Sedel je na rob postelje in gledal ženo, pa je videl le, kako čudno se je pred kratkim vedla gospa Vršičnikova. Prisiljeno mirno se je pogovarjal z bolnico, pa je marsikateri njen odgovor preslišal. Preglasno so mu v ušesih brnela namigavanja gospe Vršičnikove.

Tone za slovo Karlina ni poljubil. Preveč ga je grizlo spoznanje, da njegova žena noče biti mati.

Pozno ponoči je Pristavec ves zbit stal doma pred novim ogledalom.

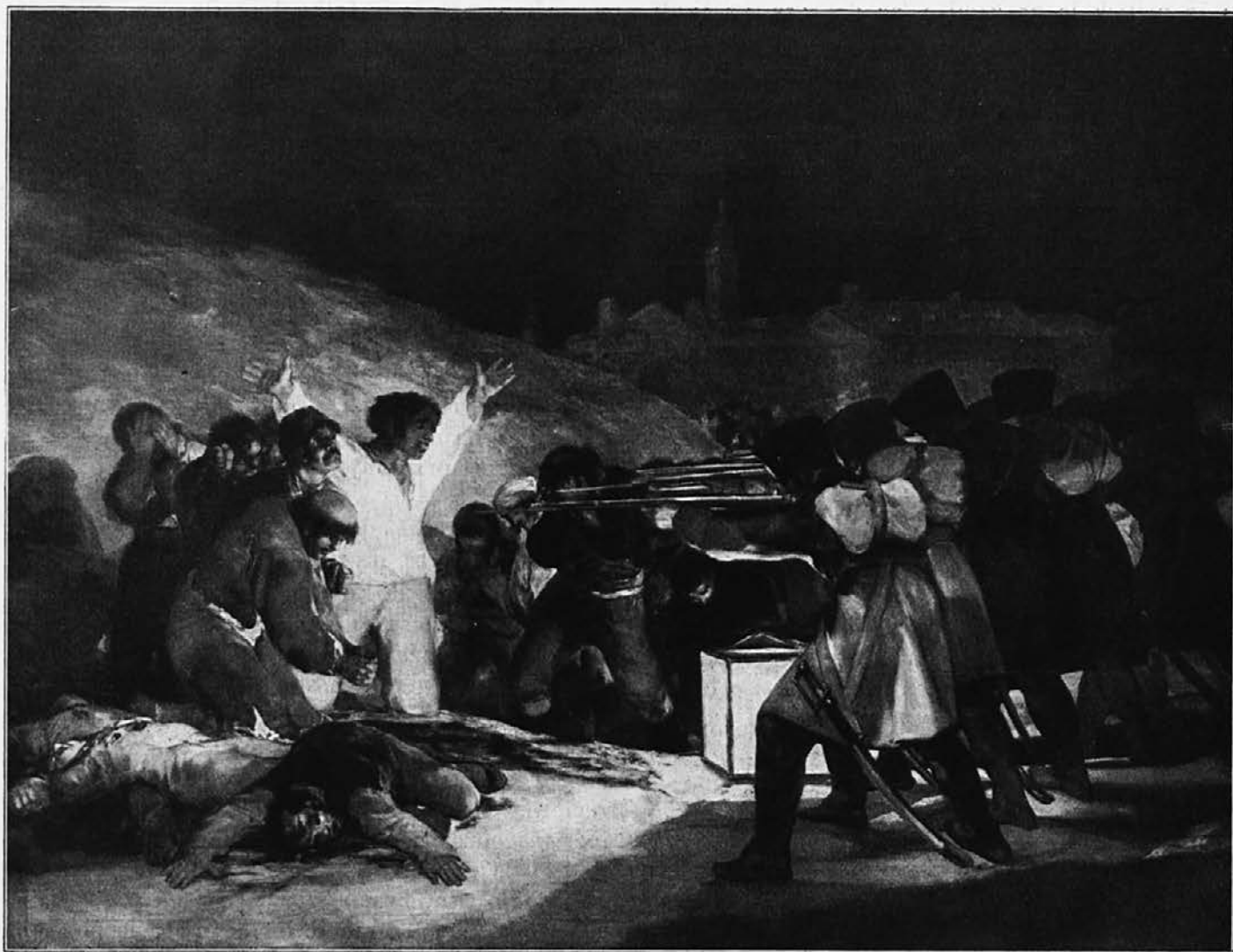
»Rrrsk, rrrsk, rrrsk,« se je oglasilo izza brušene ploskve.

Tone je ogledalo obrnil narobe k steni, postal in z odprtim nožem pričakal novega škrtanja. Kakor žolna s kljunom je Pristavec udaril s krivcem. Rejen črv se je privaril iz razjedene deske.

Karlina se je vrnila z morja. Tone ji je pokazal obrnjeno ogledalo:

»Kakor to mrtvo desko je črv razril tvoje živo srce.«

Tiste dni, ko je Tone mislil, da bo tretjič zibal, sta se Pristavca ločila. Ohranila sta vsak svoje premoženje. Le otroka je oba prevzel Tone. Nič jima ne manjka. Ljudje pa vedó povedati, da sta na slabšem, kakor če bi imela mater v grobu.

Francisco Goya: Usmrtitev upornikov. (Madrid, Galerija Prado.)

H U D A U R A

France Bevk

17.

Na drugi strani kolovoza, ki je tekkel mimo Mlakarjeve hiše, je stal svinjak. Okoli njega se je bohotala divja kopriva, grmi bezga, ki je vsiljivo dišal v poletnih nočeh. Za svinjakom se je med klancem in sosedovim poljem širil sadovnjak. Drevo pri drevesu; biló jih je polno položno pobojče, ki je šele v spodnjem delu strmo padalo do gozda.

Pavletu in Zalki so noge tiho šumele po mladi otavi, ki je bila komaj priburila na dan. Noga se jima je kdaj pa kdaj povalila na zeleni hruški, ki je bila padla na tla. Zakrilila sta z rokami, da sta ulovila ravnotežje.

Zalka je tako zelo hitela med tenjami dreves, da jo je Pavle le stežka dohiteval. »Saj bi ne smela tako teči,« si je mislila, »dejal bo, da ga

vabim za seboj...« Hotela je z njim govoriti in ni marala, da bi kdorkoli ujel kako besedo. Poleg tega jo je bila obšla taka čudna plahost pred ljudmi, da bi se bila najrajši kam skrila. Ko vroča kaplja ji je kanilo v dušo spoznanje, da se s fanti ne dá igrati. Ne samo radi notranjega občutka, radi vsega, kar je tistega dne videla in doživela.

V temi, ki je bila skoraj popolna, je držala roke predse, da bi kam ne zadela. Med debli ni bilo najmanjšega vetriča, le v krošnjah je zdaj pa zdaj zašumelo. Zrak je bil težek, zadušen kot prej, pot je v curkih oblival njeno telo. Nad gorami na zapadu je pobliskavalo vedno gosteje, zmeraj močnejše. Vsak blisk je vrgel vijoličasto svetlobo skoraj čez polovico neba. Svetlikanje je bilo še zelo daljno, ni razsvetljevalo nočne tmine, le kopo črnih oblakov, ki je rasla na nebu. V njej je zamolklo šumelo, kakor da se od nekod bliža razdražena čreda. Oblaki so bili ko velika teža,

ki je pritiskala na zemljo, na drevesa, na ljudi. Ni jim pustila dihati.

Oči so se polagoma privadile temi. Bilo je mogoče razločiti drevo od drevesa in gozd tam spodaj, ki se je dvigal kot črna, smolnata stena.

Zalka se je ustavila. Bila je upehana, prsi so ji plale. S hrbtom se je oslonila na deblo jablane in se ozrla proti Mlakarju.

Med gostim drevjem so se komaj razločila svetla okna. Iz daljave so mežikala ko velike kresnice. Slišali so se zdaj šibkejši, a zdaj močnejši zvoki godbe. Juhej kakega fanta je le kot rahla slutnja dospel na njeno uho.

Zdrznila se je. Pred njo je stal Pavle. Kakor da je prej mislila, da je sama in da ga je šele tedaj zagledala. Prav za prav je videla samo tenjo. Vendar je razločila, da stoji razkoračen, tišči roke v žepih, a klobuk mu tiči na tilniku. Menda ga je razganjala ošabnost, ker jo je izvabil na vrt in je sama tekla tako daleč do gozda.

Ta misel, ki se ji je porodila iz nezaupanja — še zmeraj mu ni zaupala — jo je vgriznila v srce. Užaljenost jo je zapekla v očeh. Če bi bil Pavle mogel ujeti njen pogled, bi se bil zdrznil pred njim. Težko je soplela.

Pavle je stopil do nje in ji položil roko na ramo. Drzko jo je zavrnila.

»Počasi,« je rekla pridržano. »Dejal si, da bi rad govoril z menoj.«

Fant je bil presenečen, hkrati prizadet. Potegnil si je klobuk na oči in izpljunil. Tega dekleta res ni mogel razumeti. Ves večer se mu je izogibala, a nato je plesala z njim kot nora. Ni se upirala iti na vrt, a zdaj je huda. Bal se je, hkrati ga je še huje mikala. Toda do nje se ni upal biti tako drzen kot do drugih deklet. Morda pa se vendarle norčuje. Hudiča! Ustnice so se mu skrivile v zloben izraz.

»Sama si rekla, da bi rada govorila z menoj.«

»Pa jaz. Ali je kaj na tem? Saj vem, da moram sama govoriti, ko ti molčiš kot muteč.«

Nagnila je glavo. Navdajali so jo mešani občutki. Najrajši bi se bila zasmejala, obenem ji je bilo do solz. Nezaupanje ji je kopnelo, a ga ji je spomin na Tinetove in očetove besede vedno znova podžigal.

Pavle se je ozrl po bliskavici. Ni vedel, kaj naj reče, kaj naj stori. Nebo je spreletel rahel grom. Pristopil je znova, oprl roko na deblo jablane. Gledal je v dekletov obraz, ki se je rahlo svetlikal iz teme.

»Kaj naj ti rečem?« je dejal čudno milo, skoraj nefantovsko. »Saj bi tudi ti lahko razumela.«

»Razumela?« je Zalka dvignila obraz. »To sem razumela, da vam je do naše zemlje. Drugega mi do sedaj še nihče ni rekel.«

»Tega ti jaz nisem rekel,« je fant trdó odsekal in odstopil za korak.

»Ti ne, a so mi rekli drugi. Pa saj bi tudi slepec spoznal, zakaj najina očeta tako tičita vkup.«

Pavletu je bilo nerodno, a hkrati prijetno. Zdaj je razumel dekletovo vedenje. Pričevalo je za njeno čisto misel. Popadla ga je jezica na očeta, da se toliko in tako očitno žene za tisti kos zemlje.

»Res je, da mi je oče nekoč to omenil,« mu je stežka prišlo iz ust. »Toda prav tako lahko mi verjameš, da mi ni nič do tistega sveta.«

Že zgolj priznanje, da je vedel za to, je Zalko sunilo v srce.

»Lahko rečeš, da ti ni do nje,« si je grizla ustnice. »Saj veš, da ti ne uteče, če me vzameš.«

Tako čudno težko ji je bilo, da se ji je tresel glas. Še malo, pa bi bila zajokala. Odtргala se je od debela in odšla po vrtu.

Pavle je stopil za dekletom. Bilo je prvič, da je čutil tak nemir v srcu. Nikoli si ni pomišljal pred dekleti, če so vihale nos, a Zalka ni mogel pustiti kar tako od sebe. Ujel jo je. Hotel je nekaj reči, ni vedel, kaj. Zaklinjanje, da ga tiste njivice in pa senožet ne brigajo, bi bilo smešno. Hotel jo je priviti na prsi, razodeti z objemom, kar bi ne zmoglo tisoč besed.

»Pusti me!« se mu je izvila in stekla po vrtu.

Nenadoma je obstala. Od svinjaka se je bilo oglasilo zateglo pasje lajanje in se razleglo v noč. Šinilo je iz teme tako nenadoma, tako pretresljivo, da jo je premrazilo do kosti. Uprla je pogled med drevje, nato je preplašena skočila k Pavletu.

»Tam je nekdo,« je strastno zašepetala.

Pavle jo je vzel v naročje. V strahu, ki jo je bil obšel, se ni branila.

»Saj ni nikogar,« so fantu naglo poblisnile oči med tenje dreves. »Zalka,« so ga iznenada objemali vse drugačni občutki kot dekleta. Nagnil je obraz na njene lase. »Zalka!«

Zdelo se je, da je premagana.

»Pusti me!« se je nenadoma zavedela. »V hišo morava. Pojdiva domov! Opazili bodo, da naju ni... Pavle!«

»Zdaj te ne pustim,« ji je fant skušal priviti glavo na prsi. »Zdaj moraš reči zadnjo besedo... Zalka!«

Toda Zalka ga skoraj ni poslušala. Najslajše besede bi ji ne bile prišle do srca, ki ga je bila zagrnila groza. Tudi mu ni nič odgovorila. Hkrati

se mu je branila, ni se trudila, da bi se mu iztrgala. Zgrabila ga je bila za roke. Ne iz nagnjenja, ampak ker je v čudnem strahu iskala opore. V pasjem laježu, ki je prehajalo v tuljenje, so ji umrli vsi ostali občutki.

»Zakaj pes tako tuli?« je drhtela kot v mrazu.

»Morda ga draži godba.«

Tedaj je tudi Pavleta rahlo pomrazilo po telesu, a ni hotel izdati občutka plahosti. Objeta sta strmela med drevje in prisluškovala brez sape. Pavletove oči so kot začarane obstale na neki točki. Iztegnil je vrat, da bi bolje videl.

»Ali kaj vidiš?«

»Nič,« se je otresel. »Pojdi v hišo, pridem za teboj.«

»Ne, pojdi tudi ti! Pojdiva skupaj!«

»Pojdi sama! Poslušaj, no!«

To je rekel pritišano, a tako strogo ukazuje, da ga je morala poslušati. Tekla je, kakor da jo pasje lajanje s silo vleče proti hiši. Tedaj je že dobro razločila deblo od debela. Bliski, ki so se ji vžigali za hrbtom, so postajali vsevidljivi svetlejši. Vsakikrat se je za spoznanje razmeknila tema.

Vsa zasopla je dosegla hišo. Tedaj se je z vrta razlegnil krik. Bilo je morda pet besed, morda več, ki so utonile v zamolklem gromu. Nato je vse utihnilo, grom in krik.

18.

Harmonika je pela skoraj brez prestanka. Blaž ni bil dober godec. Škripal' je vedno isto, vendar so le redki plesavci opazili, da Mohorja ni. Bili so razigrani ko ogenj v dračju. Nikomur ni prihajalo na misel, da bi odšel domov. Bilo je kazno, da bodo preplesali do jutra.

Lizabeta je sedela ob peči, bila je videti žalostna, nič več ji ni bilo do plesa. Ko je Slivar opazil, da Pavleta in Zalke ni več med plesavci, mu je pomenljiv nasmeh spačil usta. Ko se le dolgo nista vrnila, se je nestrpno oziral v vrata. Vznemirjalo ga je tudi Frenconovo vedenje. Hotel se mu je približati, da bi mu rekel kako besedo, mu nalil v kozarec vina. Našel ga je sedečega na klopi, spečega s pipo v rokah.

Skozi glasove harmonike je ujel pasje lajanje, ki mu je šlo do mozga. Hotel je stopiti na prosto, da bi videl, kaj je. Tedaj se je prikazala na pragu Zalka. Bila je vsa spremenjena v obraz, tako trepetajoča, da se je morala opreti na rožance. Velike oči so ji iskale med vrtečimi se pari. Nato so se ji uprle naravnost v Slivarja.

»Pavleta je nekdo zaklal...«

Besede je bila skoraj kriknila, vendar njihov zmisel ni dosegel Slivarjevih ušes. Po Zalkinem

spremenjenem obrazu in po njenem zadržanju je spoznal, da mora biti nekaj hudega. Rinil se je do nje, toda plesavci so ga suvali in se mu smejali. Obšla ga je taka stiska, obenem taka jeza, da je stisnil pesti in jih zavihtel nad glavo.

»Nehajte že!« je zakričal. »Nehajte vsaj za minuto, potem norite!«

Harmonika je ječe potihnila. Znojni plesavci so se ustavili in začudeni pogledali razjarjenega moža. Slivar je stopil do Zalke in se naglo upognil, da jo je videl v obraz.

»Kaj se je zgodilo?«

Ponovila je prejšnje besede, a skoraj brez glasu.

Novica je s tako silo planila v Slivarjevo zavest, da ga je za trenotek omamilo ko udarec po glavi. Ko se je zavedel, je dvignil pest in treščil z njo po zraku, ko da je nekoga pobil.

»O, hudiča!« se mu je hripavo iztrgalo iz prsi.

»O, prekletost!«

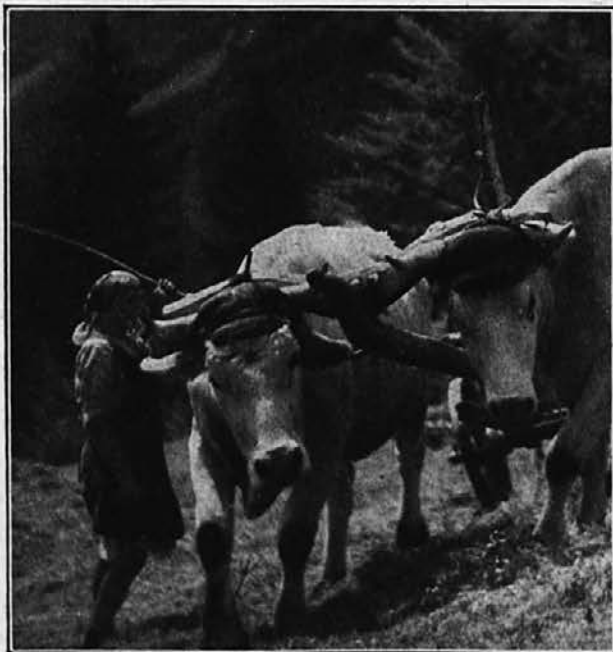
Ko blazen je tekel v vežo.

Navzočni so stali z odprtimi usti. Ivanc se je bil zdramil, tiščal pipo v rokah, strmел in nič ni razumel. Na Zalki je trepetala še obleka. Zakrila si je obraz, kakor da ne more gledati nekega prizora. Nato se je sesedla na klop.

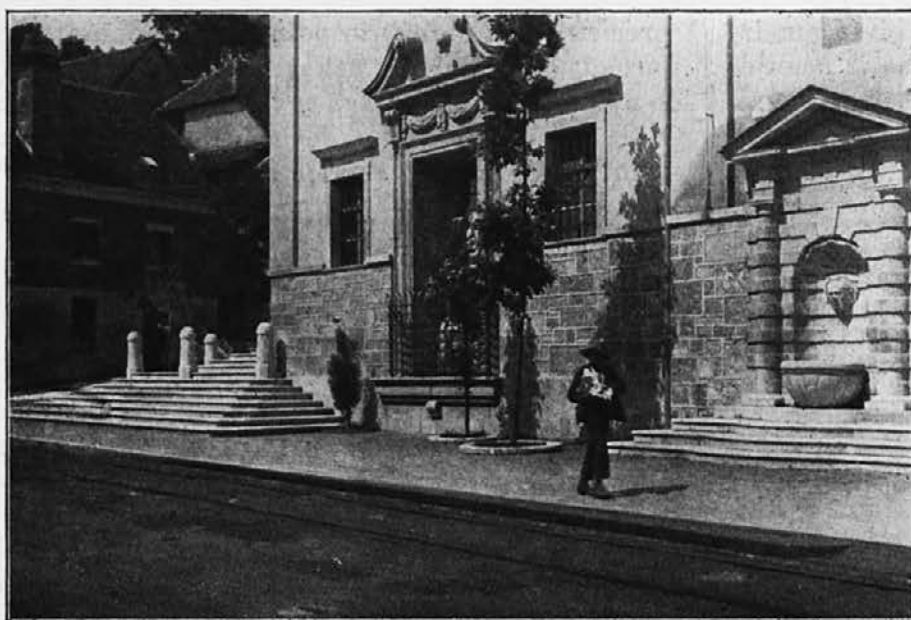
Slivar se je vrnil. Hotel je k Pavletu, a kam? Sključil se je pred Zalko in ji kazal stisnjene pesti, kakor da hoče iztisniti odgovor iz nje.

»Kje je Pavle?« je zagolčal. »Kje leži?«

»Na vrtu,« so se dekletu komaj premknile ustnice. »Za svinjakom. Ob bezgu.«

Vola igovca. (Fot. Fr. Krašovec.)

Pred prenovljeno cerkvijo sv. Florijana.

Slivar je vnovič planil iz hiše. Tedaj so tudi ostali prišli do sape. Zgrnili so se za njim. Bila je trda tema. Le zdaj pa zdaj jo je za trenotek presekala vijoličasta svetloba bliska. Vrnili so se po svetilko.

Medtem se je bil Slivar dotipal do bezga. Oči je tako napeto upiral v tla, da so ga bolele. Od nekod iz daljave se je iztrgal vrisk, kot bi bil nekdo obupno kriknil. Moža je streslo. Ozrl se je za glasom v noč in požugal s pestjo. Od obzorja se je vžgal blisk in obsnil vse nebo. Razsvetlil je tudi vrt; Slivar je uzrl nekaj temnega v travi.

Pristopil je, se upognil in tipal v temi. Bil je človek. Pavle! Pod tresočimi se rokami je čutil glavo, prsi, roke. Prstov se mu je prijelo nekaj lepkega. Kri! Bil je trd v svojem srcu, a je zaječal ko dete pod bremenom.

»Pavle!« ga je poklical. »Pavle!«

Pavle je zamomljal nekaj nerazločnega; zdelo se je, da ne more govoriti. Roka se mu je zgenila. Slivar ni mogel verjeti, da je sin smrtno ranjen. Zgrabil ga je z obema rokama in ga dvigal na noge. Pavle je zaječal in se mu onesvestil v naročju. Počasi ga je zopet spustil na zemljo.

Prinesli so svetilko. Križasti prameni svetlobe so plesali po ranjencu. Ljudje so se zgrnili okoli njega in ga gledali z radovednostjo in grozo. Nihče ni rekel besede. Le kak pridušen vzdih, ki je zopet ugasnil. Slivar se je obupno ozrl po osvetljenih obrazih in si obrisal znojno čelo.

»Prinesite plahto, da ga spravimo pod streho.«

Blaž, ki je nosil svetilko, je posvetil okrog ranjenca. Pobral je nož iz trave in ga podržal

na dlani. Ker se nihče ni zmenil zanj, ga je obrisal in si ga vtaknil v žep.

Pavleta so prinesli k Mlakarju v izbo, kjer sta bili ostali le Zalka in Jerica.

Nebo je spreletel nov grom, ki je dolgo odmeval od gorá. Potegnil je veter, v drevju je zašumelo. Temo so sekali vedno gostejši bliski. Bližala se je huda ura.

Ranjenca so položili na široko klop ob peči. Pod glavo so mu porinili vzglavnik. Trudili so se, da bi mu pomagali. Tišino so prekinjale le kratke, šepetajoče besede. Neka ženska je zaplakala iz sočutja.

Pavle je bil zadet med rebra.

Rana je bila po vsej priliki zelo globoka. Strgali so mu s telesa okrvavljeno srajco in mu ustavljali kri. Bil je še zmeraj v nezavesti. Obraz mu je bil globoko blede, oči le napol zaprte.

»Ali je umrl?«

»Ne, saj še diha. Toda prižgite svečo! Nič se ne ve, kaj pride.«

»Dajte kisa in vode!«

Prižgali so rdečo svečo. Mlakarica je prinesla knjige in molila molitve za umirajoče. V molitev so se mešale besede ljudi, ki so se trudili okoli fanta. Močili so ga z vodo in kisom. Rano so mu za silo obvezali, a skozi platno je še vedno prodirala kri.

Pavle se je polagoma zavedel. Odprl je oči, ki so se mu stekleno zalesketale. Pognal je sapo, da mu je zagrgralo v prsih. Iz ust se mu je prikazala kri. Bil je ranjen v pljuča. Stokal je, zapiral oči, ki so se mu obupno obračale pod vekami.

Molitev in govorjenje je zaglušil grom, ki se je mogočno valil čez nebo. Bliski so ožarjali temo pred hišo, sezali celó v izbo. Luč je zaplala v vetru, sveča je ugasnila. Sopara je prenehala, zavel je hlad... Prižgali so svečo znova in zaprli okna.

Slivar je sedel na stolico in gledal sina. Vse je storil, kar mu je prišlo na misel, zdaj mu ni vedel več pomagati. Roke je upiral na kolena, a glava mu je nehoté lezla nizko. Strašna teža mu je legla na pleča. Molitvi je zdaj pa zdaj odgovarjal nehoté, a so mu že zopet obstale ustnice. Ni mogel verjeti, da bi mu sin umrl, vendar mu je misel na to polagoma kot tema legala v dušo. Vse življenje se ni prida ukvarjal s srcem, tedaj pa mu ga je prebudilo do zadnjega vlakenca. Ni

misli več na zemljo ne na Zalko. Bilo mu je samo do sina. Globoko v notranjosti mu je misel klečala pred Bogom, ga rotila, naj mu ga pusti. Tako globoko vase ni segel, da bi bil otipal lastno krivdo. Ni bil človek, ki bi rad obtoževal samega sebe. Porodila se mu je misel na krivca. Dvignil je glavo.

»Pavle,« je zinil, ko je bil sin zopet odprl oči in zahropel, »kdo te je?«

Zdelo se je, da je sin razumel vprašanje. Hotel je nekaj reči, a so mu besede zatonile v nerazločnem mrmranju. Iz ust mu je znova pritekla kri in se mu cedila na brado. Oči so mu nekaj dopovedovale.

»Kdo te je?« se je Slivar sklonil nad ranjenca. Biló je, kakor da mu je to vprašanje v tistem trenutku zagrnilo vse drugo. »Kdo te je zabodel?«

»Pusti ga,« mu je rekla Mlakarica. »Saj vidiš, da ne more govoriti. Kdo ga je, bi znala povedati Zalka.«

Tedaj so se vsi ozrli po Zalki. Prej so bili nekako pozabili nanjo. Bilo jih je že minilo prvo razburjenje in prva groza. Porajalo se jim je isto vprašanje kot Slivarju.

»Kdo je bil?« se je Slivar zazibal proti Zalki.

Zalka je še vedno sedela na klopi za vrati. Bila je ves čas kot omrtvela. Le zdaj pa zdaj se je ozrla po Pavletu; samo za trenotek, že je umeknila oči. Rada bi bila odšla domov, a se ni upala premakniti. Ko je zagledala Slivarjeve ostre oči in ujela trdi glas, jo je čudno spreletelo. V enem samem trenutku ji je bilo jasno, da je ta človek nikoli ni maral. Morda jo je celó mrzil, jo imel na tihem za vlačugo. Potreboval jo je radi zemlje. Ne, Pavleta tedaj ni obtoževala, on se ji je smilil. Samo smilil. Ob sosedovem pogledu so se ji bili razjasnili tudi pijani občutki. Ljubezen do Pavleta je bila še preveč v popju, da bi žalovala za njim. To ji je bilo jasno, kakor tudi to, da jo Slivar sovraži. Nanjo bo zvrčal polovico krivde. Nejevolja ji je legla na dušo.

»Ne vem, kdo ga je,« je rekla mrzlo. »Nisem ga videla.«

»Nisi ga videla?« se je sosed razburil. »Kako pa si vedela, da ga je nekdo zaklal?«

»Takrat sem bila že pred hišo,« si je obliznila izsušene ustnice. »Potem sem ga našla, ko je že ležal. Kaj mi hočete?« se je nenadoma razburila.

Cojzova cesta s piramido.

Ozrla se je po ranjencu, po sveči. »Pustite me!« je pristavila plaho, skoraj tiho.

»Ta nož sem našel v travi,« se je oglasil Blaž. Tedaj so se vsi spomnili noža.

»Naš je,« je rekel Mlakar, ko si ga je ogledal. »Saj sem ga iskal. Kdo ga je bil vzel?«

Bili so tiho. Ranjenec je bil rahlo začumel. Mlakarica je zaprla knjigo in upihnila svečo. V drevju pred hišo je šumelo. Grom je vedno pogostejše spreletaval nebo. Noč so ožarjali bliski.

»Mohor ga je bil vzel z mize,« se je domislil Lovrenc.

Ljudje so se spogledali.

»Tine, hočeš reči,« je zahrkal Slivar.

Povedal je, kar mu je bilo ves čas na jeziku.

»Mohor!« je odsekal Lovrenc. »Ali sem mar slep?«

Ozrli so se v zdič, kjer je ležala harmonika. Saj res, tedaj so se vsi spomnili, da Mohorja ni bilo v izbi, da je igral Blaž. Prej so na tiho vsi mislili na Tineta. Zdaj jim je čudno, neumljivo leglo na duše, jim zaprlo besedo.

»Tudi Tineta ni nikjer,« se je počasi oglasil Mlakar. »Kdaj je odšel?«

»Ali ni plesal z Lizabeto?«

Lizabeta je stala ob kamri in gledala. Ni ji bilo treba odgovoriti. Pavle je bil zopet odprl oči, v prsih mu je grgralo, se mu ustavljalo, kot da ga duši.

Slivar se je zavedel. Saj res, sin! Ob misli, kdo je ubijavec, je bil skoraj pozabil nanj. Sklonil je glavo in se nekam ves zrušil vase. Kaj bi s krivcem? Če ga ubije, s tem ne bo rešil Pavleta.

»Pavle, ali te hudo boli?« mu je glas trepetal od čudne mehko-be.

Motne oči se niso ozrle po njem.

»Da bi le dotrpel!«

»Ne bo še umrl,« je rekla Mlakarica. »To noč še ne. Morda sploh ne. Dobro bi bilo, da bi kdo šel po duhovnika. In po zdravnika. Morda ga še reši.«

Slivar je dvignil glavo in se ko izgubljen ozrl okrog.

»Pomagajte,« je zaprosil, »da ga prenesemo domov. Naj gre kdo in naj pripravi mater na to, kar se je zgodilo. Kdo pojde po zdravnika?«

Glas mu je rasel od besede do besede. Iskra upanja mu je vlila nove samozvesti. Podvizali so se, da se prej ne ulije ploha.

(Dalje prihodnjič.)

V TIVOLSKEM PARKU

Rože ob potih cvetó, klopi med drevesi živé,
po jezercu vozijo v soncu se mladi ljudje,
Čolni švigajo. — O, če bi drago imel,
z njo bi se peljal in ji ko ptič žvrgolel.

Tako sem pa sam ... Iz čolnov obrazi strmé,
vsi o veseli mladosti svetló govore.

Moj čolnič pozabljen v tihem pristanu sloni,
voda mu sili v razpoke, kmalu mi ga potopi ...

Gustav Strniša.

Vodnjak na šentjakobskem trgu.

ČOLNI

Kadar zabavajo sončni se žarki na svetlih valovih,
češejo kodraste jim lasé in vpletajo v nje zlate niti,
čolni se vzdramijo in ob bregovih
sence se trgajo in zarožljajo verige, kot zvonili
jekleni bi štiti.

Tiho brodarji veslajo, pod soncem na veslih slonijo,
kot bi čakali na razodetje globin,
čolni zajeti so v sončno bleščavo, gorijo,
zvon potopljeni brodarjem pozvanja iz bisernih lin.

Sonce se skrije in megla se dvigne nad vodno
gladino,

čolni se vračajo mrki — ni več žarečih bleščav —
vrbe jih sive sprejemajo v svojo tišino,
veje se sklanjajo in jih škropijo v pozdrav.

Čolne brodniki pripnó na verige, ki grabijo
v pljuske valov,
in čolni pod noč padajočo še zibljejo se na gladini,
sujejo s krni, ne morejo več od bregov
in sanjajo vso noč o zlati svobodi in sončni jasnini.

Gustav Strniša.

DELO

Trudni obraz
sem na zemljo izorano naslonil.

V sleherni bilčici
tiho življenje šumi,
v vsaki rastlinici
tisoč pomladi gori.

V neskončno daljavo
iztegnila njiva je rjavo telo.
Na koncu bo dom.
Zdaj stoji tam
samotno, samotno drevo.

Trudni obraz je prešinil smehlaj
ko svetloba z nebá.
Roke v molitev gredó.
Kako bo prijetno doma.

Venceslav Winkler.

EKSEKUTOR

Venceslav Winkler

Eksekutor Francè Jamnik rine s kolesom v klanec. Na vse zgodaj je prevozil dolgo pot iz trga do Poljane in se zgasil pri županu. Županu je potemnel obraz, ko ga je zagledal.

»Križ božji, zdaj gre zares,« se je stresel.

Eksekutor se je smehljal kot otrok. Saj on ne more pomagati. Ukažejo mu in mora iti. Tako je pač na svetu. Drug drugemu smo v napotje.

»Da, da,« je mencal župan.

Potem je vzel v roke seznam in ga preletel s trudnimi očmi. Sami znanci. Obrnil je list in še enega in še enega, nato se je naslonil na mizo. Ni vedel, kaj bi rekel. Nekdo je segel z grešno roko v njegove sanje in mu vse porušil.

»Da, tako,« je zahropel čez nekaj časa.

To ni prav za prav nič takega in bi se že moralo zgoditi. Dan za dnem prihajajo možje in premišlujejo, kako bi začeli, da bi bilo za vse prav. Stiskajo, da bi kmalu kamenje jokalo. Trudni in stari prihajajo v pisarno in mečejo papirje pred tajnika:

»Naj plača, kdor hoče! Še za sol nimamo.«

»Seveda. In zdaj greste po vaseh,« govori župan eksekutorju, vzravna se in stopi po sobi. Pri oknu se ustavi in mrtvo doda: »No, prav! Če boste kaj dobili...«

Eksekutor skomigne. Tako kot zmeraj, kako bi bilo drugače. Čuvstvo neugodja ga obide. Tako iz navade gre na pot. Denarja gotovo ne bo. Ko bi mogel, ko bi smel potrpeti... Težko je... Briedek smehlja mu spreleti ustnice.

»Dam vam fanta,« pravi župan kratko, »vseh hiš gotovo ne poznate.«

Jamnik prikima. Sicer se ne more zgubiti. Od hiše do hiše mora, dokler se ne pretolče do konca. Zdaj ni več kot včasih, ko se je prikazal samo tu in tam.

Čez nekaj časa pride fant s kolesom, malomarno pozdravi in vprašujoče pogleda župana. Jamnik govori z županom o stiski, o denarju, o sadju, o novih davkih in o vsem. Eksekutor se čudi županovim besedam, maje z glavo in posluša, kaj starec naroča fantu.

Potem se napoti s fantom čez polje in takoj sta v klancu.

»Tukaj morava peš,« pravi fant in skoči s kolesa.

Klanec je dolg in pust in fant molči in misli na Bog vedi kaj. Na levi raste zemlja v hrib, na desni spet v hrib, prav tam na koncu se spušča

v dolino. Eksekutorja tišči hribovska megla in ne more molčati. Zdaj pa zdaj pogleda na fanta za seboj. Fant stopa ob kolesu in se ne ozre nikamor. Kakor bi ga vse, kar se godi okoli njega, prav nič ne brigalo. Pa čemu bi gledal, ko je taka megla?

»Ali je zmeraj taka megla?«

»Mhm! Bog ne daj.«

»Kako pa je drugače?«

»Lepo.«

»No, danes je preklicano strupeno.«

Fant molči. Zdaj pa zdaj se ozre v meglo pod seboj. Nekje neznansko blizu bije ura. Tako približno presodi, da je menda na Studencu. Lahko pa tudi, da ni. Ena, dve, tri... Našteje do pet, potem se mu vse zmeša.

»Vraga, nič več ne moreš razločiti,« zagodrnja sam zase.

Rad bi predrl meglo z mladimi očmi, široko jih odpira in tišči vanjo, a se utruji in počasi povese glavo. Nikamor drugam ne more stopiti, nikamor drugam pogledati, kot na ozki kos poti pred seboj. In še pot prihaja iz megle in se izteka spet vanjo.

»Kje bi začela?« se zbudi eksekutor.

»Kjer hočete,« je fantu vseeno.

Saj je nazadnje tudi eksekutorju vseeno. Dokler ne pride do hiš, lahko vsaj sanja. Ves čas se mu smehlja obraz, Francelj ima zdaj že sedem let, Marička pa pet. Kadar bo hodil kdaj o lepem vremenu tod, bo vzel s seboj Franceljna. V klancu bosta šla oba peš in ga bo učil:

»Viš, tak je klanec. Hud je, a drugače ne prideš nikamor naprej. Zdaj navzgor zdaj navzdol. Smejati se moraš in se vsega privadiš.«

In eksekutor se še v sanjah smeje.

Fant, ki stopa poleg njega, je tih. Če bi bil pravi, bi moral zavriskati med potjo, ali pa vsaj zažvižgati, zdaj, ko sta že skoraj na vrhu.

»Čigav si?«

»Mramorov.«

»S Poljane?«

»Seveda.«

Eksekutorju se zdi, da ga pozna. Seveda ga pozna, kaj ni bil že zadnjič pri njih. Da, bil je, oba vola je zarubil...

Fant je mrzel in truden kot starec.

Dva vola!

Eksekutor se ne more prav znajti.

In potem?

Seveda, to ni kar tako. Delati je treba, a brez živine ni mogoče. Dolgovi tarejo in druge take skrbi.

Ob začetku Poljanske ceste.

»Hm!«

Eksekutor se ne more več smehljati.

»To je težko,« godrnja kot sam zase, »a jaz nisem kriv. Služba je služba.«

»Seveda,« kima fant, »kdo pa kaj pravi!«

»Koliko vas je doma?« vpraša čez trenotek.

»Pet.«

»No, pri nas smo štirje,« spreleti eksekutorja.

Tiho stopata dalje, obema se zdi, da gre za njima nekaj hudega, čemur ne moreta ubežati, in da nista onadva kriva, da tisto prihaja.

Potem zrase pred njima vas.

»Ali bi začela?« se ustavi uradnik.

»Kakor hočete,« vzdihne fant.

Eksekutor izvleče seznam in pove ime. Fant za hip pobledi in stisne ustnice.

»Kako ste rekli?« pravi.

Eksekutor razločno ponovi.

Fant se strese, obriše si z rokavom čelo in razloži hripavo:

»To je tamle, druga hiša!«

Napotita se proti njej, eksekutor mirno in vsakdanje, fant ves bled in truden.

Star kmet naklada na dvorišču gnoj. Za hip se zgane, ko zagleda prišleca, nato zamolklo zakolne. Nasloni se na vile in gleda eksekutorja in fanta, kakor bi prišla mimo dva soseda.

»Dober dan!«

Kmet molči in čaka. Eksekutor nasloni kolo na jablano, izvleče papirje in pravi:

»Janez Ogrinc!«

Kmet se ne zmeni za govorjenje. Tiho se vzravna in začne spet nakladati gnoj. Obraz mu je miren, nekoliko bled sicer, le roke mu krčevito stiskajo vile. Fant, ki je prišel z eksekutorjem, stopi k hiši in sede na klopico. Od nekod prihajajo domači. Najprej se začudijo, potem umolknejo. Eksekutor stoji pred gospodarjem, ves zbezan je in razlaga paragrafe. Gospodar prikimava in naklada gnoj. Mlado dekle pride iz hiše in stopi k fantu na klopici:

»Pa ti hodiš z njim?«

Fant pobledi in zamrmra:

»Župan mi je ukazal.«

»Kaj nas briga župan!« vzklikne dekle sovrážno. »Tak je kot drugi. Uničili nas boste. Z njimi držiš!«

»Lenka!« krikne fant.

Medtem se je eksekutor pogodil z gospodarjem.

»Služba je služba!«

»Tam imate pa delajte, kar hočete!« je zamrmral kmet. »Tone,« je pomignil sinu, »pojdi z gospodom!«

Ljudje so molčali. Mlad fantiček, ki se je sukal okoli vodnjaka, je poskusil zažvižgati. Gospodar je še bolj sklonil glavo in nemirno popravljal gnojni kup.

»Prav treba ti je hoditi z njim,« je pridušeno zašepetal fantu na klopici.

Mladi Mramor je molčal. Megla, ki je tiščala vse jutro zemljo, se je počasi razmikala. Gledal je po dvorišču in se čudil, da so ljudje tako tihi. Kmalu se je vrnil eksekutor in prinesel gospodarju list, da bi ga podpisal. Kmet je odložil vile, naslonil se na voz, položil papir na koleno in z nerodnimi črkami napisal svoje ime.

Eksekutor se je smehljaj.

»Nerodno je, kajpak, nerodno,« je kimal gospodar.

Fant se je vzdignil s klopice in stopil za uradnikom. Spremljalo ju je nekaj sovražnih, še več pa zamišljenih oči.

»Še pet in trideset kmetij,« je šepetal Jamnik.

Fant se je hotel na ves glas zakrohotali, a se je spomnil na vole, na dekle in na vse, kar se je zgodilo. Povesil je glavo in zdelo se mu je, da ne ve, kam gre.

Megla se je razmeknila, posijalo je sonce in eksekutor je menil, da bo lep dan. Sanjati pa ni mogel več. Strah pred nečim bližajočim se mu je pregnal vso mehkobo, z nejevoljo je drobil kamenje po raztrgani poti...

V R A T A

Janez Rožencvet

Na Krasu je pod zemljo dvorana, ki ima sto vrat. Vrata zapirajo žive podobe vseh vrst ljudi na zemlji, a pod zemljo živi kraški duh, ki zna na vsa vrata prav potrkati. Človeku, ki ga kraški duh nauči trkanja, se na svetu dobro godi. Vsaka vrata se mu odpro in vse doseže, kar hoče in kar se pri ljudeh more.

Ker jih je pa že toliko iskalo dvorano kraškega duha, a je niso našli ali pa jih ni bilo nikoli več nazaj, ljudje marsikje mislijo, da kraški duh ne živi več. Dvorana s sto vrati je zanje pravljica, kakor vse, česar ljudje ne verjamejo. A kdor verjame, se kedaj prepriča, da je v pravljici sama resnica.

Našel je podzemeljsko dvorano s sto vrati fant, ki jo je dolgo iskal po vseh jamah v svojem kraju. Kar na lepem jo je bil našel, v grmovju, blizu poti, da se mu je čudno zdelo, kako da je ni bil že prej opazil.

Vhod je bil širok, dvorana velikanska in strop visok. Skozi luknjo v stropu, obraslo z grmovjem, se je svetlilo nebo, po tleh so ležale skale, ki so se bile nekoč utrgale od stropa, in med skalami je bilo polno obeljenega dračja, ki ga je bila voda naplavila.

Ko se je fant v mrakobi razgledal, je videl pred seboj moža. Mož je bil kraški duh, ki ga je vprašal, ali bi rad znal potrkati na vsaka vrata. Fant je pritrdil in kraški duh ga je začel učiti.

Ni bilo lahko. Po stokrat je moral včasih za učiteljem ponoviti trkanje, preden je zadel pravo, da so se vrata odprla, zakaž na vsaka je bilo treba znati drugače potrkati.

Najlaže je šlo pri vratih reževev in dobrih ljudi. Ti so prišli odpirat, če le ni preveč razbijal. Pri bojazljivcih je bilo težje in pri skopuhih prav težko. Potrkati je moral zaupljivo, da niso imeli strahu. Pri otrocih je bilo treba vzbuditi radovednost, pri deklicah pa trkati tako nalahno, da niso vedele, ali je kdo trkal ali ne, in so zato prišle odpirat.

Najtežje je bilo pri velikih gospodih, kjer je bilo pa pravo trkanje tudi različno. Pri nekaterih je moralo biti dostojanstveno, pri drugih važno in samozavestno, na ta ali ona vrata pa je bilo treba s pestjo udariti, da

je prišel kdo odpirat. Pri učenjakih, umetnikih in pesnikih je bilo trkanje nekakšno tajno znamenje. Po njem so spoznali, da je človek, ki trka, vreden, da mu odpro.

Fant se ni utrudil pri učenju in se je naučil potrkati na devet in devetdeset vrat, da so se mu na prvo trkanje vsaka odprla. Prišla sta z možem do stotih vrat, ki so bila posebno močna in težka. Fant je vprašal:

»Kaj je za temi vrati?«

»Svet, iz katerega si prišel in ki se je za teboj zaprl, da še zapazil nisi.«

»In kako je treba na ta vrata potrkati, da se odpro?«

»To moraš zdaj sam ugeniti! Če ne uganeš, se ti bo pač zgodilo kakor vsem, ki so bili pred teboj tukaj,« je dejal kraški duh in izginil.

Fant je zdaj zapazil, da ne leži med skalami obeljeno naplavljeno dračje, kakor je prej mislil, ampak same človeške kosti. Začel je s pestjo razbijati po vratih. Nihče ga ni zunaj slišal, nihče ni prišel odpirat, gola pest pa ni omajala težkih vrat.

Omamljen je odnehal, sedel na skalo in premislil svojo usodo. Kaj mu pomaga, če se mu odpre devet in devetdeset vrat, ki ne vodijo nikamor in zapirajo samo nekakšne prikazni! Skozi strop ne uteče, a če se mu ne posreči odpreti stotih vrat, mora žalostno poginiti tukaj.

Pri premišljevanju mu je žalost prešla v obup, obup pa v jezo. In v obupni jezi je začutil v sebi tako moč, kakor dosihmal še nikoli.

Vstal je, dvignil z obema rokama nad glavo težko skalo, se zaletel in treščil z njo v vrata. Močna vrata so se pod neznansko silo vdala in

Pristanišče čolnov ob Ljubljani (pod Zvezdo).

padla s tečajev. Dan je zasijal pred njim in rešen je stopil izpod zemlje.

Ko se je ozrl, ni bilo nikjer več vhoda, a ko je pogledal po sebi, je zapazil, da mu je vsa obleka pretesna in prekratka. Zdelo se mu je, da je bil pod zemljo nekaj ur, pa so minila leta in medtem je odrasel.

Šel je v domačo vas, kjer ga ljudje niso precej prepoznali. Potem so se čudili, da ga vidijo še živega, ko so ga imeli že toliko let za mrtvega. Starši so mu bili tačas pomrli in doma je gospodaril mlajši brat. Ta se ga je ustrašil, ker je mislil, da mu bo moral izročiti domačijo.

Starejši ga je potolažil. Dejal mu je: »Daj mi samo dobrega konja, napravi mi novo obleko in pri kovaču naroči zame iz najtršega jekla težak meč za obe roke. Potem pojdem po svetu in ne bom nikoli več nič terjal od tebe.«

Ko je krojač napravil novo obleko in kovač skoval meč, je mlajši brat odbral najboljšega konja. Starejši se je opravičil, poslovil in odjezdil po svetu. Ni ga skrbelo, kako bo živel, zakaj vedel je, da zna potrkati na vsaka vrata in da se mu bo povsod dobro godilo.

Prijezdil je do gradu žlahtnega gospoda. Potrkal je dostojanstveno in samozavestno na vrata. Žlahtni gospod ga je sprejel, mu razkazoval razkošje gradu in vrtov in gostil ga je, dokler se gost ni odločil, da odide naprej.

Prišel je do gradu učenega gospoda in potrkal na tajni način. Učeni gospod je spoznal znamenje, odprl tujcu in ga z veseljem gostil. Pomenkovala sta se o vseh, kar je na zemlji, pod zemljo in nad zemljo. Pri slovesu je bilo obema žal, da se ločita.

Jezdil je naprej in prišel na vrt prečudne lepote. Pod temnim drevjem so se svetlikale mirne vode, rože, ki niso nikoli videle sonca, so se bleščale iz mraka in vsa lepota je bila taka, da je človeku stiskala srce in silila solze v oči. Sredi vrta je stal grad žalostne kraljične. Ves v senci in črno z bršljanom obrasel, da je bilo videti le malo belega kamna. Sama kraljična je slonela na oknu, tiščala obraz v dlani in jokala, da so ji izmed prstov kapale težke srebrne solze na črni bršljan.

Potrkal je na vrata, kakor se je vsej tej žalosti spodobilo. Kraljična mu je odprla, ga peljala v grad in ga gostila, on ji je pa govoril lepo in žalostno. Pri slovesu je dejala kraljična: »Nikoli se mi še ni zdela žalost tako sladka!«

Jezdil je spet po svetu in prišel do prelepega belega gradu. Po vrtu pred gradom so se med rožami podili in prekopicovali otroci. Vprašal jih

je, čigav je grad, in vsi hkrati so mu odgovorili: »To je grad vesele kraljične.«

Potrkal je prešerno, kraljična je odprla in zavriskala, ko ga je zagledala. Peljala ga je v dvorano, kjer je bila vesela gostija, in posadila ga je za mizo na častno mesto poleg sebe. Ko se je oteščal in odžejal, je moral zapeti. Vse vesele je zapel, kar jih je vedel, in vsem so bile pesmi všeč. Kraljični posebno ona: »Pastirica kravce pase« in pa »Prišla je miška iz mišnice«.

Ko se je po dolgi, dolgi gostiji odpravil, so ga s petjem in godbo daleč spremili in za njim klicali, naj se kmalu spet oglasi.

Na svoji poti je prišel tudi do gradu skopuškega gospoda. Potrkal je in gospod, ki ni nikomur odpiral, ker se je preveč bal za svoj denar, ga je sprejel v goste. Ko se je poslavljal, mu je dejal celó skopuški gospod, da bi bil vesel, če bi mu mogel kdaj kaj posoditi, za kar bi mu niti predragih obresti ne zaračunal.

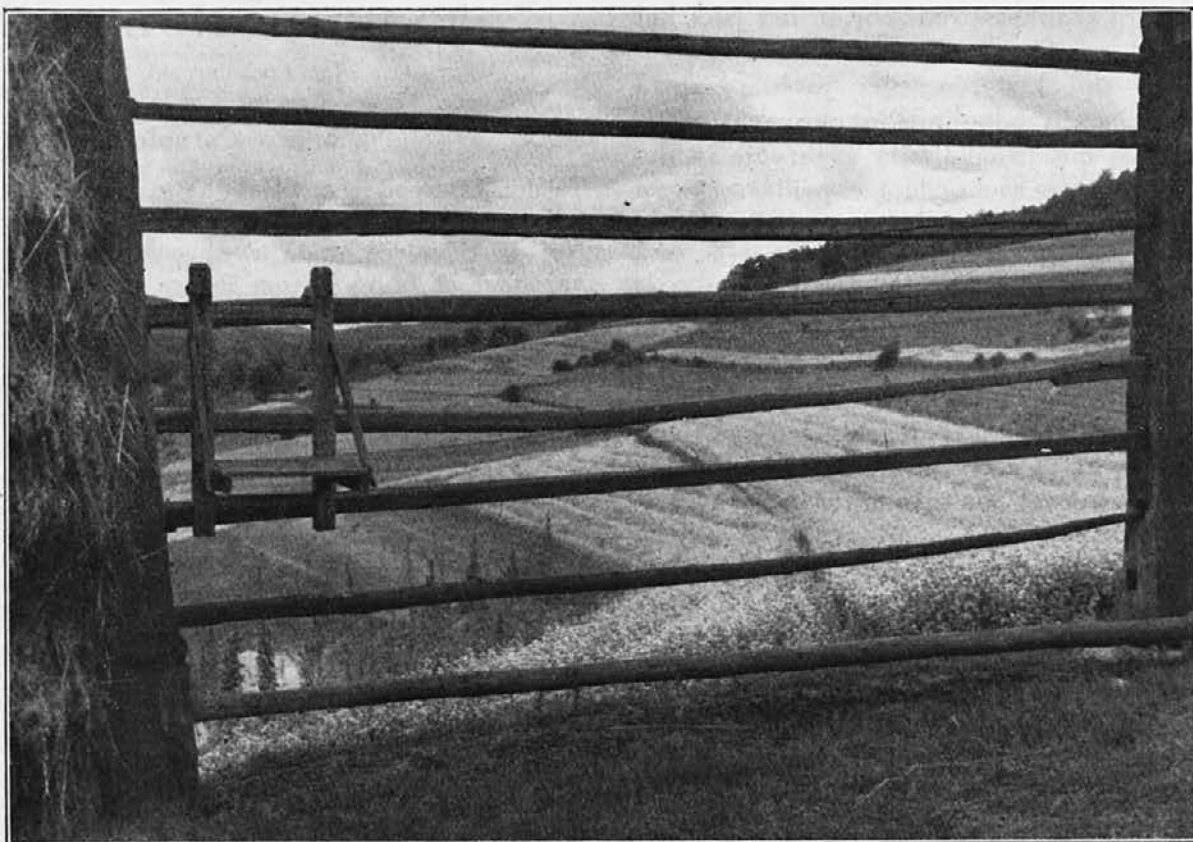
Tako je hodil fant po svetu in potrkal na vrata, kjer se mu je zdelo. Po gradovih in po kočah, pri dobrih in pri skopih ljudeh, pri veselih in pri žalostnih, pri resnih in norčavih, pri učnih in preprostih, pri junakih in bojazljivcih, pri bogatincih in siromakih. Povsod so ga sprejeli in mu postregli po svoje.

In videl je veliko sveta. Tesne doline in prostrane ravnine, gore v večnem snegu in kraje ob morju, kjer je vse leto cvetoča pomlad. Širne samotne gozdove in rodovitna polja, kjer se je vrstila vas za vasjo, vesela brda, polna žlahtne trte, in žalostna močvirja s samim črnim trsjem. Videl je jezera, kjer se mu je zdelo, da stanuje v dvorcih na bregu sama sreča, videl je polja, ki so rodila namesto kruha žlahtno cvetje, široke reke, ki so nosile ladje kakor morje, bogata mesta, polna razkošja, in mesta, kjer so bile ob ulicah zgolj tovarne in kjer je slišal samo šum in ropot dela, ki je ustvarjalo bogastvo.

Videl je vso lepoto, kar jo je tuji zemlji podaril Bog in kar jo je pomnožila človeška roka. Vendar tuja lepota, ki ga je prva leta mamila, sčasoma ni mogla več napojiti njegovih oči. V najlepših krajih je nečesa pogrešal, a sam ni vedel kaj.

In spoznal je brez števila ljudi, srečnih in nesrečnih, žalostnih in veselih. Imel je čuteče srce in dolgo se je veselil z veselimi, jokal z žalostnimi in nesrečnimi. Čez leta se mu je pa zdelo, da vsak dan manj sočuvstvuje z njimi, a sam ni vedel, zakaj.

Priučil se je tuje govorice in gladko mu je tekla beseda v različnih jezikih. Vendar, čim več

Pogled skozi kozelc. (Fot. Fr. Krašovec.)

besedi je vedel, tem bolj je pogrešal besede za skrito misel srca.

In tako je žalosten legel v samoti pod drevo. Priletela pa je na vejo ptičica in mu zapela:

»Žejne so tvoje oči lepote, a napile se je bodo spet tam, kjer raste med travo kamenje, med kamenjem trnje in med trnjem brinje!«

Razumel je in vzkliknil: »Ugenila si, ptičica! A morda veš še, kje si poživim srce, da bo spet čutilo veselje s srečnimi in žalost z nesrečnimi?«

Ptičica je odgovorila: »Vem. Vonj zemlje, ki te je rodila, ti na novo poživi srce, da bo spet čutilo srečo in nesrečo tujih ljudi!«

»In ker toliko veš, veš morda tudi, kje na svetu najdem besedo za najbolj skrito misel svojega srca?«

»Tudi to vem,« je dejala ptičica. »Deklica, ki si jo še otrok poznal, hrani besedo za tvojo misel. Toda ugrabil jo je nasilni gospod, zaprto ima v globoki ječi v kamenitem gradu s težkimi vrati, ki jih nihče ne udere!«

»Léti, léti k njej na okno in povej ji, da jo pridem rešit,« veli fant ptičici.

Ptičica odleti, fant pa zajaše konja in se vrne domov.

Ko je zagledal prve griče, po katerih je raslo med redko travo sivo kamenje, med kamenjem

trnje in med trnjem brinje, so njegove žejne oči pile lepoto, ki jo je toliko časa pogrešal. Stopil je s konja in sklonil se je na zemljo. Vonj od sonca razgretga Krasa mu je poživil srce, da je čutilo spet kakor takrat, ko je bil odšel v svet.

In poln nove moči je zopet zasedel konja in odjezdil pred grad nasilnega gospoda. Nasilni gospod je gledal skozi okno in fant ga je ogovoril: »Slišal sem, da imaš ujeto deklico.«

»Ne brigaj se za stvari, ki se godé pod mojo streho,« odvrne nasilni gospod.

»Pred menoj se odpro vsaka vrata in bi ne bilo prav, če bi mi tvoja ostala zaprta,« poskusi fant vnovič.

»Naj ti odpira, kdor ti hoče, jaz ti ne mislim nikoli. Stori pametno in spravi se odtod!«

»No, prav, kaj bi se zgovarjala, če se ne moreva domeniti,« reče fant in stopi s konja. Potem vzame v obe roki meč, useka z njim dvakrat, trikrat po vratih, in težka vrata so se sesula.

Nasilni gospod, ki je sprevidel, da fant ne pozna strahu in ponižnosti, pograbi zdaj s stene svoj meč in mu steče naproti.

Na stopnicah sta se srečala in zavihtela meče nad glavami, a fant je zamahnil hitreje in močnejše. Odrobil je nasilnemu gospodu glavo, da se je zakotalila po stopnicah v vežo in čez prag. Z

nogo je odrinil truplo izpred sebe in brž preiskal ves grad.

Našel je globoko ječo, kjer je bila zaprta prelepa deklica, in odpehnil je okovana vrata. Rešena deklica mu je omahnila v naročje in dejala: »Ptičica mi je pela, da me prideš rešit, a tako dolgo sem že zdihovala v ječi, da skoraj nisem mogla verjeti.«

Zdaj je bila odrešena tudi najgloblja misel njegovega srca. Misel je bila ena sama beseda in beseda je bila ime prelepe deklice.

In potem je fant do tal porušil grad nasilnega gospoda ter pozidal sam večjega in lepšega, brez ječ. V njem je živel z rešeno deklico in odpirala sta vsem, ki so znali na njuna vrata prav potrkati.

KLIC ŽEJNIH

I.

V praznoto temno naših duš se skloni,
Gospod, in s toplo lučjo jo napolni!
Brez Tebe naši dnevi so tak bolni;
v krvavi grozi nam gore zatoni.

Daj, v naš grenki molk sladko zazvoni...
Prijadraj v luko čakanj v rdečem čolni.
Razdeni carstvo zla in ga prekolni,
naj usahnejo strasti zeleni vzponi.

O daj, da svetlo vtonemo v tolmune
kristalne Tvojih tajnosti brezdanjih;
Tvoj močni vonj naj nas sladko presune!

Doklej, čuj, bomo še v pričakovanjih
tesnobnih tleli, žejni Tvoje strune?
Razženi nas ko v ognju zor jutranjih!

II.

Nemir iskanja nas v svetišča žene.
O, svetla groza Tvoje veličine...
Odgrnil v dušah tajne si globine;
v njih onostranstva nam drhté koprene.

Podrli tvarnosti smo mrzle stene,
ki nam branile v Tvoje so sinjine...
Dal si nam sveto žejo, ki ne mine —
za vodo pa si dal le suhe pene.

Zakaj ne daš, da bi iz Tebe pili?
Razjedli nas so hrepenenj nemiri...
Usmili se nas v žeje žgoči sili!

Glej, svet krog nas ko Sahara se širi:
vsi viri v Tvojem žaru so usahnili —
a pod pečati še so Tvoji viri...

Vinko Žitnik.

PESMI ČARNOLESKE

Jan Kochanowski

Na hišo v Čarnolesu.

Ta dom, Gospod, sem delal jaz in zgradil Ti:
o daj mu blagoslov do konca dni!
Naj drugi palače gradé iz marmorja,
naj stene obijajo s kovom čistega zlata —
meni pa daj, Gospod, v gnezdu domačem prebivati
in zdravje telesu in duši vest čisto uživati,
obdari me s poštenim življenjem in človeško dobrotjo,
z navadami znosnimi in lahko starostjo!

V poletni vročini.

1.

Vroči dnevi prihajajo,
suhe njive žejaajo,
črički v polju kar imajo glasu
kričijo soncu nasilnemu.

Živina motna tava v sence,
hotela bi na bistre studence,
pastirji pa, za njo gredé,
gozdove s pesmijo svojo budé.

Žito v polju dozoreva,
z barvo svojo razodeva,
da čas za žetev že hiti...
Pripravi naj srp vse, kar gre in živi!

2.

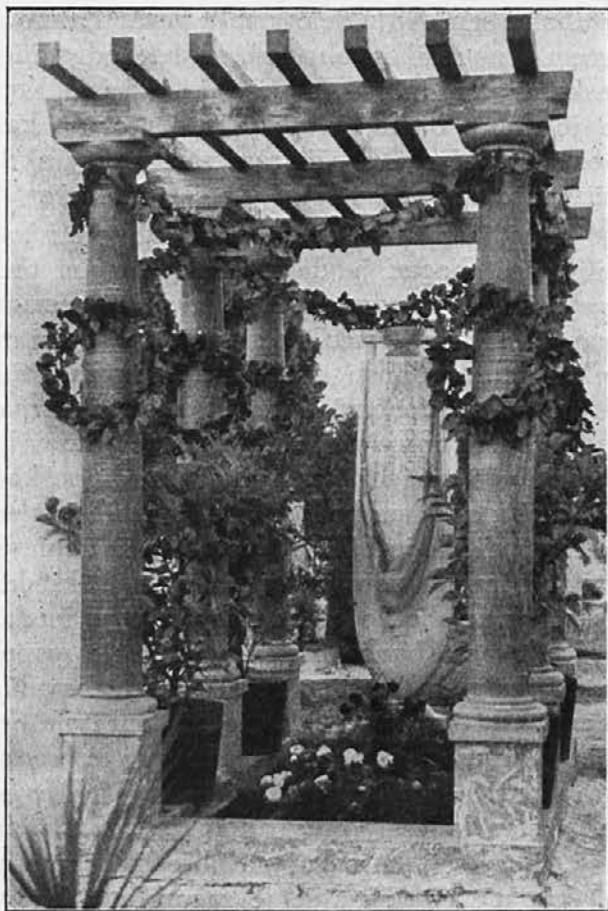
Sonce žge in zemlja v pepel se spreminja,
ni videti v prahu svetá,
reka vsak dan bolj izginja
in ovelo zelenje prosi dežja z nebá.

Otroci s korcem k studencu, a k mizi v lipovem
hladu
sede gospodar: njegovo glavó
pred vročino razpaljeno
brani list, kot v plačilo za trud pri nasadu.

Na lipo čarnolesko.

Gost moj, sédi v senco mojo in odpočij!
Sonce tu te ne doseže, verjemi mi,
čeprav se najviše popnè: navpične praméne
pod drevesa potegnejo sence položene.
Tu vedno hladni vetrovi s polja vejó,
tu slavci in vrabci hvaležno ščebečejo;
z mojih dehtečih cvetov preprična bučela
nabira medú, da posladká nam prazniška jela.
O, in tako moč moje tiho ima šepetanje,
da človeka brez truda prevzamejo sladke sanje.
Sadov sicer ne rodim, vendár me gospodar časti,
da me, kot najboljšo drevo iz zlatega vrta, goji!

Prevedel Tine Debeljak.

Nagrobnik pri Sv. Križu.

NA ROBU ŽIVLJENJA

Bogdan Kazak

Večkrat sem že razmišljal o samomorstvu, mnogo prebiral o njem, a doumel nisem tega žalostnega pojava do konca niti v onih primerih, ki so se zdeli na prvi videz meni ali drugim površnim opazovavcem pregledni.

Najmočnejša gonilna in vodilna sila v čutnem življenju je nagon samoohrane. Zakaj ta sila v človeku časih odpove ali se celó sprevrže v nasprotje, se dá mnogokdaj raztolmačiti z duševno razkrojenostjo, večkrat pa se izvrši samomor dozdevno pri popolni razsodnosti in celó preudarno. Takšnih primerov poznamo več iz svetega pisma in obče zgodovine, ki so dušeslovno jasni, ker so enostavno predočeni. Komur treba dokazov za duhovnost naše duše, naj se le poglobi v preučevanje posamičnih samomorov! S takšnim preučevanjem spozna tudi nedogledno zamotanost našega duševnega ustroja; marsikak samomor, ki se zdi samoobsodba ali celó sramoten pobeg iz življenjskih zagat, se dá razmotati kot usodna motnja v enem ali več področjih naše duševnosti, v spoznavanju, čutenju ali hotenju.

Teh vrstic namen je, da vzbudé obzirno in sočutno presojanje samomorov, ki so se v zadnjih časih tako strahotno pomnožili, tudi med nami, da tvorijo že stalno in naraščajočo postavko med vzroki umiranja. Ta klavrna postavka je nekakšno merilo naših gmotnih stisk in duševne razrvanosti. Življenje postaja življenja nevredno starim ljudem, ki so bili vajeni boljših časov in ugodnega zdravja, in zrelim ljudem, ki omagujejo v življenjski borbi, in celó mladim ljudem, ki življenja še niso prav okusili ne v grenkobah ne v sladkobah. Pri vseh teh nesrečnikih, ki izvršujejo obupno dejanje pri kolikor toliko zdravi zavesti, se zdi, da tiči dejanski vzrok v globini človeške osebnosti, v nepoznanju ali pozabljenju pravega zmisa našega življenja...

*

Pred nekaj meseci je prišla k meni zastavna gospa srednjih let in samozavestnih kretenj.

»Kaj vas je napotilo k zdravniku, gospa, ki vas je samo zdravje?« sem jo vprašal, ko je sedla k moji pisalni mizi in se predstavila kot podjetnikova žena iz daljnega mesta.

»Res je, da sem zdrava, hvala Bogu in vam!« je odvrnila s poudarkom. »Ali me nič več ne poznate?«

Zaman sem buljil vanjo in brskal po spominu. »Tudi če bi mi šlo za glavo, gospa, se ne morem dogovediti, kdaj in kje sva se že videla.«

»Ni čuda, saj bo kmalu trideset let, odkar sem znova zaživela pod vašimi rokami.«

»Kar nič vas ne pomnim, gospa. Imel sem v rokah polno ljudi, ki jim je šlo trdo in tesno za življenje, mnogi so se oteli navzlic mojemu vtikavanju, mnogi so odšli z mojim spremljanjem v krtovo deželo.«

»Še vedno ste norčav šaljivec, kakor takrat, ko ste prismojenemu dekletu izpirali zastrupljeni želodec in urejali zmedene možgane.«

»A!« sem se zavzel. »Vi ste tista Zora?«

»Prav tista, samo brez objestnosti. Dela in skrbi imam dovolj, a tudi veselja ni premalo v naši družini. Mož je dober človek, otroci so zdravi in pridni. Štirje so še doma, starejša hči hoče kot učiteljica med šolske sestre, drugi sin nosi meniško haljo in bo pel novo mašo čez dve leti, prvi sin pa je danes dovršil tehniško šolo kot gradbenik, ki ga oče komaj čaka za pomočnika v stavbnem podjetju. To priložnost sem porabila, da vas pozdravim in se vam prav od srca zahvalim za dobrote, skazane sirotni prismođi pred tolikimi leti. Bog vam povrni!«

»Varčujte s hvalo, gospa, saj nisem pri vas storil nič več nego svojo zdravniško dolžnost. Ve-

seli pa me, da vas vidim zdravo in zadovoljno, kar ostanite tudi naprej.«

»Če dovolite, vam v znak hvaležnosti pošljem sliko naše družine in vas tudi v imenu svojega moža vabim, da nas obiščete in ostanete pri nas kot gost; čim dalje, tem ljubše!«

»Hvala za povabilo, morda pridem kedaj pogledat k vam mimogrede, ko se pojdem na vaše gore zračit.«

*

Prijetno me je iznenadil obisk nekdanje znanke, ki ji je življenje zadovoljivo potekalo. Živo sem se spomnil mladosti te svoje bolnice, ko so se po njenem nebu podili temni oblaki, grozeč z nevihtami in nesrečami.

Proti jutru predpustnega dne so me poklicali v hišo uglednega tržana, kjer se je ponoči domači hčerki edinki pripetila huda nesreča. Spotoma sem zvedel od voznika, da gospodarja ni doma, ker je odšel po svojih trgovskih poslih v Trst ali še dalje in da v hiši ni prave gospodinje, ker je gospodarjeva žena umrla že pred davnimi leti in pustila tri otroke, dva sina in hčer, ki že vsi dorasčajo in povzročajo očetu dovolj skrbi. Gospodična, sem zvedel, se je lani vrnila iz nekega dekleškega zavoda, a se kar ne more prav oprijeti gospodinjstva v veliki hiši. Najrajši prebira doma knjige, zvečer pa hodi z bratoma na zabave. Tudi sinoči so se odpeljali v mesto, a nazaj grede so se prevrnili s kolesljem; bratoma se ni zgodilo nič posebnega, gospodična pa se je močno poškodovala.

Na vratih me je sprejela postarna ženica, kuharica, in mi jadikujoč svetica v sobo k ponesrečenki. Na razmetani postelji je smrčalo mlado, bolj suhljato dekle, oblečeno v povaljano, s cestnim blatom pomazano in okrvavljeno svilen obleko. Z razkuštrane glave so lili temni curki strjene krvi po obrazu in vratu. Obšel me je strah, da je lobanja okvarjena in morda celó možgani prizadeti.

Starka se je opravičevala, da ni gospodične ocedila, češ, ker se gospodična sprva ni pustila niti sleči, a ko je zaspala, se je ona ni upala dramiti. Pristopil sem bliže. Presenetil me je močan duh po opojninah, ki ga je izdihavalo dekle ali oddajala obleka. Med preiskovanjem se je ponesrečenka napol zdramila in pričela brundati popevko: »To je tista Zora, ki mora biti nora,« v brezkončnih in nemogočih inačicah. Netečno vedenje poškodovanke me je nekako pomirjevalo, ker iz polzavestnega budaljenja sem sklepal, da možgani niso Bog ve kako poškodovani, ampak samo zamegljeni po opojninah. S pomočjo stare

služabnice sem svoje delo kmalu opravil, rano nad sencem sem zašil in obvezal, neštete odrgnine in praske na rami in bedrih očistil in namazal. Komaj sva jo dobro odela, je dekle zadrnjohalo kakor maček za pečjo. Naročil sem starki, naj skrbno pazi nanjo, in napovedal nov obisk za zvečer.

Tedaj je bil tudi oče doma. Mož se mi je zasmilil; ves zbežan je dajal duška svojim prekipavajočim čuvstvom, skrbi zavoljo hčerinega zdravja, sramu spričo nočne spotike, jezi radi neukrotne porednosti svojih otrok in žalosti, da mu na zunaj ponosni dom na znotraj razpada. Potolažil sem nesrečnega očeta, da je ob nevihtah navadno več groženj kakor škode in da poškodbe pri hčeri morda ne bodo imele kvarnih posledic.

Gospodična je bila židane volje in zahtevala, da ji odstranim nerodni omot z glave, ki da jo prav nič ne boli. Nočno dogodivščino je imela za izredno uspelo burko in samovšečno je pripovedovala, kako so se sinoči imenitno zabavali ob petju, godbi in plesu, kako je ona spravila opita brata v koleselj, sama sedla na kozla in pognala iskra konjiča proti domu, kako se je na ovinku pred trgovim koleselj prevrnil in je ona zletela v jarek. Opazivši, da me njena objestna razposajenost kar nič ne vžiga, se je začudila: »Kaj vam ni všeč tole veselo ponočevanje?«

»Prenevarna je taka tvegavščina,« sem odvrnil suhoparno.

»Kaj nevarnost! Za ceno nevarnosti prodam vse dolgočasje in si kupim zabave! Sreča in veselje ne spremljata ne strahopetcev ne glavobolcev!«

»Ne vem, odkod zajemate to čudno modrost,« sem ugovarjal. »Pomislite vendar, draga gospodična, da bi mogli zdaj ležati na mrliškem odru z razbito glavo ali zlomljenim tilnikom. Dobrega angela varuha imate, da vas je obvaroval večje nesreče, a ne zanašajte se več predrzno na njegovo varstvo.«

»Kaj, mene, izobraženo mladenko, hočete pitati z otročjim praznoverjem?« se je razhudila Zora. »Neverjetno, da mlad in novodoben zdravnik še rabi srednjeveške izmišljotine, ko ve, da ni ne nebes ne pekla, ne angelov ne hudičev nikjer na svetu razen v zastarelih možganih!«

»Gospodična, ne razburjajte se! Zdravnik sem in nasproti vam samo zdravnik, ki ga je doletela dolžnost, da ureja vaše zdravje. Kar sem rekel, je bilo rečeno samo vašemu zdravju v prilog. To iskreno svoje naziranje vam obrazložim, če vas bo volja, drugič, ko se pomirite od burnih dogodkov pretekle noči. Zdaj imate, kakor kaže toplomer, nekoliko zvišano toplino. Da se ta po-

leže in se dobro prespite, vam predpišem zdravilo. Prašek vzemite s špajkovim čajem, takoj ko ga dobite iz lekarne; drugega vzemite, če ne zaspate, dve uri kesneje!»

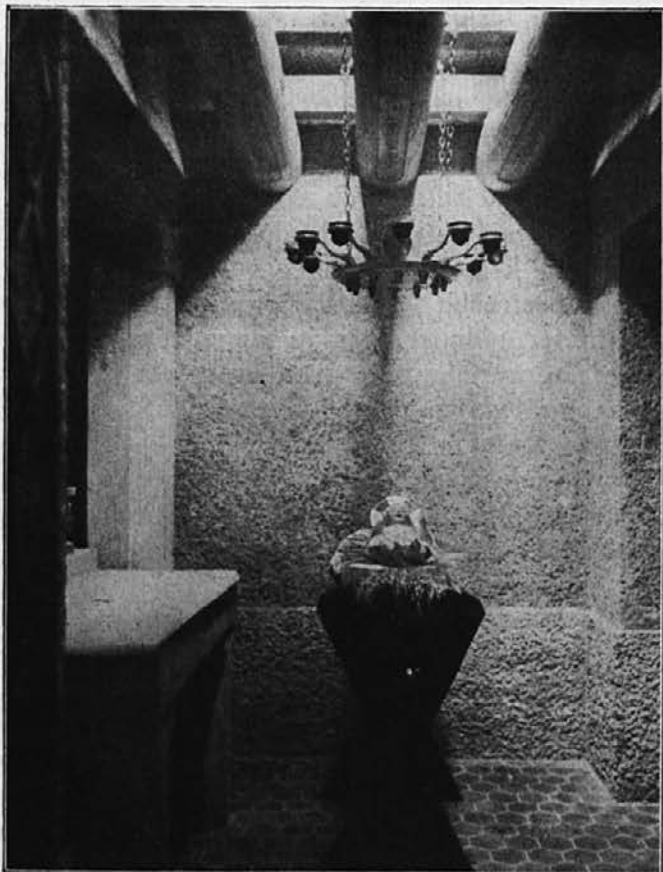
Vrnil sem se k dekletovemu očetu, ki me je nestrpno čakal. Naročil sem mu, kako naj ravnajo z nebogljenjo poškodovanko, da se preprečijo nevarni zapletljaji. Nisem mu prikrival svojega pomisleka zaradi njenega prenapetega duševnega stanja, ki je segalo preko mere mladostne zagolednosti.

»Saj to je tisto, kar mi béli glavo,« je tarnal oče. »Veliko sem potrošil zanjo, da sem jo tri leta vzdrževal v priznanem dekliškem zavodu; iz trmaste deklice so mi napravili razvajeno lahkoživko, ki se samo lepotiči in išče zabav, podnevi spi, ponoči pa bere romane. Fanta sta poredna telebana, a vendar kedaj kaj poslušata in pomagata pri gospodarstvu, pri dekletu pa ne zaleže ne lepa ne ostra beseda nič! Kaj naj počnem z njo?«

»Delati jo naučite! Delo je zdravilo za telo in dušo,« sem odgovoril.

»Če pa se noče oprijeti nobenega resnega dela v hiši?«

»Hoče ali noče! Z resno vztrajnostjo izvedite v svoji hiši načelo: Kdor ne dela, naj ne jé!«

Kapelica Kristusovega rojstva na Dunaju (stropno osvetljena).

»Ko bi imela deklina še mater ali da bi jaz bil več doma, kakor nisem!«

»Bog pomagaj!« sem rekel in se poslovil.

Teden dni kesneje sem Zori odstranil šive, rana se je gladko zacelila. Med tem delom sem poskusil speljati pogovor na duhovno smer, a dekle je takšen razgovor odklonilo, češ, da ni kmetska bunka, ki se ji hoče pridig, ona, svobodna mladenka, se hoče svobodno izživljati.

»Bog pomagaj!« sem rekel in odšel.

*

Še tisto leto so začeli graditi veliko jadransko železnico. Ob vsej dolgi progi je zagomazelo ljudi kakor mravelj v gozdnem mravljišču. Najbolj živahno vrvenje je bilo v krajih, kjer so bila gradbena vodstva posamičnih odsekov. Ko sem nekoč opazil na poslopjih Zorinega očeta napis takšne gradbene pisarne, me je brž obšla misel in skrb, kako prenese vihravo dekle novo, veliko nevarnost. O Zori sami nisem slišal nič, pač pa so pravili o njenem očetu, da kar očitno bogatí v novih razmerah.

Drugo leto je bilo, jeseni, ko sem se po kosilu zleknil na klop, da preberem časnik in tudi malo zadremkam, saj so me v tistih časih metali iz postelje skoro vsako drugo noč. Nisem še pregledal naslovne strani, ko se je hrupno oglasil zvonec. Prišli so me klicat, naj nemudoma pridem v bližnje gostišče, kjer neznana tujka umira, bržkone zavoljo zastrupljenja. Pograbil sem torbo, kjer sem imel priprave in zdravila za prvo pomoč stalno pripravljena, in odhitel z njo na kraj nesreče.

V znani gostilni sta bila veža in dvorišče polna radovednežev, ki so se pogovarjali z živahnimi kretnjami o nenavadnem dogodku in ugibali, kdo bi utegnila biti neznanka in odkod. Komaj sem se preril po stopnicah in hodniku do sobe, ki je bila polna moških in ženskih zijal. Pred vrati sem oblastno zavrnil:

»Zdravniku prostor! Vsi ven razen domačih! Brž, brž!«

V sobi je ostala okrogla, znana mi gostilničarka in drobna sobarica, ki sta mi povedali, da je mlada, gosposko oblečena tujka že zjutraj najela sobo, češ, da se hoče spočiti po dolgem potovanju. Ker je opoldne ni bilo na spregled, je šla sobarica oprezovat, kako je s tujko. Iz sobe je prihajalo čudno ječanje in grgranje. Vdrli so v sobo in našli tujko nezavestno, sključeno na tleh, pomazano od temnih izbljuvkov, močno dišečih po znanem razkužilu. Prazna četrtlitrška steklenica tega razkužila je še stala na mizi. Kdo je tujka,

nista vedeli, ker še nista odprli ročne torbice ne potnega kovčega.

Med tem pripovedovanjem sem si že ogledal nesrečnico, ki je ležala na postelji z upalim, blede pomodrelim obrazom in neredno dihala. S strahom sem spoznal v njej — Zoro, tisto neugnano in objestno dekle s prekipevajočim življenjem...

Takrat pa sem resno dvomil, če se bo dalo to mlado življenje še oteti. Reševalni načrt sem bil naredil že med poslušanjem, hkrati sem bil dal nekaj vbrizgov z oživljajočimi sredstvi.

Dandanes je zdravniško poslovanje v podobnih primerih zelo enostavno, v mestih in celo v oddaljenih krajih. Zdravnik oskrbi bolnika ali ponesrečenca za prvo silo, medtem je že pri rokah naglo in udobno prevozilo, z njim je vsakdo s težjo boleznijo ali nezgodo odpravljen v bolnišnico ali v zdravilišče, kjer je že vse pripravljeno za smotrno zdravljenje.

Takrat še ni bilo zasebnih zdravilišč; zdravniška služba v javnih bolnišnicah tudi ni bila urejena za nujne primere; prevozila so prirejali za silo in za vsak primer posebej. Zato je takrat vsak, tudi povprečen zdravnik sam obvladoval in opravljal skoraj vse zdravniške posle, v prav težkih primerih je poklical na posvet ali pomoč bližnjega tovariša. Težje je bilo takrat zdravnikovo poslovanje, a lepše od današnjega. Več truda je imel, več odgovornosti, a tudi več notranjega veselja je doživljal.

Poslal sem v lekarno po neko zdravilo zoper zastrupljenje in dal poklicati babico; drugih bolniških strežnic izven bolnišnic takrat še ni bilo. S pomočjo babice sem se lotil izpiranja želodca, po več ko enournem prizadevanju je bil želodec izpran, nato sem vlil vanj po isti pripravi (želodčni cevi z natezo in lijakom) dobro mero ruskega čaja z vinskim žganjem.

Zastrupljenje je bilo zelo hudo, nezavest je trajala naprej ali se še poglobljala, zastajalo je srčno utripanje, časih tudi dihanje, udje so se ohlajali. Trebalo je zdržema gnesti in drgniti srčno stran in ogrevati ude, nekajkrat spravljati pojemajoče dihanje z umetnim v zopetni tek; večkrat sem segel tudi po brizgi in praznil svojo zalogo »podkožnih« zdravil.

Prišel je duhovnik in podelil nesrečnici zakrament umirajočih po okrajšanem obredu. Ta odmor je meni in babici po dveurnem, gonji podobnem naporu dobro del. Skočil sem domov, da sem premenil od potú mokro srajco in odslovil nekaj bolnikov, ki so me čakali, češ, da me zadržuje nujnejše opravilo. Vrnivši se k bolnici, sem ugotovil z veseljem, da se stanje medtem ni po-

slabšalo, kar sem imel za ugodno znamenje. Z vnemo sva z babico nadaljevala svoje reševalno delo.

Proti večeru se je pojavil Zorin oče, ki sem ga dal brzojavno poklicati. Mož je bil potrta, a strmó miren; pričakoval je nesrečo, ker je hči pred nekaj dnevi pobegnila z doma brez slovesa. Zagledala se je do smrti v nekega gradbenega risarja, ta pa je očitno ni maral in se je dal predstaviti drugam. Bržkone je šla za njim in bila zavrtnjena. Takšnega razočaranja pa vročeglavka ni prenesla, zato je napravila sama konec svoji sramoti in njegovi, očetovi brezupni žalosti. Bo vsaj mir pri hiši...

»Zora še živi, morda prestane veliko nevarnost,« sem pripomnil.

»Pustite jo umreti,« je mrko velel oče. »Saj jo poznate že od poprej in veste, da prismojena samoglavka ni za ta svet.«

»Ne tako! Moja zdravniška dolžnost je, da otmem, kar se dá oteti,« sem rekel očetu in naročil pol litra mleka z močno kavo. Z zanimanjem je opazoval oče, kako sem spravljal to pijačo po cevi v nezavestno hčer.

Zvečer se je Zori stanje toliko zboljšalo, da je začela redno dihati, srce se ji je okrepilo in telo segrelo. Pomirjen sem odšel po svojih poslih, naročivši babici, naj ostane pri njej vso noč in me dá v potrebi poklicati.

Drugo jutro sem našel Zoro pri zavesti, a vso obupano.

»Zakaj me niste pustili umreti?« je javkala. »V Sočo pojdem! O, kako me žge v ustih in želodcu. Ne mučite me več, dajte, da umrem.«

Očetu se je srce omehčalo, dal je trpečo hčer prepeljati k neki sorodnici v mestu, kjer smo uredili postrežbo in zdravljenje. Zdravljenje je trajalo več tednov. Zora je mnogo pretrpela, ko so se popravljala razjedena prebavila in močno okvarjene ledvice. A to dolgo trpljenje ji je bilo koristno, duševno se je zavedela in — zamislila. Ko se je telesno pozdravila, ni hotela več domov.

Po mojem nasvetu je oče poslal svojo hčer v daljni kraj, kjer so imele sestre zavetišče Marije Magdalene. Čez leto dni sem dobil za god voščilo in sporočilo, da se Zora, ki ni več nora, v tujini prav dobro počuti in se vsak dan zahvaljuje in priporoča svojemu angelu varuhu.

Nekaj let kasneje sem dobil iz daljnega mesta veliko pismo, a kratko vsebino. Na lepem papirju, ki je bil, kakor se je izražal moj pokojni prijatelj Bajda, od miši objeden, je bilo natisnjeno, da sta se poročila meni neznani mestni stavbnik in meni nekoliko znana Zora.

IZ ZGODOVINE SLOVENSKEGA CERKVENEGA SLIKARSTVA

France Stelè

Za razumevanje kulturno zgodovinske strani slovenskega gotskega slikarstva pa je važen predvsem kulturno zemljepisni okvir, v katerem se javlja. Poleg ikonografskih in lepotnih dejstev, katere nam nudi, je najvažnejši izsledek, ki nam ga more dati naše gotsko gradivo, prav na tej strani.

Če pogledamo zemljepisni položaj spomenikov gotskega slikarstva v Sloveniji, opazimo, da njihova gostota pojema v smeri od severa proti jugu, posebno pa od severozapada proti jugovzhodu. Jedrišče kulturnega ozemlja, na katerem se razvija srednjeveško slikarstvo, leži torej, če gledamo s svoje zemlje, proti severozapadu od nas. To postane tembolj jasno, če opazimo, da je v jugoslovanski Sloveniji razmeroma najbolj bogata teh spomenikov Gorenjska, v sosesčini zopet Koroška in severna Goriška, v daljšem okrožju pa zadenemo predvsem na klasično deželo srednjeveškega slikarstva, na Tirolsko. Videli smo, da je ta kultura pri nas dosegla svoj višek v »kranjskem prezbiteriju«, kar pomeni, da je pri nas nastalo stransko ognjišče te umetnosti; videli pa smo tudi, da so pogoji za ta posebni razvoj dani tako v tirolskem kakor v koroškem, pa tudi v prekmurskem in zgornjeitalijanskem slikarstvu in da je nova samo zaokrožena oblika, ki jo je pri nas dosegla ta, sicer splošno razširjena misel. Videli smo tudi, da je bil ta posebni razvoj ozko zvezan s krajevnim razvojem arhitekture gotskega prezbiterija. Tip pa, na katerem se pojavlja, je razširjen na Kranjskem, na severnem Goriškem in v Slovenski Benečiji in pa na Krasu. Tako se nam v zemljepisnem okviru narodopisne Slovenije pokaže njen zapadni del kot najbolj plodovit v srednjeveškem slikarstvu. Temu nasproti imamo samo na skrajnem severovzhodu Slovenije, v Prekmurju, večjo, po zgodovinskem postanku strnjeno skupino spomenikov. Ti spomeniki so tako po svojem postanku kakor po svojem značaju drugačni kakor oni na zapadu, in čeprav se v vseh bistvenih potezah skladajo s splošnim okvirom srednjeevropskega gotskega slikarstva, je pot, po kateri so prišli k nam, druga kakor pri zapadnih in je tudi predmetni krog, ki ga obsegajo, prav radi drugega kulturno zemljepisnega izhodišča drugačen.

Pri oblikovanju umetnostnega značaja kake dežele odločujejo različni momenti. Predvsem ni vseeno, ali je ta dežela na potu velikih kulturnih tokov ali kje v zatišju. Slovenija je sicer na enem najugodnejših potov evropske politike, kljub temu pa nosi vse znake zatišja, ako pogledamo njeno kulturo ali posebej umetnost. Čeprav je soseda Italije, se v kasnem srednjem veku zdi, kakor da te Italije zanjo ni, in njena umetnost nosi prav do narodne meje pretežno srednjeevropski značaj. Še bolj čudno je, da so na začetku novega veka srednjeveške oblike v arhitekturi prav tu, na Krasu, posebno trdožive. Za tako zatišje govori tudi dejstvo, da se vrsté gotske oblike v zapadni Sloveniji kakor v kakem vrtincu iz Gorenjske na severno Goriško — do Furlanije, pa ob Soči navzdol in zopet po Krasu prav do morja in furlanske ravnine.

Značilno za Slovenijo v poznem srednjem veku je, da so središča, ki so takrat odločala o smereh umetnostnega razvoja, daleč od nje in da je le redkokdaj katero nanjo neposredno vpli-

Sl. 29. Beram pri Pazinu, Rojstvo Marije, slikal Vincenc iz Kastva 1474. — Primer sloga istrske lokalne smeri, katerega podloga je severnogotska. Posebno občutje, s katerim je zajet dogodek, naznačen prostor in oblikovano pokrivalo na postelji, je značilno za slikarstvo ob italijanski meji (prim. slike na Suhi pri Škofji Loki in delo Gian Francesca da Tolmezzo v Provesanu v Furlaniji).

Sl. 50. Godešče pri škofji Loki, angel v sliki poslednje sodbe iz prve polovice 15. stoletja. Primer načina slikanja, razširjenega v Sloveniji in na Koroškem, ki kaže ozek slogovni stik s Furlanijo.

valo. Posledica tega je, da je slovenska umetnost v vsakem oziru izrazita provincialna umetnost, katero označuje vedno neka slogovna zaostalost, nastajanje skromnih krajevnih posebnosti in ko se je že ukoreninila, velika vztrajnost. Na prehodu v 14. stoletje je doživelo evropsko slikarstvo v Italiji z Giottom tisti preobrat, ki je v kesnejših posledicah spremenil zapadnoevropsko slikarstvo na jugu in na severu prav do temeljev. In vendar kljub sosedstvu z Italijo ni znaka, da bi bile te pridobitve odjeknile v Sloveniji, preden niso prišle sem po dolgi poti iz zapadne Evrope, preko Avignona, kjer je postal v 14. stoletju začasno bivajoči papeški dvor tudi eden največjih pospeševavcev novih smeri v slikarstvu zapadne Evrope, preko Burgundije in preko Češke, kjer sta se vneli dve važni novi žarišči. Po drugi, neposrednejši, a ne tako obče veljavni poti je prodiralo novo slikarstvo v srednjo Evropo skozi Tirolsko, ki je dobila konec gotske dobe kot posrednik italijanskih vplivov zelo važen pomen. V Prago in

na Dunaj je preskočila iskra iz severne Italije tudi neposredno, preskočila je Alpe in začela od tam delovati (mojster Teodorik, freske v dunajski stolnici, freske v Spittalu na Semmeringu). Slovenija je daleč od teh potov, ki so odločala o napredku slikarstva poznega srednjega veka; vse okrog, razen na jugovzhodu, si je v precejšnjih razdaljah od nje novo slikarstvo ustvarilo svoja oporišča; tudi na Ogrskem. Razumljivo je to zatišno stanje tudi zato, ker so bila središča vseh političnih sil, ki so takrat odločale o usodi slovenskih dežel, zunaj in pogosto precej daleč. Nosivci takratne kulture, plemstvo, samostani in Cerkev, so imeli svoja torišča izven slovenskega ozemlja.

Najbliže Sloveniji je bil oglejski patriarhat in prav čudno je, kako malo se je uveljavil njegov vpliv v zgodovini slovenskega slikarstva. Od bližnjih srednjeevropskih dežel je za razvoj slikarstva v velikem delu Slovenije najpomembnejša Koroška, kar zadosti označuje pot, po kateri so prihajale pobude k nam. To je dežela, ki leži na potu, po kateri so naši predniki romali v Kel-morajn in na njej spoznavali tudi takrat vodilne oblike slikarstva. Slike kranjskega oltarja, ki je iz začetka 16. stoletja in je eden najvažnejših slikarskih spomenikov naše domovine in je sedaj v Narodni galeriji na Dunaju, kažejo po svojem stilističnem značaju, ki objema elemente od alpskega krajevnega slikarstva do južnonemškega in do nizozemskega, da so nastale nekje ob tem potu. Vendar je ta spomenik po svojem odličnem slikarskem značaju osamljen in je prišel k nam kot posledica slučajnega naročila. Isto velja za slikani oltar iz okoli 1450 do 1460 v Ptuj, ki je izdelek delavnice Konrada Laiba-Pfeninga v Salzburgu, in kot tak k nam uvožen. Tretji tak primer je slika Oljske gore v cerkvi sv. Miklavža nad Čadramom; ta je iz južnonemške Wohlgemutove delavnice in je tudi k nam zanesen spomenik nadpovprečne važnosti. Vse, kar je pri nas povprečnega in slogovno strnjenegega od romanskega do renesanskega slikarstva, pa kaže na pota, ki vodijo iz Tirolske preko Koroške k nam. Vplivi Pach-erjeve smeri konec 15. stoletja se dajo zasledovati ob Dravi na Štajersko (Vuzenica), briksen-skemu sorodno slikarstvo pa obvlada Koroško in Kranjsko. Slikar Janez Ljubljanski je Korošec iz Beljaka in prvi, ki je ustvaril pri nas večjo krajevno slikarsko šolo; ta je pri nas najtočnejši izraz stanja te stroke in njenih idealov sredi 15. stoletja. Ona nam je merilo izrazitega provincialnega osredja, v katerem se razvija naše slikarstvo, njegove povprečne kakovosti in značilne slo-

Sl. 31. Smrt Marije, sv. Hieronim in sv. Marko na oltarju iz župne cerkve v Ptuj; slikal Konrad Laib-Pfening v Salzburgu okr. 1450-60. Primer v Slovenijo importirane slikarije.

govne zaostalosti. Edino pota, katerih prva prodira po Dravi, druga pa iz Koroške na Gorenjsko in odtod na vse strani Kranjske in pozneje tudi na Goriško, moremo imenovati vodilna in mero-dajna, vse drugo je manjšega pomena. Skupina v Prekmurju pa je razložljiva samo kot posledica umetnostnih teženj, katerih središče je bilo na Ogrskem; njen slogovni značaj ni enoten, zveza s sodobnim praškim ali dunajskim slikarstvom pa je jasna.

Posebej smo zasledovali vse tiste prvine, po katerih bi bilo mogoče dokazati kak neposreden italijanski vpliv na slovensko slikarstvo. Toda vselej smo se prepričali, da gre za navaden obmejni pojav majhnega splošnega pomena, ali pa smo isti pojav zasledili tudi na Koroškem, o katerem se, kakor deloma tudi pri umetnosti Janeza Ljubljanskega, zdi, da ni posredovala samo tirolskih vplivov, ampak tudi severnoitalijanske, ki bi bili imeli naravnost krajšo pot. To so elementi tako ikonografskega kakor slogovnega značaja. Pri studiju »kranjskega prezbiterja« se je n. pr. pokazalo, da postaja strogo jasna zasnova, ki jo poznamo s Kranjskega, vzdolž slovensko-italijanske meje, negotova. V navadni »kranjski« program se vrinejo podobe cerkvenih očetov, pogosto tudi drugih svetnikov, in tako se prvotna in glavna misel o Kristusu Kralju ali Sodniku, ob-

danem od evangelistov in angelov, zastrè, program pa se vda samovoljnosti. Sicer pa opazimo, da zadevata kranjsko-koroški in benečanski značaj tako v soški dolini kakor na Krasu in v Istriji rezko drug ob drugega in se nerada križata, in to slogovno ali ikonografsko. Krajevni značaj, ki ga slikarstvo v teh krajih pridobiva, pa se izraža zdaj v enem, zdaj v drugem teh značajev. Značilno je v tem pogledu delo Vincenca iz Kastva v Bermu v Istriji iz leta 1474, ki je slogovno popolnoma srednjeevropsko, vendar po življenju, ki se zrcali v njem, pristno istrsko z značilnimi benečanskimi primesmi (sl. 29). Tako v raznih istrsko-kranjskih (Draguccio in Višnje) kakor kraško-kranjskih (Kontovelj - Vrzenec prezbiterij ali Šilen Tabor - Sv. Peter nad Želimljem) ali goriško-kranjskih (Prilesje-Suha ali Andrej iz Loke)

pojavih spoznamo končno srednjeevropski okvir, ki je dobil po privzemu elementov iz bližnjega ali daljnega osredja svoj krajevno pobarvani značaj. Nobenega teh del pa ne bi mogli prestaviti za to mejo na ono stran. Ob njih pa stoji n. pr. slikarija v Svinem pri Kobaridu kot čisto beneška in v splošnem umetnostnem ozračju skoraj tuja.

V slikarijah ladje cerkve v Gostemem in temu sorodnih v Godeščah (sl. 30) in pri sv. Mohorju pri Doliču smo mislili, da smo zasledili potujoče Italijane, a smo se prepričali, ko smo spoznali slike v cerkvi v Neuhausu pri Beljaku, da gre za koroško-kranjski pojav in je verjetno, da je ta smer našla svojo pot na Kranjsko in Štajersko skozi Koroško, čeprav je izrazito italijanska. Sorodne slikarje poznamo iz Furlanije (n. pr. v longobardskem tempeljčku v Čedadu itd.).

Iz teh opazovanj razvidimo, da je v dobi gotike Slovenija glede slikarstva v izrazitem zatišju. Vplivi segajo k nam iz raznih središč na severu (salzburška iluminatorna šola vpliva v drugi polovici 12. stoletja preko samostana Rune pri Gradcu na razvoj iluminatornega slikarstva v Stični; slikarska delavnica iz zapadne emfore stolnice v Krki izvrši slikarije pri minoritih v Ptuj okrog 1260; dunajsko in praško slikarstvo se uveljavi preko Madžarske v Prekmurju proti koncu 14. stoletja; praška iluminatorna šola je zastopana v ro-

kopisih iz leta 1410 v Kranju; avstrijski ali južnonemški umetnik izvrši slike oltarja v Kranju v začetku 16. stoletja; delavnica K. Laiba-Pfeninga izvrši okrog 1450 do 1460 oltar za Ptuj [sl. 31]; Wohlgemutova delavnica sliko za Čadram na koncu 15. stoletja itd.). Določno in krajevno pomembno obliko pridobi posebno tisti tok, ki veže Slovenijo v strnjeno vrsto spomenikov preko Koroške z alpskimi deželami, posebno Tirolsko, pa tudi s severno Italijo. Na slovensko-italijanski narodopisni meji pa živita beneški in srednjeevropski slikarski tip drug poleg drugega in se nekam upirata medsebojnemu pronicanju.

Slovenija je torej v poznem srednjem veku torišče raznih kulturno tvornih sil in nosi izrazit značaj skromne, v zatišju se razvijajoče kulturne tvornosti, ki se skoraj vsa brez izjeme izživlja v okviru obsežne srednjeevropske kulturne province. Njena pozornost je, kakor dokazujejo njen krajevni značaj nadkriljujoča, k nam prinesena slikarska dela, obrnjena na umetnostne pojave na severu in severozapadu. To pa v celoti ustreza opažanjem, ki smo jih zgoraj zapisali, glede na zemljepisno razdelitev spomenikov. Njihova gostota jasno kaže, da smo v toku, ki prihaja od severozapada in pojema proti vzhodu, posebno pa proti jugovzhodu. Zemljepisna zaokroženost Kranjske, ki ji ustreza tudi gospodarska in upravna osredotočitev na Ljubljano, pa povzroči nekaj zastoja toka, kar rodi lastno krajevno tradicijo. Ta se javlja v ikonografsko lepoto izbrušeni obliki kranjskega prezbiterija, v postanku konservativno krajevene smeri, katere otipljivo osebnost poznamo v slikarju Janezu Ljubljanskem, v živahnem pronicanju njenih smeri na Goriško in na Kras in v izoblikovanju Ljubljane kot umetniškega središča. Čeprav njena vloga na koncu srednjega veka še ni čisto izrazita, je vendar že gotovo, da postaja Ljubljana že takrat najvažnejši činitelj med italijansko in ogrsko mejo, posebno odkar je od srede 15. stoletja dalje odpadla tudi v razvoju umetnosti vplivna celjska grofija in odkar je postalo jasno, da se Ptuj kljub veliki gotoski kulturi v novem veku ne bo mogel uveljaviti na večjem ozemlju. Gradec, Zagreb in Ljubljana predstavljajo na prehodu v novi vek trikot, od katerega bo odslej odvisna umetnostna bodočnost Slovenije in njenih bližnjih sosedov.

(Dalje prihodnjič.)

NA CESTI

Noč drhti v naročju divjega kostanja.
Ti, deklè, morda že spiš?
Kdo je ta obraz, ki nad teboj se sklanja?
Noč riše temne sence na pročeljih hiš.

Glej, pred menoj se cesta vije,
ob zidu pleše senca moja,
nekje v zvoniku polnoč bije —
korak moj bije ob granitni tlak.

Nad mano žarnice v megli visijo
povsod po mestu, koder grem.
Morda še kje ljudje bedijo,
morda vse spi, dekle — ne vem.

Na ure mislim, ki bežé
v davnine,
na rože, ki na grudih dekletom dehté,
in še na žalostne spomine.

Stanko Janež.

VEČERNA MELANHOLIJA

V pomladnih večerih na klopi pred hišo
otožen sedim;
po nebu podijo se črni oblaki
in z njimi želim.

V pomladnih večerih na klopi pred hišo
tako je hladno;
če tvoje oči bi ob meni žarele,
bilo bi toplo.

A ti si neslišno, kot Vesna v deželo,
na pot mi prišla;
ko v tajni bolesti srce je vzdrtelo,
pa zopet si šla.

Ivan Čampa.

TOLMUN

Tihi vali mesečine...
Vrba sanja kraj tolmuna,
onemoglo prek gladine
steza veje hrepeneče. — Zvezde, luna
in nebo, vse polno tajnih trepetanj,
se bleščijo iz globine
kot tkanine
mehkih sanj.

Tako v nočeh slonim, ves strt,
nad tihim grobom svojih sanj,
v sebi zrem tolmun brezdanj —
čezenj sklanja se mi bridka smrt.

Av gust Žavbi.

MOJDUNAJ!

Anton Komar

13. Obnova.

Ta bo prišla. Ker sem bil postavljen za Pitijo v društvu, sem prerokoval takole:

§ 1. Cesarja proč, ne iz države, to ne, nikakor ne, pač pa iz našega gesla.

§ 2. Ustvari se dober poslovnik, jasen in kraten.

§ 3. Danici čast in ugled.

§ 4. Stik z vsemi slovanskimi akademiki in njih društvi, z drugorodnimi samo s katoliškimi. Predvsem z Domovino.

§ 5. in vseh, \$\$\$ duša: verska vnema.

§ 6. Danica ostane 25 dijaških rodov, to je 100 let.

Takšen je bil načrt za bodočnost. Moj, moj, moj Komar se boš pa še kmalu povrnil in sodeloval, sedaj ti je meni nerazumljiva bol menda vzela dobro voljo, najbrž bolečina rastočega mladeniča v duhovno zrelost moža. Dotlej bo moralo iti brez tebe, in mojdunaj da bo šlo, čeprav bi bil po moji sodbi najbolje ti vodil in drugi porivali. Bog že vé, čemu bo to dobro. Tovariši razodevajo podjetnega duha, vsi zaupamo v Boga Abrahamovega, Izakovega in Jakobovega, ki se je z mnogimi sinovi imenoval Izrael.

Če pregledaš gornje paragrafe, se dajo vsi hitro uresničiti, razen za § 6. bo treba čakati sto let.

Najbolj neljuba zadeva je zadevala v § 3.: Potegni se za čast Danice. Saj veš, čast je šla na hrast, hvala se je smejala, da je čast s hrasta nanjo pala. Tovariši so silili, naj primem predsednika Domovine, da prekliče žaljive besede; ako ne bo hotel, naj govori sodišče. Trpko mi je bilo, ker sem vedel, da ne bom nič dosegel, a vendar svarilo bo za naprej le nekaj vredno. Radi sodišča bi me ne skrbelo, toda ta pot se mi ni zdela hodna, kajti tuji Mojdunaj bi nas nič ne miloval, da se rojaki med seboj mrcvarimo.

Izbral sem si milejši način. Pisal sem tja preko predsedniku Godetu dopisnico, da želim z njim govoriti v zadevi Domovine in Danice, torej prosim, naj pride jutri v avlo v odmoru ob desetih. Glej ga no, vendar je prišel! Stopim k njemu: »Servus, gospod Godè, jaz sem to in to.« Ponudil sem roko, ki jo je sprejel. Nato sem povedal, kar mi je ležalo na srcu: »Vi ste rekli na javnem zboru, sam sem bil zraven, da so Daničarji baje naprodaj. Prav ustregli bi mi, ako bi to besedo preklicali ali jo vsaj pred mano vzeli nazaj kot neizgovorjeno. To zahtevajo moji tovariši, ki se samo žrtvujejo za društvo v svojo gmotno škodo.«

Mrzko mi je odrekel: »Tako kakor on, govore vsesplošno o Daničarjih.«

»Ali vi mislite, da je to res?«

»Jaz nič ne mislim; pač pa bi bil, ko bi bil vedel, da je na seji, Daničarja vrgel na cesto.«

»Ne bi bilo šlo, gospod Godè.«

»Zakaj ne?«

»Zato ne, ker takrat še nisem bil Daničar.«

»Mar pri vas brucuše postavljajo na prva mesta?«

»Menda ne, le tokrat so naredili izjemo.«

»Povejte jim, naj le tožijo.« S tem je odšel.

Meni se nos ni podaljšal. Še toplo mi je bilo pri srcu, da sem si upal, brucuš, posvariti zrelega jurista.

Kajpak sem marsikateremu domovinašu povedal to svojo nezgodo. Začeti je treba!

Prekanjeno in z lahkoto smo uredili drugo točko: poslovnik. Nagovoril sem sošolca briganta, ki ni bil ne tu ne tam, torej duša, ki ljudstvo zanjo moli zadnji »še očenaš za tiste duše, ki jih ni ne tu ne tam«. Rekel sem: »Glej, Jakob, ti nisi ne tukaj ne tam, prinesi mi poslovnik Domovine. Če boš pametno govoril s tajnikom, ti ga bo dal za kak dan.« In res ga je dobil, ker se je pred tajnikom ustil, da bi rad tisti poslovnik proučil. Ogledal sem ga kot svetinjo iz časov Miklošiča. Nato ga je brigant proučeval na glas, jaz sem hitro pisal. Vest me ni čisto nič pekla, toliko sem bil že pokvarjen, da sem se smejal prebrisani tatvini, saj ni bila duševna last sedanjih domovinašev, bila je iz časov, ko še ni bilo Danice. Brigantu sem ob koncu naročil, naj hitro vrne izvirnik z vljudno pohvalo. Predložil sem to vedomelo našim juristom. Ali z juristi je križ. Čim bolj sem jih dregal s Katonom: *Leges breves sunt* (postave naj bodo kratke), tem bolj so cepili dlako in oves ostrili. Ne vem, kako je prišla ta brigantijada na dan, tam preko so se hudo jezili, ker je postal naš poslovnik na podlagi njihovega za tesarski las boljši. Iz srca sem jim privoščil jezo, saj bi ga ne bil dobil za denar, ker pri njih ni bilo nič naprodaj.

Hospodi, pomiluj!

Tisti zame, negodnika, burni tečaj, ko sem oskrboval vreme v Danici, je prinesel neko čast našemu društvu, ki ni bila kdove kolikšna, a je imela načelni pomen, saj so nam nepristranski možje, ugledni Slovenci, po pravici prisodili pošteno mesto v slovenskem občestvu. Pravični so bili, niso nas prezrli, kar nam je kajpak dobro délo, kakor vrabcu v prosu, ki je dognal: Res ima proso drobna zrnca, toda malo ga je dobro.

Šlo je za slovenskega Kopitarja in srbskega Vuka, torej za dva zaslužna moža iz dobe jugoslovanskega preporoda. Mojdunaj je bil namreč sklenil, da se mora pokopališče pri Sv. Marku spremeniti v vrt, naj torej pride po svoj zaklad vsakdo, ki je tam kaj zakopal. Slovenska Matica v Ljubljani in hkrati srbska vlada v Belgradu sta hoteli imeti samo to, kar jima gre, prva Jerneja Kopitarja, druga njegovega učenca Vuka Štefanovića Karadžića. Tako je pripadla Slovencem narodna dolžnost, spraviti na železnico Kopitarjev prah, saj več kot pest prahu se pač ni moglo najti v tistem požrešnem svižu po petih desetletjih. Za ta posel je ljubljanska Matica imenovala poseben odsek z belokranjskim Šukljetom, menda le zato, ker se je dobro razumel na železnice. V odseku so bili še profesor Murko, nižjeavstrijski šolski nadzornik, profesor Primožič in za drugimi tudi — last not least — jaz. Le kako je ta mojdunajski Tonček prišel vmes? Ne skozi okno! Šuklje je bil že takrat toliko pameten, da je računil z dejstvi na zemlji, ne z onimi na luni. Zato je poslal pisan in podpisan dopis, naj imenuje Danica zastopnika v njegov odsek. Vsi moji tovariši so smelo rekli: »Za tako reč, veljavno v nebesih in na zemlji, mora biti Tonček. Čemu ga pa imajo, čeden fant je, oblekli ga bomo v frak in klak, ki bo še kar 'držal'; saj zato ga imamo, da ga svetu pokažemo.« Tovariš Valentin, ki je pravkar prišel s Kranjskega — meni v tolažbo in oporo, zakaj v njem je vel še stari pogumni duh — se je kar vnel za Kopitarjevo reč, češ, to je narodna dolžnost, on pa bo skrbel, da bom jaz tak, kakor se spodobi odborniku za prenos Kopitarjevih kosti ali za prenos nekaj prahu v svižu. Govoril mi je tako, kakor je vedel, kaj mislim o Kopitarjevih kosteh. Kopitar je bil krščanski mož in velik učenjak, njegov duh je v knjigah, njegovo najboljšo pa v nebesih. Prešerna ne razume, kdor misli, da krega Kopitarja. Ne, vsak verz je poklon obupanega pesnika možu — pevec se ozira po pomočnikih in vé, kje so. Ne bom tajil, da sem se najbolj bal cilindra. Nemec dobro vidi in ostro pove. Mojdunajčanje so zrekli leta 1848 cilindru »Angströhre« (cev za strah), ker so ga po zlomu upora nosili vsi plahutniki, da so bili varni pred polipi, ki so delavsko čepico hitro zamehurili. Toda, če moram zastopati Danico, nočem, da bi jo zavoljo mene kdo smešil. Storil bom narodno dolžnost. Sicer bi rajši nosil pri tisti priliki cerkniško polhovko, vse drugo bi rajši skril pod haljo.

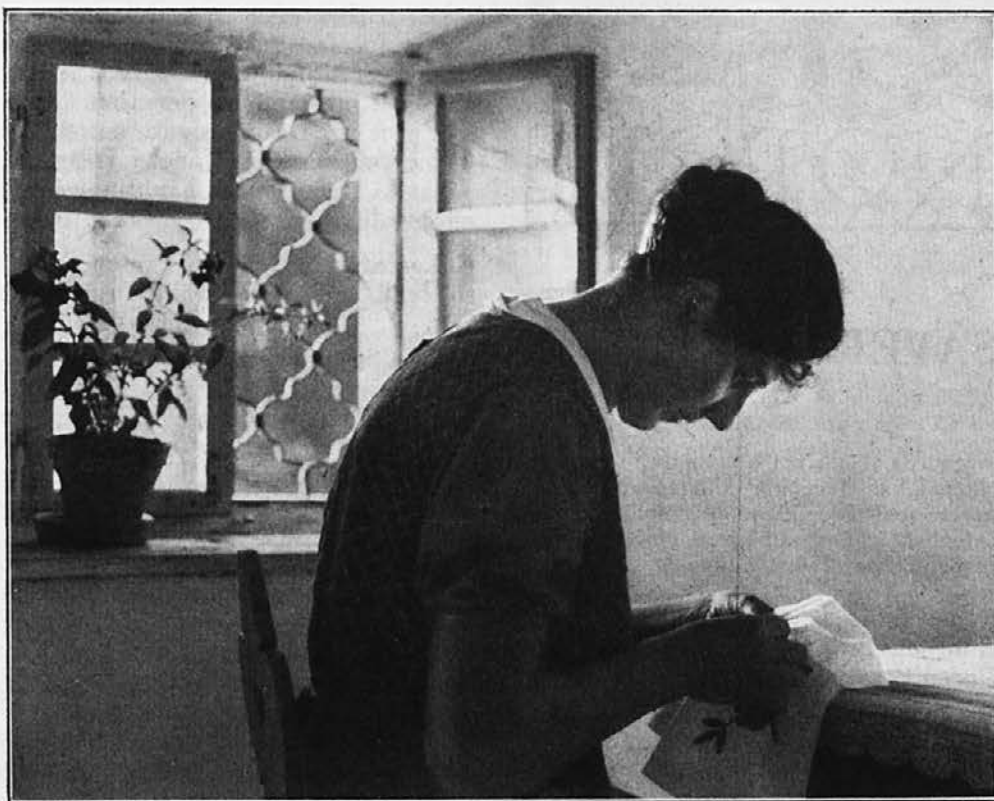
Naš odsek je imel zadnjo sejo »Pri zlati raci«. Spoznal sem, da je že vse urejeno za prenos na

železnico. Molčal sem, poslušal Šukljetovo poročilo in njegov pogovor s tajnikom. Nič takšnega bahaštva, kakor ga delam jaz s tem prenašanjem Kopitarjevih kosti. Kaj hočemo, bil sem zraven. Kokoš že vé, zakaj kokodaka, ko je znesla jajce. No, z molkom sem se izognil kakšni nespametni besedi, hujši za tovariše nego zame. Toliko sem pa le hotel vedeti, da vse stroške, tudi za mojega izvoščka, nosi odbor. Nato sem bil brez skrbi.

Dr. Murko se je nam, mlajšim odsekovcem, pridružil k čaši piva, najbrž je hotel pozvedeti, če je med nami vse prav. Saj bo bral in se bo kljub letom spomnil, kako je bilo. Meni kot negodniku se je zdelo dobro, da sem zraven. Glavna skrb profesorja Murka, tako se mi je zdelo, je bil navzoči Daničar. Saj morda ni vse skupaj nič, ali Bog je iz nič svet ustvaril! Ne veste, s kakšnim srdom sem čakal, kdaj bo kdo izmed mladih gospodov rekel, naj Daničar odide, in Murko je pritiskal, naj se mu vse pove naravnost, naravnost. Ni prišlo do tega. Bil sem kakor jagnje med njimi. Vedeli so tudi, da ne bi nikomur koristilo. Šli smo mirno narazen, kazalo je dobro vreme za dan slavnosti, in kar je mene veselilo, Danica se bo pokazala na slavnostni dan. Odhajala sva to pot z novim predsednikom Domovine. Takoj sem načel z njim naše načelno vprašanje, kaj bi on rekel, če bi se jaz pojavil na njih zboru kot nepovabljeni vrabec. Povedal sem, kako me je njegov prednik zavrnil, kako mi pretijo znanci, da se bodo zame potegnili. Dolenjski Metod mi je pravično in jasno povedal po svojem vidiku: »Osebno nisem zoper, če pridete, saj delamo vse javno; toda če vas bodo vrgli na cesto, vas ne bom branil.«

Videl sem, da je rana še krvava; odjenjal sem, ker jim ne maram kaliti miru, na kar sva se vljudno poslovila, ker je šla najina pot narazen.

Za Kopitarjev prenos je bilo vse pripravljeno. Potreboval sem frak in klak, tega nisem imel, zato naj bi šel kdo drugi. Naročil sem bil vozniaka pred društvo. Šel sem k brivcu, ki mi je računil kakor drugim, četudi sem se bal, da bo zahteval — najdnino. Saj sem se bil ravnal po Krekovem: »Tam v Bosni zlati, tam so vsi kosmati, tam se nič ne brijejo.« Mislim, da sem bil čeden fant. V društvu sem znova izjavil, naj gre kdo drugi. »Ti boš moral iti,« je rekel Valentin ter pokazal na mizo, »glej, vse sem ti pripravil.« Res, na mizi je ležal frak, cilindar, rokavice. Valentin je poudaril: »Tole boš oblekel.« Slekem sem suknjič in oblekel galo. Še rokavice. Pomagal mi je Valentin. »No, glej,« je pripomnil francosko,

Pri vezenju. (Fot. Fr. Krašovec.)

»zdaj si fant, kakor treba.« Pogledal sem v šipo in videl barona Čapljo. »Oh,« sem zdihnil, »naj bi pustili Kopitarjeve kosti tam, kjer so, če jih je še kaj.«

Počasi sem se umiril. Kočija je bila prostorna, še za tri ljudi. Oh, za kakšnega trdina me bodo imeli moji tovariši. Nisem jih vzel s seboj. Pa da se le dovrši ta akcija, saj bi šel tudi jaz prav rad peš v drugi obleki, recimo v cerkniški polhovki. In tako podjetje! In Kopitarjeve kosti! Dunajčani jih bodo drago prodali, če jih je kaj; zdi se mi, da je samo nekoliko rumenega sviža. Kopitar, pošten in pobožen mož, je sedaj v knjigi, njegov boljši del pa v nebesih, a prah naj bi bil pri Sv. Marku.

Tega ne bo, da bi kdo zavoljo mene smešil Danico ob narodni slovesnosti. Dospel sem o pravem času k Sv. Marku. Pogledal sem, kje so odsekovska gospoda. Nisem jih videl. Najbolje bo, sem si mislil, če grem v gručo dijakov. Ob kraju so se mi odmikali, zato sem šel v njih sredo.

Vendar je postala ta zadeva neslutno genljiva. Dve krsti pred nami, novi, v vencih. Duhovniki ob vsaki po trije.

Vsi, ki nismo vedeli, smo se zdrznili. Spregovoril je genialni mojdunajski župan dr. Lueger. Krasno je povedal, bržkone ga je poučil profesor dr. Murko. Zapomnil sem si zadnji stavek: »Sedaj

pa, naša mila gosta, Jernej Kopitar in tvoj prijateljski učenec Vuk Štefanović Karadžić, edina si v življenju, skupna v smrti, pojdiva, ko se prvič ločita, vsak v svoj narod, ki sta ga ljubila, da bo iz vajinih grobov zraslo cvetje še večje omike na jugu.« Tako je povedal župan, ki so ga marksisti nazivali dunajskega glumača. Govor nas je vse nenavadno zadovoljil.

Duhovniki so svoj posel dovršili. Najprej trije naši za Jerneja. V sredi je bil dekan Žičkar, na levisi naš don Kihot, Ignacij Žitnik, na tretjega se ne morem zanesljivo spomniti! Poglej le v letopis Slovenske Matice za leto 1898: tam je v Levčevem poročilu tudi moje ime, da boš vedel. Blagoslovili so krsto, opravili latinske molitve s prastarim Kyrie elejson in Miserere. Nato so zapeli pravoslavni trije Vuku. Stali so, kakor je prav, na oni strani Vukove krste, obrnjeni k našim. Naši so bili visoki, blede, obriti, najbrž premraženi, oni nekoliko manjši, a brstni, pomladanski, morda so se kje pogreli, slikoviti, bradati bizantinci. Ko so zapeli z lepoto in grškim čuvstvom, sem začutil neko smrkanje in videl, da dijaki okoli mene jokajo; to je tudi mene pretreslo; kar smilili so se mi naši gospodje, ki so stali kakor ledeni možje, tihi, ponosni, brez kretnje ošabnosti; gotovo jim je bilo ljubo staroslovensko petje: »Hospodi, pomiluj!« (Dalje prihodnjič.)

Tomo Zupan:

FRAN KSAVER PREŠEREN

* 20. novembra 1771.

† 15. novembra 1841.

20ma ej. novembris 1771 circa 6^{ta}m matutinam nats, et baptizats est per me Jacobum Magushar, coop. : Franciscus Bartholomaei Praefchern, et Mariae Praefchernin Conj. : leg. filis. Levantibz eum Matthaeo Gogala, et Jera Sebeniecharza. [Ex Velben.] Tomus X.

Rodil se je 20. novembra 1771 v vrbenjski Ribičevini, krščen v Radoljici. Bil je šimnov, pesnikovega očeta brat; torej pesnikov pravi stric.

Njegove kapelanije.

V mašnika je bil posvečen 12. aprila 1800. Za kapelana je šel na Bistrice v Bohinj in bil tam do 1802. V Komendi potem do 1804. V Višnji gori od 4. aprila 1804 do 1806. V Predosljeh od 10. novembra 1806 do 1808. Nato v Dolu ob Litiji od septembra 1808 do 1814. Kurat na Savi ob Litiji od 19. oktobra 1814 do 1. januarja 1824. Vmes je jeseni 1819 pomagal na Žalostni gori ob Preserjih. Kuratni beneficijant na Goričici ali v Stobu 1824 do 1837. Konečno od 1837 kurat na Škaručinu, kjer je 15. novembra 1841 zamlr.

Prav kmalu po Francetovem rojstvu so stric Fronc Prešeren z Bohinjske Bistrice prišli v Vrbo domačih obiskat. Rekli so: »Ko bi bil vedel, bi bil prišel z Bistrice ga krstit.« Silno so bili novorojenčka veseli. In tu še posebno zato, ker sta bila oba Ksaverija: stric in nečak. Ksaveriji so se zelo ponašali gori pri nas. Rodinjska kapelica sv. Frančiška Ksaverija je bila namreč kedaj za vso Gorensko in bližnjo Koroško milosti polni kraj. Spominjam se, pisatelj pričujočega, še učenec, da so takrat z več krajev prihajale sem romarske procesije, n. pr. celo iz Preddvora so sem gori hodili.

Gospod Fronc čebelar.

Gospod Fronc so bili čebelar na Savi, prav velik čebelar in so vnemali ljudi za čebelorejo.

Kot učenca hodita France in Jurij na Savo k stricu Froncu.

K Froncu sta France in brat Jurij kot študenta tu sem na Savo kaj rada skočila. Ker se je brodarilo doli po Savi, sta takim ladijam prisedla. Večkrat sta se vso pot iz Borovnice od strica Jakopa do strica Fronca po Savi z brodarji vozila. Kadar je potem Francetu na Dunaju sila nastala, so sicer prvi bili v pomoč stari stric Jožef, potem pa stric Fronc. Osem sto forintov Frončevih je doktor porabil (»ponucal«) v Celovcu, ko je moral gori po gradum. Po dokončanem študiranju in eksamenih je v Celovcu ostal še dalje. Bil je rad vesel in gori ni manjkalo takrat

take družbe. Prosil bi bil sicer tudi sedaj starega strica Jožefa: ker Jožef so vedno najlože mogli. A prav takrat jim je bilo teže. Prišli so ravnokar z Jezice v Ljubljano na penzijo. Tudi za brata Jurija so Fronc večkrat plačevali, kot stric Jakob. Pranečaka, poznejega kapelana Janeza Volka, in njegovega brata Jaka, ki sta takrat v Ljubljani šole pričela, so Fronc zdrževali.

Kakor stari stric Jože Prešeren, Boštijanov iz Vrbe, so znali tudi stric Fronc Prešeren, Ribičev iz Vrbe, prihranjovati.

Kakor stari stric Jožef so namreč znali stric Fronc prihranjovati. Vendar pa, ko so bili vmrlji, niso kaj imeli. So bili predobri. Z Goričice so Fronc prišli na našega brata, Jurijevo novo mašo na Breznico. — Pa le za subdiakona so bili pri oltarju, če tudi stareji kot Jakob, ki so bili diakon. Fronc so bili namreč v službi kurat brez župnijskega izpita; Jakob pa župnik. Fronc so bili malo janzenist. Zato so nam rekli naša mati: »Ne pojte pri njih te pesmi od janzenistov.« Stara mati, to je našega oča mati, Mina rojena Prešeren, Boštijanov iz Vrbe, niso šli veliko k Froncu. Pri Jakobu so raje bili; pa tudi lože, ker so prej na faro prišli. Naš oče Šimen so pa najraje pri Froncu bili. K Froncu na Škaručino so se zato oče za vselej namenili od Ribiča. So pa prav malo časa tam živeli; le eno leto.

K Froncu sem šla jaz, Lenka, prva, še čisto majhena od doma na Savo. Za mojo kuho so pozneje plačevali. Ne bili bi me že takrat dali kuhat se učiti, pa so mati tako vredili (»vštimali«). Za meno je prišla na Savo Urša, tudi še čisto otročja, stara enajst let. Brati so jo Fronc popolnoma dobro naučili. So tako znali učiti. Kolikor je, otrok, mogla, je kuhala. A posebej učila se kuhati ni. Bolj pa se je šivati učila. Obiskala sta jih tukaj, kakor poprej tudi v Dolu, njih brat Šimen, Ribič iz Vrbe, in vaša (pisateljeva) stara mati. Takrat je Oralova Mina iz Mostu k Froncu gospodinjala. Bila je zelo huda ženska. Ta, ki je bila, kakor pravite, vaša (pisateljeva) gospodinja v študentskih ulicah v Ljubljani.

Urša je pred teto Lenčico zbežala z Dola v Vrbo. Potem je bila tri leta na Goričici.

Ko so teta Lenčica prišli na Savo, je Urša zbežala pred njimi v Vrbo domu.

Pozneje je sestra Jera bila pri njih na Savi in se preselila z njimi na Goričico. Z njo sem bila na Goričici tudi jaz (Lenka). Sestra Jera je bila na Goričici tri leta kuharica. Jakob Svetina, materin oče, so s Koroškega od gospoda Muhovca na Goričico prišli in so Jero seboj vzeli.

Tudi jaz (Lenka) sem bila tri leta na Goričici pri stricu Froncu.

Po Jeri sem bila pa tudi jaz tukaj tri leta kuharica. Za mano še le je prišla sem na Goričico k Froncu sestra Urša in je tu ostala, ko sem se tudi jaz podala k bratu Juriju na Koroško.

Fronc so se preselili na Škaručino.

V tem času so se preselili Fronc z Goričice na Škaručino in z njimi je tje šla Urša. Kmalu potem so na Šmarini gori Jakob vmrl. Teta Lenčica, ki so

jih opravljali do smrti, so prišli na Škaručino k bratu Froncu in bili tu do Frončeve smrti. S tetiko Lenčico si Urša tudi tu ni upala izhajati. »Si ne upam, raje takoj z vami grem,« je materi rekla, ki so s Koroškega prišli tu obolelega očeta obiskat. Zato so jo mati s Škaručine proč peljali. Najprej domu v Vrbo, potem iz Vrbe do župnika Jurija na Koroško v Šent Lorenzen. Prav pet in dvajset let sem bila takrat stara, ko je Urša z materjo v Šent Lorenzen prišla. Da je Urša ostala pri Froncu, bila bi po njih vse imela. Potem pa nismo, sestro Urša in jaz, nič podedovale. Fronca bi bili morali midve z Uršo podedovati. Tako smo bili tudi vsi doma zgovorjeni. Pač pa so Lenčica dobili 800 goldinarjev in Mina, Ribiška, 1200 goldinarjev.

Kakor oče so tudi stric Fronc na Škaručini vmrli.

Kaka tri leta po oču so, kakor oča, tudi tu na Škaručini Fronc vmrli. Od smrti brata Jakoba na Šmarini gori so pa pretekla že skoraj štiri leta. Na glavo so se nekaj vdarili in je bilo potem po njih. Pranečak Janez Volk, ki so ga podpirali, je bil ob njih smrti majhen učenec v Ljubljani. Še mlaji brat Jaka Volk je pa pustil šolo, ker je dohtar Francè rekel: »Ne študirati; ima premalo glave.«

V Vodicaх so naš oče pokopani in oče v brat, gospod Fronc s Škaručine. Tudi stari stric Jakob so v vodiški fari, in sicer na Šmarini gori pokopani.

Tako imamo v Vodicaх pokopanega oča in očevega brata, gospoda Fronca Prešerna; na Šmarini gori — tudi v vodiški fari — pa gospod Jakopa Prešerna: tri Ribičeve. Vsi trije imajo železne nagrobne križe.

Mrtvaška knjiga 1841 piše: 15. Nov. gestorben, 18. Nov. begraben. Skaručina, 30. Herr Franz Preschern. Defizienterpriester, 70 Jahre alt. Lungenlähmung. Barth. Arco, Pfarrer m. s.

Kot župnik na Savi od 19. oktobra 1814 do 1. januarja 1824 je tudi ljudi učil čebelarstva. V spisovanju matic je bil gospod Fronc vesten. Dosledno enako se vedno podpisuje Prescheren m. s. Kot duhovnik je bil goreč propovednik in skrben delilec sv. zakramentov. Samega sebe imenuje kurat. — Tako mi poroča o njem 2. maja 1916 savski župnik Andrej Širaj.

ŽITA V SLOVENSKIH PREGOVORIH IN REKIH

I. Šašelj

Ajda.

Ajda ima toliko strahov kakor pes.

Ajda pravi: ti me zakoplji v kepo, jaz te bom v predal.

Ako ajda trikrat ne ovne, ne obrodi dobro.

Ako je ajda v žitnici, še ni v izbici.

Jakobova ajda in Ožbaltova repa — je malokdaj lepa.

Je žejen kakor ob ajdovi setvi kepa na njivi.

Kadar ajda neenako vzhaja, dobro obrodi.

Kadar drži burja, je polna ajda.

Kadar je dosti bolh, bo polna ajda.

Megla ajdo polni.

Ob ajdovi seji ima dela krava in frava.
Sonce srpana grozdje meči, z medom navdana ajda diši.

Ječmen.

Dež na dan svetega Vida, ječmena ne kaže prida.

Oves.

Kadar konja lovijo, mu ovsu molijo.

Oves ima svečna eno plevo, sušca dve, travna pa tri.

Oves izpodbada konja.

Proso.

Brez gnoja ni prosa.

Drugim proso braniš, svoje ovcam puščaš.

Kdor ima veliko otrok, naj seje proso redko (da bo več zrnja za kruh in kašo), kdor ima pa veliko živine, naj ga seje gosto (da bo dobil več slame).

Lačni kokoši se o prosu sanja.

O prosu pravijo: o sveti Marjeti je latica (se latje vidi), o svetem Jerneju pa potica (je zrelo in ga ma-nejo in jedó takrat vselej potico).

Prosenega kruha en zobec, ga je poln gobec.

Rž.

Božični dež pride po rž.

Ce češminje brhko cvete, rž rada bogato daje.

Kadar gre žena po porodu pred sedmim tednom k vpeljavanju, je njena smrt podprta z rženo bilko.

Pred svetim Jakobom tri dni lepo, rž prav dobro dozorela bo.

Rž pravi: deni me v suho, te bom dejala h kruhu.

Svetega Jurija dan je pravi čas, da nam rž pokaže prvi klas.

Pšenica.

Kadar je mokro, takrat sej pšenico.

Kadar je pšenica zrela, takrat je škoda uničevati vrane, ker takrat vzame vsaka vrana po en klas pšenice in ga nese v tiste kraje, kjer pšenica ne raste, da imajo za svete hostije (nekateri pravijo, da nese celó v Indijo).

Kadar prve dni kimavca prav pogostoma grmi, ob letu obilno bo tepkovca, pšenice in rži.

Megla na dan svetega Vida, je pšenica malo prida.

Na vsaki zemlji ne raste pšenica.

Ni lepšega žita kakor pšenica, ni lepšega dekleta kakor Kranjica.

Ni lepšega žita kakor pšenica, ni lepšega imena kakor je Mica.

Sveta Ana — pogačarka (o sv. Ani je zrela pšenica, iz katere se pekó pogače).

Svetega Vida meglica pride po vince in pšenico.

Pšenica devetkrat barvo spremeni, preden dozori.

Pšenica je kraljica med zrnjem.

Pšenica o svetem Jakobu zori ali pa zgori.

Pšenica pravi: vrzi me v blato, dala ti bom zlato (ali: jaz bom tebe v zlato).

Pšenico je treba požeti, kadar je zrela.

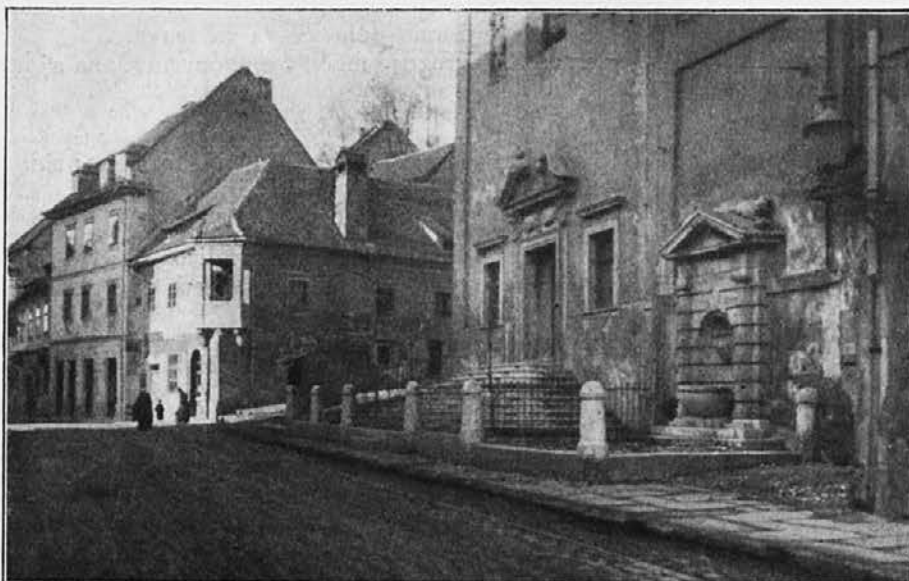
Pšenico k plevam metati.

Pšenico po ledu seješ.

Pšenico s plevami izplati.

Takrat je dobra pšenica, ko se ji uklanja ženjica.

Vsaka pšenica ima Kriščevo podobo.

Sv. Florijan med vojsko 1917. (Fot. K. D.)

Žita.

Andrejev sneg — z žitom kreg.

Če gredó na svete Neže dan žene na Kum bose, so potem po polju žita kopice goste.

Če rožnika sonce pripeka, pohlevno deži, veliko obeta žita, strdi.

Če svetega Rešnjega Telesa dan deži, žitno polje nič kaj prida ni.

Če sveti Vincenc ima sončno vremé, dobro je za žito in vinske goré.

Čist zrak o svetem Jakóbu žitne shrambe polni.

Dež na Štefanje obeta — le malo žita prihodnjega leta.

Grudna mraz in sneg, žita dosti prek in prek.

Ni žita brez kok(o)lja.

Pozneje ko beli trn cvete, slabeje kažeta trava in žito.

Sonce svetega Pavla puščavnika obilo žita in vina dá, če pa sneži, žito se podraži.

Sveti Jakob žito zori, čeprav se sonce kuja.

Sveti večer če oblačno, temno, žita bo prazno ob letu gumno.

Svetle božične noči, kašče z žitom temne — temne božične noči, pa svetle kašče puste.

Vigredni snežiči so žitni volčiči.

PLEČNIK IN LJUBLJANA

Ob koncu minilega stoletja je bil eden največjih, če ne sploh prvi evropski arhitekt Otto Wagner. Bil je pravi stavbar-umetnik, ki je trpko občutil vso praznoto tedanje arhitekture in revščine puhlih posnemovavcev, ki so brez duha obnavljali davno preživele sloge. Wagnerjevo geslo je bilo: Vsak čas svojo umetnost, vsaka umetnost svoj čas! S tem je hotel označiti, da mora umetnost — in arhitekturo je smatral za najpopolnejši cvet oblikujoče umetnosti — iskati in slediti idealom in duhovnim potrebam svoje dobe. V tem pravcu je snoval in res tudi ustvaril več odličnih del, ki veljajo kot najzgodnejši in najbolj dovršeni primeri nove stavbinske umetnosti, ki se je pri-

čela pred nekako tridesetimi leti na Dunaju. Na takojšnji umetnostni akademiji je vzgojil vrsto arhitektov, ki so mu sledili in delovali po njegovih naukih. Eden najboljših njegovih učencev je bil Jože Plečnik.

Ko je po dolgih letih plodnega ustvarjanja na Dunaju in nato v Pragi prišel arhitekt Plečnik v domovino, je začel kot profesor arhitekture na ljubljanski univerzi delati s pomnoženo silo. Nesebična vdanost slovenskemu narodu, iskrena ljubezen do rodnega mesta in strastna žeja po lepoti mu je dajala zmerom novih sil, zmerom novih pobud in ciljev. Pri tem se pa njegovo delovanje ni ustavilo pri stavbarstvu samem, ne — ni je skoraj stvariteljske panoge, ki bi se mu bila zdela premalenkostna, ne naloge, ki bi bila preneznatna. Z vso resnobo je poprijel na polju knjižne

opreme, ki je bilo pri nas doslej neobdelano in prepuščeno okusu ali neokusu tiskarjev. Pokazal je, kako se dá umetniško ustvarjati v obrti, pa naj bo ta zlatarska, pasarska ali mizarska. Kjer je bilo treba neutrudnega, požrtvovalnega in idealnega delavca, ki ni gledal ne na svojo korist, ne na svojo slavo, povsod srečamo arhitekta Plečnika. Najbolj plodovito, pa tudi najvidnejše je njegovo velikansko delo za polepšanje in prenovitev zunanjega lica slovenske prestolnice, naše Ljubljane.

Iz minilih vekov je dal barok Ljubljani najznačilnejšo podobo. Kar je cerkvá, so iz te dobe, najlepše palače in hiše, pa kar je javnih kiparskih del, vsa kažejo znake baročnega sloga. Dasi je v florisu starega mesta še prav ohranjen srednjeveški njegov značaj, in premnoge najstarejše stavbe od Sv. Florijana do Šenkla vža hranijo v notranjosti še sledove poznogotskega stavbarstva, je vnanji obraz mesta v bistvu le plod vnetega prizadevanja za vse lepo navdušenih članov slovite Academie Operosorum. Pozneje je samo še doba rokokoja zapustila v nekaterih pročeljih redke sledove, po napoleonskih vojskah so pa posamezne stavbe, zlasti v predmestjih, navzele nekaj bidermajerskih značilnosti, ki so se ohranile prav do prihoda secesije. Ta se je pojavila le v nekaterih primerih, ki niso bili prav nič boljši od splošno vladajočega neokusa. Napačno umevana modernost je prav v zadnjih desetletjih minilega (po potresu leta 1895) in v pričetku našega stoletja uničila brez potrebe in brez enakovrednega nadomestila mnogo zlahtnih stavbinskih spomenikov. Po vojski se je v tem pogledu precej izboljšalo, dasi so vprav največja poslopja, ki so bila sezidana v prvih letih po prevratu, po veliki večini dokaz skrajno neznatne umetnostne kulture. Vendar se v splošnem višina okusa dviga. Zlasti se pa prav v naših dneh zunanje lica Ljubljane naglo spreminja in polepšuje. Največje zasluge za ta preporod našega mesta ima arhitekt Plečnik, tako da jo bodo zanamci, kadar bodo govorili o Ljubljani naše dobe, imenovali Plečnikovo.

Že dosedanje delo potrjuje to. Morda ni Plečnik res doslej še ustvaril toliko velikih in mogočnih poslopij, da bi bil z njimi spremenil vnanost mesta. Naj navedem samo pglavitna dela: cerkev v Šiški, Dom duhovnih vaj pri Sv. Jožefu, Stadion, palačo Vzajemne zavarovalnice, pa zdaj novo cerkev sv. Krištofa, da ne spominjam manjših stavb, kot je recimo nova hiša ob ustju Poljanske ceste ali pa poslopje tehnične fakultete. Tudi sijajnih notranjščin, katere je vdelal v stare stavbe — primerjaj le Trgovsko zbornico! — ne bom navajal. Njegov vpliv na oblikovanje Ljubljane se je pa izrazil najmočnejše v regulacijskih delih, s katerimi je skušal ohraniti stare stavbinske lepote mesta in ustvariti nove.

Med prenavljanjem sv. Florijana 1932. (Fot. K. D.)

Na vseh koncih mesta je že opazno delo njegovih marljivih rok. Preuredil je okolico šentjakobske cerkve in je iz prostrane, puste gmajne napravil prijazen trg in ga polepšal z nasadi in vodnjaki. V zvezi s tem je sijajno uredil Cojzovo cesto in odprl slikovite poglede na starinske hiše ob Križankah, reguliral Vegovo ulico in zlasti učinkovito poudaril križišče teh ulic z Rimsko cesto. Ob tem je nastal ilirski steber, pred prenovljeno hišo Glasbene Matice je pa dal prenoviti lepi park in ga okrasil s kipi slovenskih skladateljev. Po njegovih načrtih so ustvarili s tlakovanjem Kongresnega trga mogočno poljano, največji ljubljanski trg. Nato je prestavil lepo baročno znamenje sv. Trojice pred nunsko cerkev, kjer je prenovil skladno z mogočnim pročeljem stopnišče. Pred našimi očmi rasejo njegova dela, ki so zvezana z ureditvijo Ljubljane: trimostje pa Hradeckega most in slikovita dohoda s Kongresnega trga do nabrežij. Po njegovi zamisli je bila urejena mogočna terasa, ki se spušča stopnjema od stolnice na Pogačarjev trg, po njegovih nasvetih so obudili rotovž v nekdanjo lepoto in veličastje. V tivolskem parku je navzlic splošnemu neumevanju in glasnim in krivičnim očitkom ustvaril sijajno sprehajališče, za katero bi moglo marsikatero veliko mesto zavidati Ljubljano. Gradaščico in vse Trnovo je polepšal z mostovi, poživil bregove z dohodi, perišči in nasadi. Na Gradu prav zdaj izvršujejo njegove načrte, ki bodo spremenili ves hrib v en sam prirojni park. Staro cerkev v Šiški je s preprostimi sredstvi močno povzdignil. Prej zanemarjena in zapuščena okolica cerkve sv. Florijana je po njegovi zaslugi postala pravi biser starinskega mestnega okraja in zgled, kako treba spoštovati, utrjevati in ohranjevati stare umetnostne spomenike, ne da jih nasilno prenavljamo in pačimo. Če primerjamo podobe iz prejšnjih časov z današnjimi, se šele pokaže vsa silna razlika. Tako skrbno in vestno delo v podrobnostih in najneznatnejših malenkostih more izvirati samo iz resnične ljubezni do domačega kraja in iz trdne vere vase, ki je ne more omajati ne zasmeh zavisti ne nerganje množice, ki se nagonsko upira vsemu novemu in velikemu.

Bilo bi preveč, če bi hotel naštetati prav vsa Plečnikova že izvršena dela, vsaj kar jih že stoji v Ljubljani. Kaj šele vse njegovo delo drugod po Sloveniji in izven države? Saj vemo, da je vsa ta leta deloval živahno na Hradčanih v Pragi, pa zdaj v južni Dalmaciji, zdaj v Belgradu in drugod. Morda še obsežnejša dela pa čakajo izvršitve še v osnutkih. Izdelal je podrobne načrte za vzorno ljubljansko vseučiliško mesto pod šišenskim hribom, načrte za preureditev Gradu v slovensko Akropolo je že objavila Mladika, o častnem pokopališču smo govorili v zadnji številki. Še neizvedenih osnutkov za regulacijo posameznih mestnih trgov in ulic je nešteto. Eden zadnjih velikih osnutkov je mogočni načrt za univerzitetno biblioteko na prostoru bivšega turjaškega knežjega dvorca, ki čaka izvršitve. Po Plečnikovih že odobrenih regulacijskih načrtih bo rasla Nova Ljubljana proti severu in proti jugu. Povsod pa bodo sredi nje široki pasovi zelenja, ki bodo vir zdravega zraka in oddiha za otroke in odrasle. Zlasti pa je zasluga njegove močne osebnosti, da se mestni svet sedaj hvalevredno zaveda dolžnosti, vsaj toliko žrtvovati za lepoto mesta, kakor n. pr. za vzdrževanje cest in kanalov.

V teh petnajstih letih, kar deluje profesor Jože Plečnik na ljubljanski univerzi, je dovršil preobsežno delo, ki se skoraj zdi, da presega moči enega človeka. Samo popolna vdanost ideji, neomejeno žrtvovanje idealom in kar mravljinčja marljivost morejo roditi take uspehe. Zakaj vsakdo, pa če mu je Plečnikovo ustvarjanje po srcu ali ne, bo moral priznati, da je vse, kar je ustvaril, res pristen in nepopačen izraz silne in svojske umetniške osebnosti. In prav to je v naših časih, ko se pojem arhitekture ponekod tako napačno razume, tisto pglavitno. Le iz resničnega umetniškega hotenja in ustvarjanja morejo nastati tudi na stavbarskem polju trajne tvorbe, ki bodo mogle plodno vplivati na bodoče čase. Ljubljani je arhitekt Plečnik že vtisnil svoj pečat — njegovo delo bodo nadaljevali učenci. Tako morda le ni več tako daleč od tega, da dobimo svojo lastno, pristno slovensko stavbinsko umetnost.

K. Dobida.

N A Š E S L I K E

Francisco Goya: Usmrtitev upornikov. Slika, katero objavljamo danes, se zdi čudno sodobna, dasi je minilo že dobrih sto let, kar je bila naslikana. Današnji čas je močno podoben dobi, v kateri je nastala. Kakor takrat za francoske vlade na Španskem, beremo tudi dandanašnji zmerom znova vesti o grozotah državljanske vojne, o pokoljih in uporih, kakor da vsa Španija ječi v hudi vročici. Prav tako je bilo tedaj, ko je leta 1809 Goya slikal to podobo: povsod vstaje in upori proti tujemu nasilniku, ki se je s kruto krvoločnostjo skušal obdržati na krmilu. Iz teh krvavih osvobodilnih bojov proti Francozom je Goya naslikal večje število podob in ustvaril venec radirank, ki vse predstavljajo grozote vojne. — Prizora samega ni treba pojasnjevati, podoba je povedna dovolj. Zunanaj mesta se vrši kruti dogodek, ki se je izživel v noči 3. maja 1808. Tema je in ujete upornike so privedli napol oblečene, da jih postrele. Slikar je umel sijajno podati vso dramatsko razgibanost groznega trenutka. Spreddaj že leže na kupu mrlič, katere osvetljuje žarka luč svetilke, v ozadju si zatiskajo oči prestrašeni svojci upornikov, na katere že čaka smrt. Med temi se čudno pošastno beli srajca moža, ki kričé z vzdignjenimi rokami neustrašeno zre v krdelo vojakov, ki so že spet namerili puške. Po tleh lije kri. Kakor da je vsa slika prepojena s strastno upornim, pristno španskim temperamentom, ki se niti v trenutku smrti ne ukloni. — Fr. Goya (1746—1828) je izmed največjih španskih slikarjev vseh dob, vreden učenec velikega mojstra Velasqueza, pravi in skoro edini naslednik starih slikarjev, ki je združil slikarsko kulturo baroka z duhom nove dobe. Goya je bil pravi upornik v umetnosti. Prvi je slikal prizore pod milim nebom, v sončni pripeki, kjer trepeti zrak in se iskré barve v sončni luči. Bil je slikar španskega življenja, ki ga je oblikoval stvarno, časih grobo, vselej resnično. Kot globokemu poznavalcu človeške duše je bila grafika najbližja. Zato ni čudno, da je ustvaril veliko število ujedenk, s katerimi je podal svoje tako osebne, pa pri tem človeško občutene pripombe k sočasnim kulturnim razmeram svoje domovine. V teh radirankah je smešil pokvarjeno in sirovo družbo, bičal neumnost in tiranstvo in slavil svobodoljubje in človečanstvo. Nič manj odlični pa niso njegovi oljni portreti pa satirični in fantastični prizori, kjer se je podal vsega. — Naša slika visi v muzeju Prado v Madridu.

N O V E K N J I G E

France Stelè: Cerkveno slikarstvo. Mohorjeve knjižnice 66. zvezek. Založila Družba sv. Mohorja v Celju 1933. — Delo, ki je zdaj izšlo v knjigi, je ponatisk iz Mladike, kjer je izhajalo lani vse leto. Danes, ko je vprašanje razmerja ljudstva do oblikujoče umetnosti sploh, zlasti še do cerkvene umetnosti, tako živo, je ta knjiga posebno pomembna. Važna je za slehernega razumnika, posebno pa za vse, ki imajo dolžnost in nalogo upravljati cerkve, varovati umetniška dela v njih in nova naročati. Knjiga, ki je nekak uvod v razpravo istega pisca, ki se nadaljuje v

letošnjem letniku pod naslovom »Iz zgodovine slovenskega cerkvenega slikarstva«, v zgoščen in jedrnat obliki razpravlja o nalogah in načelih cerkvenega slikarstva, kjer opredeli in oriše tri njegove glavne stroke: krasilno, poučno in nabožno. Nato razpravlja o umetniški osebnosti in cerkveni umetnosti, poda pregled zgodovine sodobnega slikarstva in njegov sodobni ideal. Delo izzveni z zahtevo: »Proč iz naših cerkv s praznimi obrtniki vseh vrst in odprite vrata cerkv umetniškim osebnostim!« — Če bi bila taka knjiga pri nas izšla vsaj dvajset, trideset let prej, ne bi bilo toliko umetnostnih spomenikov v naših cerkvah pokvarjenih in uničenih, ne bi bilo toliko starinskih in umetnostno visoko pomembnih del izginilo in se ne bi bili vrinili v naše cerkve številni ničvredni zmazki. Če bodo krogi, katerim je knjiga v prvi vrsti namenjena, brali to zaslužno in res važno razpravo s pravim umevanjem in se tudi res ravnali po piščevih navodilih, bo storjeno veliko delo za našo umetnostno kulturo. — Knjiga je izšla v prikupni obliki Mohorjeve knjižnice in je prav bogato ilustrirana, saj vsebuje skoraj petdeset slik. Če bo kedaj potrebna nova izdaja, bi želeli, da se število ilustracij še pomnoži, zakaj pisana beseda brez ponazoritve ostane le prazen pojem. Tudi je škoda, da ni spis izšel v večjem formatu, ker bi bile lahko slike večje. — Za sklep naj povem še to, da nam je enako temeljita in izčrpna knjiga nujno potrebna tudi o varstvu posvetnih umetniških spomenikov, ki prav tako radi nerazumevanja in nepoučenosti odločujočih med nami le prepogostoma škodo trpe in so mnogi med njimi že izročeni poginu. Bilo bi prav, če bi konservator dr. Stelè iz svoje obsežne prakse čimprej napisal v kar najbolj poljudni in vsakomur dostopni obliki izčrpen pregled načel, sredstev in ciljev sodobnega spomeniškega varstva. Knjiga, kakršen je Dvořák »Katechismus der Denkmalpflege«, bi bila, opremljena z zadostnim številom podob in razširjena med vsem ljudstvom, za nas Slovence prevažna pridobitev.

K. Dobida.

Slovenski protestantski pisci. Izbral in uredil dr. Mirko Rupel. Izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani 1934. Strani 328. — Začetek samostojnega slovenskega literarnega življenja pada v sredo 16. stoletja, v dobo slovenskega protestantskega gibanja. Pred tem časom najdemo slovensko besedo pisano le v redkih rokopisih, določenih za cerkveno uporabo, ali pa živo v ustih naroda, v njegovi pesmi. Z letom 1551, ko je bil z izdajo prvih tiskanih knjig v slovenskem jeziku ustvarjen temelj slovenskemu slovstvu, se začenja nepretrgana razvojna črta slovenske literature. Književno delo slovenskih protestantov v drugi polovici 16. stoletja nas preseneča po svoji smotrnosti, urejenosti, izredni jezikovni popolnosti, praktični uporabljivosti, najbolj pa nas osvaja ona ljubezen, ki veje iz vsakega stavka teh starih versko propagandnih, šolskih, pesmarskih in svetopisemskih knjig, izredna, občudovanja vredna ljubezen do preprostega kmečkega slovenskega ljudstva, do njihovega jezika, ki do tedaj ni užival pravic ne v šoli, ne v knjigi in tudi v cerkvi ne dovolj. Domovinske ljubezni, praktične, modre, preproste ljubezni se še zdaj moremo učiti iz knjig in del naših protestantov. — Knjigo spremlja poučen uvod o obrazu protestantske dobe, podroben oris naših protestantskih pisateljev in ocenitev njih

pomena za slovensko kulturo in zlasti za literaturo. Uvodu je zelo pomagal prvi snopič Kidričeve literarne zgodovine. Urednikov je tudi komentar na koncu knjige. Polovica priobčenih tekstov pripada Primožu Trubarju. Tu šele vidimo in moremo presoditi njegovo veliko delo in temeljni pomen za našo kulturo. Dalje so tu teksti iz knjig S. Krelja, J. Dalmatina, A. Bohoriča ter še nekaterih manj važnih. Besedila so dobro izbrana; mogoče jih je nekoliko preveč. V njih se zrcali kulturna pomembnost protestantskega dela, ker versko in idejno nam danes protestantski pisci ne pomenijo nič. Najbolj prav bo prišla knjiga profesorjem in studentom na univerzi in na srednjih šolah, učil pa naj bi se iz nje smisla za podrobno ljudsko delo in praktične ljubezni do ljudstva vsak inteligent.

S. V.

Izdanja Goriške Matice za 1934. — Goriška Matica, ki deluje vzporedno z Goriško Mohorjevo družbo, je izdala letos kot svoja redna izdanja poleg Koledarja še štiri knjige. — Koledar je zelo pester. Poleg leposlovnih prispevkov (večina je prevodov) prinaša nekaj spominskih spisov in obilo zanimivosti. Urednik je imel srečno roko. — Edina leposlovna knjiga je Bevkov »Dedič«. Temno, realistično zgodbo kmečkega dekleta, ki zraste na samotni hribovski kmetiji in zapade vplivu zločinskega hlapca, je izdelal Bevk na hitro roko. Neprijetno snov je tu in tam omilil s premori v pripovedovanju junakinje same, ki je postavljena v nekam iskan okvir. — Zbornik »Prirodni pojavi in človeški izumi«, ki ga je zbral Nande Vrbnjakov, je sicer delo v sili, ker pač primanjkuje delavcev za izvirna podobna dela, vendar zamisel takega zbornika ni slaba. Zbrani so sicer raztreseni prirodoslovni in drugi podobni prispevki naših prirodoslovcev (Schreinerja, Senekoviča, Bračuna in drugih). Tako so jih dobili mladina pa tudi odrasli spet v berilo, kar je čisto prav. — Zelo posrečena je knjiga, ki jo je sestavila Martina Seljakova »Ljubi moj domek«. Take knjige dozda Slovenci še nismo imeli. Pisateljica je sicer hotela biti vsestranska, morda celo preveč vsestranska, kljub temu je povedala mnogo, kar bo vsak s pridom prebral. Ob tej priliki se spominjamo »Stanovanja«, ki ga je izdala ono leto Jugoslovanska knjigarna. Po opremi se ta skromna knjižica z razkošnim »Stanovanjem«, ki ga je izdala Jugoslovanska knjigarna, seveda ne more meriti. Meščansko »Stanovanje« kar preide in pozablja preprostega človeka, kakor da zanj modernih pridobitev v stanovanjski kulturi ni, »Ljubi moj domek« pa ves čas misli nanj, ne da bi bilo to knjižici v kvar. Naša mladina, ki misli na ustanovitev lastnega ognjišča, naj bi to knjižico gotovo prebrala. — Nadaljnja knjiga je dr. Josipa Portrata »Zdravje iz rastlin«. Ta knjiga se mi zdi prav dobro dopolnilo »Domačemu zdravniku«, ki ga je izdala Mohorjeva družba. Ne samo, da prihaja prirodno zdravilstvo spet v modo, v dobi krize se bodo ljudje spet tem rajši zatekali k zdravilnim močem, ki jih vsebujejo razne rastline, katere nudi božja narava človeku zastoj. Knjigi je dodana tabela najvažnejših omenjenih rastlin v barvah.

N. K.

Jordan Jovkov: **Žetelac**. Roman. Hrvatski prevod iz bolgarščine. Prevedel in kratek pregled bolgarskega slovstva napisal dr. Ivan Esih. V »Knjiž-

nici dobrih romanov« izdala Družba sv. Jeronima, Zagreb 1935. — Bilo je že več kot proti razumu, da smo nasproti narodu, ki tudi spada v okvir Jugoslavije, imeli večje zidove kot nasproti krvno čisto tujim narodom. Prav je, da so se med nami začeli podirati ti kitajski zidovi. Slovenci smo daleč od Bolgarske in imamo malo prevodov iz njih slovstva (Vazov, Pelin). Več imajo Srbi in Hrvati. Najlepše je nastopila naši Mohorjevi podobna hrvatska »Družba sv. Jeronima« za kulturno vzajemnost južnih Slovanov s prevodom bolgarskega leposlovnega dela. Je to povest »Ženec« pisatelja Jordana Jovkova, slika bolgarske vasi v tesnem sožitju z naravo, letnimi časi, delom, povest vaških junakov in majhnih vsakdanjih dogodkov. Visoke literarne cene sicer nima, je pa dobra realistična ljudska povest z bolgarske vasi. Tudi Slovenci bomo morali pogledati v deželo ob dolnji Donavi in ob Marici. Našli bomo tam dela, ki so vsaj psihološko in socialno zanimiva, če že ne segajo v zapadnoevropske višine.

S. V.

NARODNO GLEDALIŠČE V LJUBLJANI

OPERA

O delovanju ljubljanske opere v prvi polovici minile sezone smo poročali v tretji letošnji številki. Ostane še torej poročilo o najvažnejših uprizoritvah od meseca februarja do konca. Tudi ta čas je stal v znamenju hude denarne stiske, ki se je pojavljala v slabem obisku predstav, čeprav se je gledališko vodstvo trudilo, da z izbiro opernih del, z gostovanji in s kar najskrbnejšim izvajanjem privabi čimveč občinstva v gledališče. Ker resna operna glasba povprečnega obiskovavca ni mogla vselej z zadostno nujnostjo pritegniti, je bilo treba segati po lahkotnejših, zlasti operetnih delih. Vendar je treba priznati, da je bila navzlic vsemu splošna višina, na kateri se je gibala vse leto naša opera, tudi v čisto umetnostnem pogledu zelo častna — dasi je bilo prav to morda časih v kvar blagajni.

Na novo je bilo uprizorjenih več oper, ponovljenih pa iz prejšnjih sezon prav tako nekaj. Kakor že vsa zadnja leta, je tudi zdaj ravnatelj g. Mirko Polič skušal dati čimveč slovanskih oper, da tako dejavno pokaže prepotrebno slovansko kulturno vzajemnost.

Rossinijev »Viljem Tell« je romantična opera z napeto in zanimivo zgodbo in prav tako živahno in kar nič starinsko glasbo. Opera, ki je stara približno sto let, je dosegla velik uspeh in upravičeno priznanje. Glavno žensko vlogo je z resnično umetnostjo podala kot gost zagrebška primadona g. Zdenka Vilfan-Kunčeva, ki je enako odlična pevka in igravka. Tella je prepričevalno oblikoval baritonist g. Primožič, ki se je ne le pevsko, temveč tudi igralsko — kakor vselej — krepko uveljavil. Prav zaradi skladne soigre vseh sodelujočih in zaradi zgodbe, ki povečuje svobodo ljubje Švicarjev, je opera dosegla nenavadno ugoden sprejem, kar ni čudno, če pomislimo, da se je to poslednje Rossinijevo delo skozi sto let moglo stalno obdržati na sporedih največjih opernih gledališč sveta, kjer žanje vsepovsod nezmanjšano priznanje. Dokaz,

da prava, resnična umetnost ne pozna ne časovnih ne krajevnih ovir in mej.

Za petdesetletnico Smetanove smrti so uprizorili kot uvod v »Češki teden« njegovo slovito svečanostno opero »Libušo«. To delo, ki je bilo prvič uprizorjeno ob otvoritvi praškega Narodnega divadla v letu 1881, je zaradi svoje značilno češke narodne snovi ostalo doslej nepoznano in neizvajano izven čeških mej. Šele v minili sezoni je opero prvič uprizorilo zagrebško gledališče, za njim pa tudi ljubljansko. Libuša je izrazito slavnostno delo, namenjeno za svečane prilike. Glasbeno se naslanja po slogu deloma na Wagnerja, vendar je pa motivno vseskozi uporabljena češka ljudska glasba. Veliko vloga imajo mogočni zbori, kakor so v orkestru podčrtana trobila, zlasti bojovite fanfare, ki na odru samem pomagajo vzbujati patetično slovesno nastrojenje. Predstavo, ki je bila lepo zrežirana (režiser prof. O. Šest), je vodil ravnatelj M. Polič sam tako zanosno, da je bila glasbeno na višku, prav tako je bila pa tudi vzorno opremljena in prav razkošno ter zgodovinsko verno inscenirana. Zato ni čuda, da je izzvala ta res vzorno skrbno pripravljena uprizoritev izredno krepak odmev pri občinstvu. Škoda le, da zaradi majhnega odra ni mogoče podati predstave v vsej mogočnosti in razkošnosti, kakor to značaj opere sam zahteva. Libušo je pela in igrala dostojanstveno g. Zinka Vilfan-Kunčeva, važno vlogo Přemysla je pa res izvrstno podal g. Primožič, medtem ko je g. Marijan Rus res dramatsko odigral partijo Hrudoša in jo v petju izdelal do dovršenosti.

Zaključila se je sezona s »Katjo Kabanovo«, delom češkega skladatelja Leona Janačka. O njegovi Jenufi, ki je dosegla letos prav tako izreden uspeh, smo zadnjič poročali. Dejanje Katje Kabanove je posneto po drami »Nevihita«, ruskega pisatelja Ostrovskega. Godi se v mestu ob Volgi, kjer vladajo čudno zastareli običaji. Katjo preganja zlobna, zaradi sina nanjo ljubosumna tašča. Ko se Katja, ki je zares plemenita, za vse dobro vneto bitje, hrepeneče po veliki ljubezni in sreči, katere ne najde v zakonu, vda ljubimcu, sledi kot konec njena prostovoljna smrt v valovih Volge. Komponist je s svojo pripovedujočo glasbo orisal samo poglobitve osebe, katerim tvori ozadje neizmerna ruska ravnina in pokojno tekoči veletok, ki se za brige in muke zemljanov kar nič ne spremeni. Tragedija Katje je podana kot nujna posledica nezdravega navedenega ozračja, v katerem mora kvišku hrepeneča duša poginiti. Naslovno vlogo je z vzvišeno umetniško močjo podala ga. Zlata Gjungjenac-Gavella in v petju kakor tudi v pretresljivi igri podala zares prepričevalen, popolnoma življenjski lik nesrečne Katje. Hudobno taščo (vlogo, ki je močno podobna liku Jenufine mačehe), je prav tako krepko postavila ga. Thierryeva, omahljivega in slabotnega Katjinega moža Tihona je pa kar zadovoljivo podal tenorist g. Marčec. Dramatsko močno razgibano in prav rusko čuvstveno, ponekod skoraj mistično delo je zapustilo globok, resnoben vtisk.

Mimo teh opernih novosti so ponavljali več oper iz prejšnjih let, tako Verdijevega »Trubadurja«, Bizetovo »Carmen« in druge. Med operetnimi novostmi treba omeniti O. Nedbalovo »Poljsko kri«, prikupno delo, ki ni brez umetnostne cene, pa je tudi v gradnji dejanja okusno in smiselno, a brez običajnih operetnih neslanosti.

L. A.

O JEZIKOVNIH GREHIH

21. »Raka ima v črevesju.«

Tale prelepi samostalniček straši v dnevnikih šele malo časa; od njega pa ni več daleč do sadnega drevesja, ptičjega peresja in milega jadranskega podnebesja. Kdor se tako spakuje, je nemara pozabil, da ima črevo množino črev in črevesa pa še skupno ime črevje, kakor ima drevo drevesa (v drugem pomenu: drva) in skupno ime drevje. Zakaj pa ima koló skupno ime kolesje (poleg množine kolesa in v drugem pomenu kola)? Ker je kolje — mnogo kolov, torej zaradi dvoumnosti.

22. »Lanskoletna razstava.«

Zakaj ne »lanska«? Menda zato ne, ker pravijo Nemci »vorjährig«, Srbi »prošlogodišnji«, Lahi »dell' anno scorso« in Francozi »de l' année passée«. Nemci so namreč ohranili besedo ferten (= lani) samo v narečjih, Srbi radi nadomeščajo svoj »lane« z daljšim izrazom »prošle godine« (kakor pravijo tudi »ove godine«, ker rabijo »letos« le v pomenu »v letošnjem poletju, letos poleti«). Lahi sploh nimajo in niso imeli prislova s pomenom »lani«, saj ga niti latinščina ni imela; Francozi pa uporabljajo svoj stari »antan« (iz lat. ante annum) samo še v rečenici »je ne m'en soucie non plus que des neiges d'antan« = za to mi je toliko mar kot za lanski sneg.

23. »Pred in po vojni« — »v in okoli Idrije.«

To ni slovensko. Piši: »Pred vojno in po njej«, »v Idriji in okoli nje« ali »v njeni okolici«. Tudi če se vežeta oba predloga z istim sklonom, ne sme stati prvi brez samostalnika; piši torej: »v gradu in ob njem«, ne pa »v in ob gradu«. Pogosto beremo takele primere: »z od kralja dobljeno nagrado«, ali pa »radi med vojno ukradenega blaga«; prav je: »z nagrado, ki jo je dobil od kralja« in »radi blaga, ukradenega med vojno«. V slovenščini so namreč predlogi naslonice, to je, nimajo svojega naglasa, temveč so nepoudarjene in se naslanjajo na sledeči samostalniček, pridevnik, zaimsek ali števnik.

(Mladika piše vedno »vojska«, ne vojna, ker ljudstvo tako govori; o tem bo pisatelj tega članka še pisal. Op. ur.)

24. X. je znani slovaški umetnik; naprosila sem prezidenta za kratki pogovor.

V obeh stavkih mora stati brez pogoja nedoločna oblika: znani slovaški umetnik, kratek pogovor. Narobe pa je napačno: »Naš nov razrednik nastopi jutri« — tu je treba določne oblike »novi« (po pravilu, da imajo pridevniki določno obliko, če stoje pred njimi kazalni ali svojilni zaimki).

25. »Socialni zakoni nam stavljajo meje; čim več ovir se ti stavlja.«

To je povsem neslovensko, ker imamo sicer glagole: staviti, postaviti, postavljati, ne pa prostega glagola stavliti. Enako ima naš jezik: soditi, misliti, ljubiti in presoati, razmišljati, poljubljati, nima pa glagolov: sojati, mišljati, ljubljati. Nekateri časnikarji pišejo namesto vzdigovati ali pa dvigati veliko rajši dvigovati, kar je tako barbarsko kakor n. pr.: polnjevati, mišljevati, znanjevati itd.

26. »Ne slišoč hrumenja je objemala sen svoje sreče.«

Ta stavek stoji v prav dobrem prevodu nekega francoskega romana (iz l. 1922). Na -oč se pa končujejo samo deležniki glagolov na -em in -am; glagoli 3. in 4. vrste pa imajo deležnik na -eč (hvalim — hvaleč, sedim — sedeč, držim — držeč itd.). Glagol slišati pa sploh nima deležnika sedanjega časa. Francoski deležnik »n'entendant pas« je torej treba posloveniti drugače.

27. »Oni, čijih dohodki ne presegajo 4000 Din«; »stenografi, čijih poklic je močno razširjen«.

Oh, če bi taki gospodje malo bolj pogledali v srbohrvaško slovnico ali vsaj v navadne »leposlovne« knjige! Zvedeli bi: 1. da se svojilni zaimek čiji ujema s svojim samostalnikom v spolu, sklonu in številu: onaj, čija je kuća prodana (= tisti, čigar hiša se je prodala); 2. da se nanaša sh. čiji le na kak moški samostalni v ednini, ki pomeni človeka. Slovenski se mora reči: 1. »Oni, katerih dohodki ne presegajo 4000 Din« ali »oni, ki ne presegajo njih dohodki...«. 2. »Stenografi, ki je njih poklic močno razširjen« ali »stenografi, katerih poklic je močno razširjen«.

Ivan Koštiál.

ANTONU BEZENŠKU V SPOMIN

V dneh 23. in 24. junija 1934 so se vršile v Celju in v Bukovju pri Celju velike slavnosti v spomin velikega zagovornika zbližanja vseh južnih Slovanov, očeta slovenske in bolgarske stenografije, profesorja Antona Bezenška. Temu odličnemu Slovanu so odkrili na njegovi rojstni hiši v Bukovju pri Frankolovem spominsko ploščo. Slavnost je bila tako v narodnem kakor tudi v prosvetnem pogledu kar najveličastnejša. Poleg tisočglave množice domačinov so se slavnosti udeležili v precejšnjem številu tudi Hrvati, Srbi in Bolgari, med katerimi je deloval profesor Bezenšek nad 35 let. Ime Antona Bezenška je dobro znano med Mohorjani, saj je spisal leta 1897 za Mohorjevo družbo knjigo »Bolgarija in Srbija«. Pa tudi Koledar je prinesel marsikateri prispevek izpod njegovega peresa. Balkansko vojsko n. pr. je Bezenšek stvarno in temeljito opisal v Koledarju za leto 1914.

Spominska plošča na Bezenškovi rojstni hiši.

BESEDNI PABERKI

- Bogospřimiti, pozdraviti. Bogospřimiti se, posloviti se: »Bogospřimi gospoda in bogospřimi se z njim!« (Bloke.)
- Dóbelj, dóbelji, dóbeljni, dóbeljnost, bloško: dubelj itd., »sposoben, zmožen, sposobnost«. »Nisi bil dobelti ust odpreti, taka zblóda si bil.« (Bloke.)
- Grđoglédká, m., nesramnež, pohotnež. (Bloke.)
- Grmáča, ž., goščava, gosto grmovje. (Bloke.)
- Hrbténica, ž., hrbtenica: »Trebuh je prišel k hrbténici v vas« pravijo, kadar je človek lačen ali se usope. (Bloke.)
- Hudobják, m., hudoben človek. (Bloke.)
- Izlizek, m., slab, zanikaren človek. (Bloke.)
- Jajce, s., v reku: »Sušec znesel jajca na kólcih,« sušec je rad snežen. (Bloke.)
- Mokosévec, m.: »sv. Tomaž je mokosevec in orehotolkec: o sv. Tomažu jamejo ženske sejati moko in tolči orehe za božično potico. (Dobec, Menišija.)
- Nanès, m., tudi odnès, m., podaljšana streha pri hiši ali gospodarskem poslopju, da lahko zavoziš podnjo. (Bloke.)
- Nanúdití, prisiliti: »Pa sem ga nanúdila, da je šel k spovedi.« (Bloke.)
- Níkora, m., ničast, zanikaren človek. (Bloke.)
- Okno, s., požreh, kamor voda poníca. (Rakitna.)
- Olát, m., ime za orodje sploh. (Bloke.)
- Olíčiti, goli zid zidar omeče, potem ga oliči. (Bloke.)
- Oškárljiv, izbirčen pri jedi. (Bloke.)
- Oškórek, m. (oškúrek), suhljat človek. (Bloke.)
- Podróčnica, ž., kup snopja. Najprej postavijo na tla štiri snope z ritovjem navzdol. To je razstavka. Okrog te postavljajo pod roko primerno število snopov v okroglico. Ko je okroglica končana, napravijo nad to nekoliko više drugo okroglico, nato še tretjo, spet nekoliko više. Podróčnica je podobna pravilnemu stožcu. (Bloke.)
- Premóžec, m., bogatin: »Bolje zdravemu ubožcu kakor bolnemu premožcu.« (Bloke.)
- Ráčnica, ž., ženski rak. (Bloke.)
- Samoròk, m., človek z eno samo roko. (Bloke.)
- Samož, prislov: »Ta mož živi samož«, živi sam. (Bloke.)
- Skóšnik, m. (skušnik), red, ki se nakloni od obeh strani. (Bloke.)
- Stavka, ž., štirje snopi postavljeni na pod za mlatev. Enkrat se omlatita dve stavki. Za nasad je treba dvajset stavk. (Bloke.)
- Střganec, m., slečen koruzni storž, ki se mu je odtrgalo vse liče, da ga ni mogoče obesiti. (Bloke.)
- Terúsnik, m., tepec. (Bloke.)
- Ulítec, m., moker veter. (Bloke.)
- Ulítka, ž., ženska, ki se vneto zažene v delo, a hitro opeša. (Bloke.)
- Uróčljiv, »uročen«. (Bloke.)
- Vešica, ž., majhna zeljnata glavica. (Bloke.)
- Vojáč, m., »drug«, »tovariš«. (Bloke.)
- Zabítec, m., tepec. (Bloke.)
- Zblóda, ž., zmešan človek. (Bloke.)

Jože Švigelj.

NEKAJ O FIŽOLU

Fr. Vardjan

Fižol je doma v toplejših delih Južne Amerike. O njegovi pravi domovini so bili dolgo v dvomih, prvotno so namreč menili, da je ta Vzhodna Azija. Ker so nekateri grški in rimski pisatelji omenili ali celo opisali rastlino, ki bi bila lahko istovetna s fižolom, so pozneje zgodovinarji in rastlinoslovci trdili, da je bil fižol že v starem veku v Evropi znan. Šele znameniti rastlinski zemljepisec, Francoz de Condolle, je to trditev zavrnil in obenem nepobitno dokazal, da je bil dozdevni fižol starih narodov le bob ali pa kitajska fižolica. Tudi drugi, zlasti Asa Gray, Körnicke in Wittmack, so doprinesli mnogo dokazov, da fižol ni doma v Aziji, marveč v Ameriki. Wittmack ga je našel v starih peruanskih grobovih blizu Ancona. Ti grobovi so iz 12. do 14. stoletja, torej še iz dobe pred prihodom Kolumba, ki je odkril Ameriko šele leta 1492.

V Evropi so začeli gojiti pravi fižol šele v 16. stoletju, toda k nam v Slovenijo je pa prišel komaj h koncu 17. stoletja. S seboj je prinesel tudi laško ime faggiolo (izgovori fadžolo), ki ga še danes, toda brez laške končnice, uporabljamo na Goriškem in ponekod na Notranjskem. Nekoliko spremenjene oblike so fažov (Čabar), fažon (Kostelska), fožon, fožen (Bela Krajina), bážol, bóžol (ob hrvaški meji) itd. Nemci so ga v tedanji dobi imenovali Faseole. Ta izraz pa se naslanja neposredno na latinski faseolus, torej na ime, ki ni pripadalo fižolu, marveč kitajski fižolici. Da so gojili fižolico že stari Rimljani, je vsekakor verjetno, saj imamo v Italiji še danes njeno sorodnico, laško fižolico ali fižol očesar (laško faggiolo dall'occhio). Latinski izraz faseolus je grška izposojenka phaséolos, tako namreč imenuje Dioskorid fižolico lablab. To fižolico srečamo danes že pogostokrat kot okrasno plezavko tudi po naših vrtovih. Prinesli so jo v Slovenijo naši vojaki, ki so služili v Srbiji ali Južni Dalmaciji; tam jo namreč dobite na vsakem boljšem vrtu. Grški phaséolos pomeni čolnič; v resnici je tudi enostransko in napol odprt strok fižolice močno podoben podolgovatemu čolnu. Latinska beseda faseolus se je v teku stoletja znatno spremenila, pri Vergilu n. pr. najdemo phaseolus, pri Columelli fasellus, v znameniti »Physica« (Fizika) sv. Hildegarde (okoli l. 1150) visella, pri Ovideu (1525) že fesoless; na slednji izraz se naslanja nemški Fiolele in tudi naš fižol. V nekaterih narečjih govorimo še danes o fežolu ali o fežoleku. Na Gorenjskem in Koroškem vrinejo čestokrat tudi r, torej fržov ali fržol.

Fižol se je pri nas naglo udomačil, širil se je znatno hitreje nego krompir ali kuzuza in v nekaj desetletjih je spodrinil bob, lečo, grah ter čičerko.

Pred prihodom fižola je bil kot sočivje čislan le bob, po prihodu fižola so ga pa ljudje kmalu zapostavljali in gojili v glavnem zgolj novi bob, to je fižol. Še danes imenujejo ponekod fižol na kratko bob (Koroška). Drugod zopet, kjer je bil grah bolj v čislh nego bob, je prevzel fižol ime graha (Slovenske gorice, Kozjak, Mursko polje, ljutomerske gorice); ponekod je prevzel tudi ime čičerke, ki se imenuje na Štajerskem cizra (Polenšak). Tu opazimo nekaj podobnega kot pri krompirju na Dravskem polju, ki je tam spodrinil bob, zato pa podedoval njegovo ime (veliki bob). Podobno se je godilo fižolu pri Nemcih, ki ga poleg Fiolele še danes imenujejo Bohne (Gartenbohne), dasi pripada to ime le bobu. Pri naših kočevskih Nemcih se pa fižol imenuje grah (v kočevščini Urbaisse, beseda je nastala iz nemškega die Erbse); grah pa ločijo od fižola s pridevkom okrogel (torej kugelate Urbaisse, kugelige Erbsen), nasprotno od fižola preklarja (stabate Urbaisse, bestäbte Erbsen, Stab = palica). Srbski »pasulj« se naslanja neposredno na grški phaseolos, hrvaški grah se pa strinja s slovenskim imenovanjem.

Sodimo, da je na vsem svetu nad pet sto vrst in različkov fižola. Že v razmeroma majhni Sloveniji srečamo blizu dve sto vrst. Nekatere vrste fižola, ki so prišle že pred 200 leti k nam, se gojé še danes z istim uspehom kot včasih. Ribničana hvali že leta 1822 graščak Rudež iz Ribnice. V njegovem izbornem krajepisu ribniške doline (Letopis Kmetijske družbe 1830) beremo: »Med stročnicami gre tu prednost fižolu. Zaradi svojega dobrega okusa je skoraj popolnoma spodrinil konjski in svinjski bob. Tu nahajamo sicer mnogo različkov, toda rdečerja vemu fižolu damo prednost, ker ga lahko gojimo med kuzuza in ker je zgodaj zrel ter zelo rodovit.« Tudi Janez Trdina navaja v »Spominih starega Mengšana« večje število vrst, ki so jih gojili v tedanji dobi: »Fižola so imeli raznih vrst: črešnjevce, koks, fižolico, rdečega, rumenega, pisanega itd. Čudno je to, da ljudje niso cenili mehke, bele fižolice, ki je priljubljena ne le orientalcem, ampak tudi mnogim Slovencem. Dolenjec pravi rdečemu, podolgastemu fižolu hrovat in ga čisla kaj malo, Gorenjci so pa prav to vrsto močno hvalili in nekateri so jo jedli rajši nego sladki črešnjevce in koks.« Pleteršnik navaja v slovarju komaj šest sort, medtem ko danes naš narod označuje s prav značilnimi imeni veliko vrst fižolov. Zanimivo je, da nosi fižol, zlasti na Štajerskem, imena ženskega spola: nežica, francka, jozlička, žoltica, fižolica, pisanka, maslenka, putrovka, žveplenka itd. Mnogo je fižolov s krajevnimi oziroma z narodnimi imeni: američan, banačan, bohinec, ljubljčan, litijčan, tetovčan, kninec, korošec, hrvat, hrovat, bosničar, srbijanec, vogrin ali vorin, turek in arabec. Tudi barva in oblika je pri imenovanju upoštevana; take vrste so: rumenček, žoltica, rjavček, žveplenček, zelenček, črešnjevce, sivček, sivec, belec, golobčar, porcelanček, voščeneec, pisanec, prepeličar, jerebičar, brezar, kostanjevec, purečjak, kurjek, plavček, pikec, čriček, črnek, zamorček, češpljevce. Pegasti in lisasti fižoli imajo čestokrat prav svojstvena imena: »noč in dan« je fižol, ki je napol črn in napol bel, orliček ima orlu podobno pego na beli podlagi. Podobno liso ima moštranček, lišček ima rdeče lise, ovčice je fižol, ki ima bele, drobne pegice na črni ali rdeči podlagi. Tudi

oblika in barva stroka je v imenodaji važna: krivček, šestičar (zeksar), kifeljček in rogliček so imena za fižole z zakrivljenimi stroki; sabljač je fižol, ki spominja na turški meč, maslenec je rumeno stročni fižol brez niti, ki se rad kuha, voščeneec ima rumene stroke, zelenec pa zelene. Fižol, ki rodi tudi v slabih letinah, je hudoletnik, slaboletnik (slaboletjek) ali trdoletnik; fižol, ki kmalu dozori, je hitrček; fižol, ki ima slab okus in služi le za krmo prašičev, je svinjek; fižol, ki ga jedó tudi zajci kaj radi, je zato zajčjek. Debeli laški fižol se imenuje turrek ali arabec, pa tudi češpljevec, kostanjevec, bobek, bombelj, krumpelj, keber, kebrščak, grilec, gril itd.

Naš narod ima za vse vrste fižola lepe in dobre označbe, ki navadno tudi mnogo povedó in vrsto opišejo. Za obče znane fižole z laškimi imeni imamo udomačena krajevna imena, na primer sivi cipro se imenuje ljubljčan, mandalon je litijčan, bocchini je bohinjec ali ribniččan. Tudi ostale vrste z laškimi imeni imajo domača imena: aquila je orliček (v tolminski okolici so imenovali ta fižol »tica akula«, to je ptič aquila ali orel), koks je prepeličar ali jerebičar, umbriaconi pa trdoletnik.

DOMAČA ZELIŠČA V KOZMETIKI

Ne moremo si skoraj misliti, da bi pripravljali svojo hrano brez domačih zelišč, ki jih pridevamo najrazličnejšim jedem. Saj jih uporabljamo sirova ali kuhana, posamezna ali pa v skupinah, od zgodnje pomladi do pozne jeseni. Za zimo pa jih zopet posušimo, da imamo v zalogi suhe, ko zmanjka svežih.

Toda domača dišavna zelišča nam ne pridejo prav samo v kuhinji. Koristno jih lahko uporabimo tudi v kozmetiki, kjer nam nadomeščajo drage, kupljene izdelke. Da imamo le majčken košček zemlje na razpolago, pa lahko pridelamo vse doma: žajbelj, kamilice, rožmarin, meto in meliso, rman itd.

Kadulja ali žajbelj je priznано sredstvo tudi za desinfekcijo (razčiščenje) ust in nego zob. Skuhamo si žajbljev čaj (čajno žličko žajblja poparimo s skodelico kropa), s katerim si izplakujemo usta vsak večer pa tudi čez dan. Ni pa treba, da ga kuhamo vsakikrat posebej, ampak napravimo ga za večkrat skupaj. Najbolje je, če imamo nekaj tega čaja stalno na umivalniku, da imamo to izvrstno domače sredstvo za nego zob in ustne votline vedno pri rokah. Dobro je tudi, žvečiti sveže žabljeve liste.

Rožmarin uporabljamo pa kar v več namenov. Če si skuhamo rožmarin v vreli vodi, dobimo rožmarinov čaj, ki ga imamo za umivanje glave, za parno kopel obraza in za vodo za kopanje. Parno kopel za obraz napravimo takó, da si pripravimo vrelo vodo z rožmarinom, kateri pridenemo še malo kuhinjske soli. Nato sedemo k posodi, si pokrijemo glavo in izpostavimo obraz tem param. Po desetih minutah obraz nalahno osušimo ter se umijemo z mrzlo, mehko vodo. S to parno kopeljo temeljito očistimo luknjice kože, ki postane mladostno sveža. Tudi gube se poizgube.

Glavo pa si umijemo z rožmarinom na tale način. V skledi raztepemo: rumenjaki, $\frac{1}{4}$ l vročega rožmarinovega čaja, čajno žličko soli in dve jedilni žlici milnih lusk (Lux). Mešamo toliko časa, da se speni, nato s temi penami krepko zdrgnemo kožo na glavi in obenem umijemo lase. Nato splakujemo glavo s čistim rožmarinovim ocedkom do čistega. Zadnji vodi za izplakovanje pridenemo precej sok citrone. Glavo posušimo, še enkrat skrtačimo in prečesemo. Lahko pa si operemo glavo tudi s samim rožmarinovim čajem brez vseh drugih prídodatkov. Vse to velja za mastne lase, ki naj jih umivamo vsakih štirinajst dni. Rožmarin je dober tudi zoper izpadanje las.

Domača zelišča nam pridejo prav tudi pri kopanju. Kopel nas veliko bolj osveži in poživí, če pridenemo vodi precej močen ocedek mete, melise, kamilice in rmana.

Razen naštetih zelišč cenimo v kozmetiki tudi nekatere zelenjadne plodove, ki imajo to lastnost, da ugodno vplivajo na kožo in so zato že marsikje znana kozmetična sredstva. Od teh sta najbolj učinkovita paradižnik in kumara. Uporaba teh plodov je kaj preprosta. Ko smo se zvečer temeljito umili z vročo vodo in s tem zmili z obraza nesnago in prah, podrgnemo kožo s sokom paradižnika in pustimo, da se čez noč na koži posuši. Drugo jutro zmijemo namazane dele kože z mlačno vodo. Po nekaj dneh že lahko opazimo znaten uspeh: koža postane mehka in lepo bela. Kakor je marsikomu že znano, si popravimo kožo tudi z notranjo kozmetiko, to je s pravilno prehrano. Tudi pri tem pridejo v poštev paradižniki, ako jih redno uživamo, in sicer siróve s precejšnjim dodatkom čebule.

Kumara je tudi znano lepotilo. V času, ko je dosti svežih kumar, lahko pridevamo vodi za umivanje redno nekaj kumarčnega soka. Po tudi kadar smo utrjeni, izdelani ali segreti, podrgnimo obraz z nekaj rezinami kumar; ko se sok na koži malo posuši, umijemo obraz s čisto vodo in opazili bomo, kako nam je sok kumare kožo osvežil.

Seveda ta lepotila niso za vsakogar. Rabimo jih po pameti in ne kakor toliko »modernih« ljudi obojega spola. Veljá še vedno, da sta telo in duša drug na drugega tako navezana, da zdravje in lepota enega vpliva na zdravje in lepoto drugega. Zato najlepše in najbolj naravno skrbimo za zdravje in lepoto svojega telesa, če skrbimo za zdravje, krepost duše. Nravno živeči ljudje imajo vedno tudi harmonično lep obraz. Lahkoživcu pa tudi vsa hlinjena telesna lepota ne more skriti madežev srca in njihovih senc na telesu. Splošno vsaj to vse čase velja. š. H.

ZDRAVSTVENA VPRAŠANJA ZA DRUŽINO IN DOM

Dr. Malka Šimec

Znan izrek pravi, da obleka dela človeka. Če se ozremo okrog sebe, res vidimo, da se z obleko poveča zunanji vtisk osebe in da ljudje skušajo doseči to na razne načine. Noben razsoden človek ne bo ugovarjal, če se le ne prekorači meja zdrave razsodnosti. Prav je, če je obleka prikupna; prav je, če je izbrana

tako, da poudarja naravne prednosti in prikriva telesne pomanjkljivosti onega, ki jo nosi. V vsakem primeru pa naj bo obleka taka, da bo ustrezala svojemu glavnemu namenu in da bo obenem viden izraz človekovega dostojanstva. Za to dostojanstvo je potrebna umerjenost in enostavnost, ki je izraz prave elegancije, a vendar ne žali lepotnega čuta in ne izziva odpora. Glavni namen obleke pa je varstvo telesa pred vremenskimi spremembami in s tem v zvezi zaščita zdravlja. Od dobre obleke zahtevamo, da nas bo varovala mraza, vetra, prevelike vročine, da bo vpijala vlago, ne da bi povzročala neprijeten občutek, in da ne bo ovirala telesa v njegovem običajnem delovanju.

Zoper mraz in veter oblačimo pletenine ali mehko tkano blago, n. pr. flanelo. Vsakdanja izkušnja kaže, da so za nošnjo najmanj prijetne one tkanine, ki so najbolj goste, ali z drugimi besedami: čim bolj tesno se v tkanini prilegajo nitke druga ob drugo, tem bolj nam bo tako blago povečalo občutek mraza, če ga nosimo v zimi, in občutek vročine, če ga oblečemo poleti. Ali nismo še nikdar opazili, da je v tem pogledu velika razlika med platnom in platnom, med svilo in svilo? Poglejmo tkanine in jih primerjajmo med seboj, pa bomo opazili razliko. Rjuhe iz domačega platna, čeprav grobe in debele, so poleti prijetno hladne, medtem ko nam je na gosto tkanih, finih rjuhah vroče. Najmanj opazimo to razliko pri volnenem blagu; volneno predivo ni nikdar popolnoma gladko in se zato tudi nitke nikdar ne prilegajo tako tesno ena ob drugo.

Odkod torej ta čudni pojav, ki nasprotuje vsemu pričakovanju? Zakaj je zelo gosto tkano blago v zimi hladnejše od pletenine in gladko blago hladnejše od hrapavega? Fizika nas uči, da suh zrak, kadar miruje, počasi sprejema toploto in jo tudi počasi oddaja. Med vlakni hrapavega, ne pregesto tkanega blaga je zajetega več zraka, ki se prav nič ne giblje, in tak zrak je dober varuh telesne toplote. V mrazu oblečemo tudi še kak dodaten kos obleke, jopico ali plašč; izkušnje vemo, da dva tanka kosa bolj grejeta, kakor ena sama debelejša obleka. Vzrok je isti. Saj se tudi sicer ravnamo po tem spoznanju, čeprav ga ne znamo vedno pravilno razlagati. Ali mislite, da so dvojna okna res samo zato toplejša, ker imajo dva okvira in dve šipi? Ali da ostane čaj v steklenici termo samo zato toplej, ker ga varuje dvojna stena? O ne; glavni vzrok je zračna plast, ki leži popolnoma mirno med obema stenama.

Iz doslej povedanega se vidi, da za varstvo pred toplotnimi spremembami ni merodajna debelost blaga; tanka obleka more biti prav tako primerna za zimo, kot more biti grobo, debelo blago primerno za poletje. Saj je znano, da je vprav fino zimsko blago tanko, toplo in tudi dražje od debelega. Pač pa je važno, kako je blago tkano in kakšna je njegova površina; mehke tkanine s hrapavo površino so bolj priporočljive za zimo, gladke za poletje. Tudi navada, da nosimo pozimi blago temnejše, poleti pa svetlejše barve, ni brez pomena. Temno blago vpija več toplotnih žarkov in je zato toplejše; poleti po možnosti ne nosimo črne obleke, ker je prevročna. Pač pa pridejo tedaj do veljave vse mogoče svetlejše barve do popolnoma belega blaga, ki je najmanj sprejemljivo za toplotne žarke in radi tega hladnejše.

Vse vrste tkanin nosimo lahko pozimi, vendar navadno tako, da je vsaj en kos iz volne. Volna je v resnici zelo primerna za zimo, ker izpolnjuje vse pogoje, ki jih zahtevamo od dobre, higienske obleke. Ima pa svojo upravičenost tudi v času vročine; posebno pri vseh tistih, ki so izpostavljeni telesnemu naporu in vremenskimi spremembami. Volna ima namreč poleg ostalih še to dobro lastnost, da ni tako hitro premočena, ker je dlakasta in se dež vsaj deloma odteče po njeni površini. Tudi znoj, ki ga izloča telo, vsrkava volna v veliki meri in vendar nimamo v mokri volneni obleki nikdar tistega neprijetnega, hladnega občutka, ki ga povzroča vsaka druga premočena obleka. Zato je volna primerna za vse vrste sporta, za ljudi, ki se zelo poté, in za stanove, ki delajo na prostem.

Zoper dež so priljubljeni nepropustni plašči. Z zdravstvenega stališča niso posebno priporočljivi, ker kar je na eni strani prednost, je na drugi strani pomanjkljivost. Nepropustno blago ovira kožo pri dihanju in oddajanju znoja; imamo občutek, kot da nas duši neviden oklep. Ta občutek je ob toplem vremenu večji ter spominja na mučno soparno vročino, medtem ko nam v hladnem vremenu povečuje občutek mraza. Primernejše kakor nepropustni plašči so impregnirane dežne pelerine, ki se ne prilegajo telesu in zato ne ovirajo v toliki meri kožnega delovanja. Podobno je s snežkami in galošami. Bolje je v toliko, ker pokrivajo samo noge, slabše pa, ker se čisto tesno oklepajo čevljev in nog. Če jih nosimo v mokrem vremenu na cesti, je prav; pod nobenim pogojem pa ne bi smeli dovoliti, da ostanejo na nogah v zaprtem prostoru. Zlasti učitelji bi morali paziti, da ne sedé dijaki s snežkami v šoli. Tisti, ki nosijo gumaste škornje brez čevljev, naj prinesó s seboj še čevlje, da se preobujejo za čas pouka. Tudi dijaki, ki imajo dolgo pot do šole in prihajajo s premočeno obutvijo, naj se preobujejo. Mokra obleka in obutev se suši ob telesni toploti, in to nenaravno ohlajanje je vzrok prehlajenja in raznih bolezni. Ni nesreča, če se zmočimo; šele, če premočeni mirujemo, se nesreči vrata odpró. Koliko toplote odzame telesu mokra obleka, dokazuje dejstvo, da je za osušenje vsakega kosa perila potrebno približno toliko toplote kot za otajanje četrtine kilograma ledu. Razumljivo je, da to ne more biti brez vpliva na toplotno razporeditev telesa.

Obleka mora biti čista. Umazano perilo in obleka je ne samo grda in nehigienska, temveč deluje v nekem smislu prav tako kot nepropustna tkanina. Nesnaga zalepi prostore med vlakni blaga in zadržuje shlapevanje znoja. Sveže oprano perilo nam daje pozimi občutek prijetne toplote, poleti pa nas ohladi. Umazano perilo učinkuje nasprotno. Nepropustno postane blago tudi s škrobljenjem, zato učinkuje tako kot umazano.

Nezdrava je navada, da se zamenja platneno perilo pozimi z volnenim ali drugim toplejšim, da se oblači dvojna ali celo trojna spodnja obleka, kot imamo priliko, videti tako pogosto, in povrh vsega še razne pletene jopice. Kako naj koža vrši svojo naravno nalogo, če je nepremagljivo zadelana s preobilo obleko? Koža uravnava telesno toploto. Če je telo preveč zavito, je obleka v tem ovira in posledica je splošno pomehkuženje. Da pa zmore koža vršiti svojo nalogo v polni meri, je treba vaje; utrjevanje čez leto

je dobra priprava za zimo. Samo majhni otroci in bolehní ljudje se morajo dobro obleči, ker se njihovo telo ne more prilagoditi toplotnim spremembam v zadostnem obsegu in zadosti hitro. Zavijanje vratu je nepotrebno in prinaša več škode kakor koristi; šali in razni »mački«, ki jih ovijajo preskrbni starši otrokom okrog vratu, naj zginejo čimprej. Seveda ne sredi najhujše zime, če je otrok nanje navajen; zima ni čas za uvajanje utrjevalnega postopanja. Začnite poleti, nadaljujte v jeseni, potem bo zimski mraz tudi vašim otrokom v veselje. Prav tako neprimeren in nedosleden je tisti način oblačenja, ki zavija en del telesa kakor bi bili na polarnem ledu, druga polovica pa je odeta tako nalahno, kakor bi bili doma v tropskem podnebjú. Vse telo naj bo vremenu in mrazu primerno oblečeno; spodnje telo ni manj važno od gornjega in tudi ne manj občutljivo. Zlasti noge naj bodo tople; če nas zebe v noge, je odevanje ostalega telesa zastónj.

Še ene okoliščine ne smemo pozabiti. V obleki, ki nas stiska, nam je pozimi bolj mraz, poleti pa bolj vroče. Poskusimo kar s čevlji in s tesno prilegajočimi se rokavicami. Da se organi v njih tudi zdravstveno oškodujejo, nam dokazujejo kurja očesa in ozeblíne.

Obleka in perilo naj ne bo pritrjeno v pasu, temveč naj visi na ramah. Vsako prepasovanje stiska notranje organe in jih ovira v delu. Ovratniki naj bodo mehki in ne preozki. Podveze, v kolikor so še v rabi, naj se opusté in nadomesté s širokimi pasovi, na katerih so pritrjeni elastični trakovi, ki držé nogavice.

Namen obleke je, da varuje telo; organi zaradi nje ne smejo biti moteni v svojem delovanju. Če se ravnamo po navedenih smernicah, nam pri izbiri blaga in kroja ne bo težko zadeti prave mere.

Velikega pomena za zdravje človeka je tudi stanovanje, v katerem prebijemo nad polovico svojega življenja. Tvegano je govoriti v današnjih hudih časih o tem vprašanju; kljub temu hočem poskusiti, da opozorim na nekatere stvari, ki so splošno važne in kolikor toliko izvedljive.

Predvsem je to izbira stanovanja. Tudi v ozkih mejah dohodkov je dostikrat mogoče, da najdemo stanovanje, ki nas bo vabilo s svojo domačnostjo in obenem ustrezalo zdravstvenim zahtevam. Iz lastne skušnje vem, da se pri zadostnem iskanju najde oboje združeno, in kar je glavno, nič dražje od stanovanja, ki tem zahtevam ne ustreza. Kot dijakinja na Dunaju sem imela sobico, ki je bila kot ptičnica — saj je služila nekdaž kot poselska sobica — majhna, z enim oknom, toda v prijetni, sončni okolici in z razgledom na dvorišče, sredi katerega je raslo drevo. Samo eno je bilo; toda bilo je dovolj, da me je spominjalo doma in pričaralo zavest oživiljene narave. Ljudje smo otroci sonca in narave; naravno je, da težimo za njima. Ko iščemo stanovanje, mislimo na to. Zid poleg zidu, brez razgleda, brez sonca, celó brez svetlobe — to so ječe, ne stanovanja. Če že moramo živeti v mestu in v zaprtih prostorih, glejmo vsaj, da bo naš dom čutil bližino narave in da bodo njegova okna kakor oko, ki vidi, ne pa kot slepec, ki ga obdaja večna tema. V mrkem stanovanju sredi zidovja imamo vtisk, da se ne moremo svobodno stegniti, še dihati, se nam zdi, ne moremo. Je že tako: potrebujemo sonca, in kjer ga ni, hiramo telesno in duševno. Ker je središče

mesta navadno stisnjeno in zgoščeno, je naravno in pravilno, da se širijo domovi v okolici. Tam je več sonca, več zelenja in svobode. V sončnem ozračju uspevajo otroci, se osveže odrasli, bolniku pa je sončni žarek in zelenje, ki ga vidi skozi okno, edina zveza z božjo naravo. Kaj mu pomenijo, ve samo tisti, ki je bil sam dlje časa bolan. Stanovanja zunaj so le redkokdaj zidana v strnjenih vrstah, kar je tudi važno; poleg tega pa so cenejša.

Sončno stanovanje je prijazno, suho in zdravo. Sonce je smrt bakterij in naše najboljše razkuževalno sredstvo; ne pravi zastónj pregovor: kjer so okna odprta soncu, tam so vrata zaprta bolezní. Višja nadstropja mestnih hiš so bolj dostopna soncu nego pritličje ali celó kletni prostori; zato jim dajmo prednost pri izbiri stanovanja. Tudi prahú imajo manj, kar je mnogo vredno. Podstrešna stanovanja so z zdravstvenega stališča neoporečna, čeprav so pozimi zelo mrzla, poleti pa zelo vroča. Le kjer so v družini majhni otroci, je treba previdnosti, ker so bolj občutljivi; vendar bo s pametno skrbnostjo tudi njim mogoče oskrbeti življenje brez nevarnosti za zdravje. Radi se selimo v nove zgradbe, ker imamo prijetno zavest, da ni bilo še nikogar pred nami v stanovanju. Paziti pa moramo, da so sobe dovolj presušene, kar se v splošnem premalo upošteva. Občutljivim ljudem, zlasti otrokom, je lahko v škodo. Stari ljudje so sodili, da je stanovanje v novem poslopju prvo leto komaj za sovražnike, v drugem je primerno za prijatelja, v tretjem šele je tako, da se brez skrbi vseli lastnik. Ta sodba je brez dvoma pretirana; vendar pa je gotovo, da je stanovanje, novo in staro, tem manj primerno, čim bolj je vlažno. Stanovanja, ki ne dobé nikdar sonca, so redkokdaj popolnoma suha. Stanovanje mora biti tako, da se dá dobro zračiti. Tudi na to premalo pazimo, ker mislimo, da je za zračenje že dovolj, če ima stanovanje okna in vrata. Pa ni tako. Od njihove pravilne razporedbe je odvisno, ali bo zračenje zadostno in v vseh prostorih enakomerno ali ne. Če niso razvrščena tako, da se more napraviti prepíh, ne moremo govoriti o možnosti pravilnega prezračevanja.

Glavno pravilo stanovanja bodi: suho in svetlo. Soncu zastiramo pogosto pot tudi sami z neprimernimi zavesami. Okna morajo biti prosta! Ni treba, da bi bila gola; stanovanje je videti mnogo vabljivejše, če se spuščajo ob oknih zaves in ne bi bilo prav, če bi jih hoteli povsem izločiti. Samo za zastor, ki zastira pot soncu in svetlobi, ne sme biti prostora v naših stanovanjih; imeti smemo le zaveso, ki poživljajo notranjost sobe, a ne zakrivajo oken in ne zadržujejo sonca. Polna mera zraka in sonca, ki ga propuščajo okna, mora priti v stanovanje, in če so zaveso take, da temu ne nasprotujejo, jim tudi s higienskega stališča ne moremo ugovarjati.

Med okni se mnogokje nahajajo okrasne rastline in cvetje. Res so lepe za pogled; toda so tudi vzrok, da se okna manj odpirajo, oziroma se odpirajo samo ob lepem vremenu. Čim manjša so okna in čim manj sonca jih doseže, tem slabše je. Iz tega razloga morajo proč z naših oken, toda iz naših hiš ne smejo zginiti. Balkoni, verande, sončni mostovži in umetno napravljene, ozke gredice pred okni naj jim dajo prostor.

(Dalje prihodnjič.)

KUHARICA

Riževi cmoki za juho.

Skuhaj v juhi 10 dkg riža in kuhanega ohladi. Mešaj deset minut žlico masti ali sirovega masla in rumenjak debelega jajca. Nato pridene ohlajeni riž, žličico drobno zrezanega zelenega petršilja, žlico drobno zrezane in v masti precvrte čebule, nekoliko soli, ščep popra, sneg beljaka, žlico krušnih drobtin, žlico zrezane šunke ali drugega mesa in žlico moke. Vse skupaj narahlo premešaj in pusti, da pol ure počiva. Nato napravi iz tega testa 12 cmokov, jih zakuhaj v zavreli juhi, ki naj počasi vre četrto ure.

Kuhano goveje meso v omaki z različno prikuho.

Deni v kozo žlico masti, žlico sesekljanega preka-jene slanina in pol drobno zrezane čebule ter pusti, da se nekoliko zarumeni, nato pridene $\frac{1}{2}$ kg v juhi kuhanega mesa (kuhanega pol ure pred uporabo) in ga v tej masti duši deset minut. Nato stresi v kozo žlico moke in ko se moka prav malo zarumeni, prilij zajemalko juhe, dobro premešaj, pridene na rezance zrezano korenje, ki si ga kuhala v juhi; pest kuhanega graha, če imaš 1 do 2 žlici dušenih gob, pretlačen paradižnik in nazadnje 1 do 2 žlici kisle smetane. Ko vse še prevre, stresi to zelenjavno omako na krožnik, po vrhu pa naloži zrezano meso in krog njega krompirjev pire, ki si ga povrhu potresla s čebulo, narezano na listke in precvrto.

Pečeni paradižniki.

Paradižnike obriši in prereži ploskoma čez polovico, odstrani seme, jih nekoliko posoli, potresi vsakega z drobno zrezanim zelenim petršiljem, strtim česnom, krušnimi drobtinami in poprom. Postavi drugega poleg drugega v kozo in vlij na vsakega pol žličice olja. Postavi jih v pečico in peci 15 do 20 minut.

Zelenjavna plošča s karfijolo, paradižniki, rezanci in stročjim fižolom.

Skuhaj v slani vodi celo, srednje veliko karfijolo in kuhano položi v sredo velikega krožnika. Okrog karfijole naloži s sirovim maslom zabeljene rezance, okrog njih na poševne kosce zrezan fižol v smetani in okrog fižola pečene paradižnike. Postavi kot samostojno jed za večerjo na mizo.

Gobe z jajcem.

Popari krožnik zrezanih gob, odcejene stresi v kozo, ki si v njej razgrela žlico masti in v njej prav malo zarumenila strok strtega česna, žličico čebule in zelenega petršilja. Ko se sok, ki so ga dale iz sebe, posuši, primešaj 1 do 2 raztepeni jajci, žlico kisle smetane, ščep popra in nekoliko soli. Vse dobro premešaj, da jajci nekoliko zakrkneta, in postavi jed s kruhom ali polento na mizo.

Sirnate palačinke.

Razmotaj v lončku $\frac{1}{4}$ l mleka, debelo jajce, prav malo soli, 6 dkg nastrganega bohinjskega sira in 9 dkg

moke. Iz tega testa napravi štiri palačinke in vsako potresi z nastrganim sirom, zvij in postavi s solato na mizo.

Sir iz kislega mleka z drobnjakom.

Mešaj 2 žlici dobre kisle smetane, skodelico sira, nekoliko soli in žlico drobno zrezanega drobnjaka.

Krompirjev narastek s šunko.

Skuhaj 6 srednje debelih krompirjev in kuhane olup. Namaži skledo z mastjo ali sirovim maslom, nareži v skledo 3 na listke zrezane krompirje, ki jih nekoliko posoli, na krompir potresi 1 do 2 pesti drobno zrezanega, kuhanega svinjskega mesa in na meso 2 do 3 trdo kuhana in na listke zrezana jajca in vse polij z dvema žlicama kisle smetane. Nato nareži še ostale tri krompirje po jajcih, jih posoli in polij s 3 do 4 žlicami kisle smetane. Postavi jed v pečico, da se nekoliko zapече, in jo daj kot samostojno jed s solato na mizo.

Breskovo vino (bovla).

Prereži zrele, olupljene breskve na štiri dele ali čez pol, jih naloži v nalašč za to pripravljeno posodo (terino) ali v lonec, ki je za juho, potresi s sladkorno sipo (na $1\frac{1}{2}$ kg breskev 30 do 40 dkg sladkorja) in nalij nanje 2 do 3 litre belega vina. Nato pusti pokrito 2 do 3 ure. Nato naloži v vsak kozarec 2 krhlja breskev, narahlo premešaj, da se sladkor raztopi, ako imaš čist led, primešaj košček ledu in steklenico sodavice (sifon). Nalij na breskve vino in postavi na mizo. Lahko daš zraven slamice, da po njih srkajo bovlo, in male žličice.

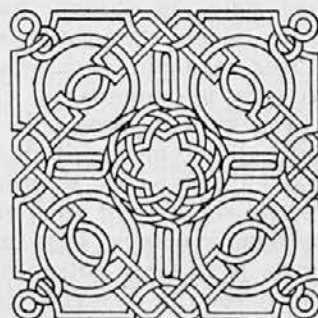
Nadevani špinačni omlet.

Mešaj deset minut dve žlici kisle smetane z dvema rumenjakoma, da dobro naraste. Nato primešaj $\frac{1}{4}$ l kuhane, odcejene, ohlajene in sesekljanega špinača, prav malo soli, sneg dveh beljakov, žličico drobno zrezanega drobnjaka ali petršilja in polno žlico moke (3 dkg). Vse narahlo premešaj, stresi v pomazano omletno ponev in speci. Pečeno nadevaj z jajčnimi možgani, s sekanico ali jajčnim podmetom, zapogni čez polovico in postavi kot okusno večerjo s kako solato na mizo.

Rumova pena.

Mešaj 20 do 25 minut 5 dkg sladkorja in 2 rumenjaka, primešaj $\frac{1}{8}$ l stepene smetane in žlico ruma. To mešanje postavi za 3 do 4 ure na hladno, najbolje na led. Nato narahlo premešaj in naloži v zato pripravljene kozarce, ki jih prej ohladi, in postavi peno s pecivom na mizo.

M. R.

ČARODEJEV KOTIČEK IN ZABAVNE IGRE

Izdajalski prstan.

Vzemi približno $\frac{1}{2}$ m dolgo nit. Polovico niti namoči v zelo slani deževnici ali rečnici, druga polovica naj visi čez rob posode. Namaka naj se štiri do pet dni, potem pa jo posuši. V družbi reci, da hočeš dvema gospodičnoma prerokovati, katera se bo prej poročila. Prosi ju, naj primeta vsaka za svoj konec niti, potem pa nit na sredi prestriži. Nato naj natakne vsaka na svoj konec prstan. Ko sta se prstana popolnoma umirila, zažgi obe niti in reci, da se bo tista prej poročila, ki ji bo prstan ostal tudi na sežgani niti, kar se bo zgodilo pri tisti niti, ki je bila namočena v slani vodi.

Če pričakuješ, da bo v družbi več gospodičen, si lahko pripraviš več niti.

Med 25 kartami uganem pravo.

Razporedi 25 kart po mizi v pet vrst, v vsaki po pet kart, takole:

a	b	c	č	d
e	f	g	h	i
j	k	l	m	n
o	p	r	s	š
t	u	v	z	ž

Različne črke pomenijo različne karte, ki so seveda obrnjene z licem navzgor, da jih vsakdo lahko vidi. Nato reci enemu izmed navzočih, naj si izbere in zapomni eno izmed kart, ne da bi ti jo pokazal, in naj ti pove, v kateri vodoravni vrsti je njegova karta. Ko ti je povedal, zberi zopet vse karte lepo po istem redu, kakor si jih prej pokladal, namreč začeni pri »a« nadaljuj po abecednem redu do »ž«. Nato jih vnovič razporedi po mizi, kakor prej v pet vrst; le da jih sedaj ne pokladaš vodoravno drugo poleg druge, ampak od vrha navzdol. Ko si vse razpoložil, bodo takole ležale:

a	e	j	o	t
b	f	k	p	u
c	g	l	r	v
č	h	m	s	z
d	i	n	š	ž

Sedaj vprašaj zopet tistega, ki si je izbral karto, v kateri vodoravni vrsti pa sedaj leži njegova karta. Ko ti je povedal, mu jo lahko takoj pokažeš. Kako?

Zgled: Nekdo si je izbral karto, ki je v prvi razporedbi označena s črko »p«; zato ti odgovori na prvo vprašanje, da leži v četrti vodoravni vrsti. Če ga vprašaš nato, v kateri vrsti leži v drugi razporedbi, ti bo odgovoril, da je v drugi vrsti, in takoj boš vedel, da je to četrti karta v drugi vrsti; torej tista, ki je tudi v tej vrsti naznačena s črko »p«.

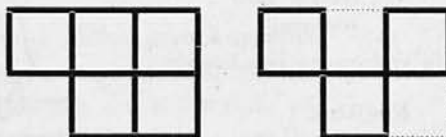
Uganem število oči treh kock.

Daj komu izmed navzočih tri kocke in ga prosi, naj jih vrže na mizo tako, da ti ne boš videl, kako so se kocke postavile. Potem pa reci, da boš uganil, koliko oči ima vsaka kocka kvišku obrnjenih. Da boš mogel ugeniti, naj tisti, ki je kocke vrgel, pomnoži število oči prve kocke z 2 in k zmnožku prišteje 5. Vsoto naj pomnoži s 5 in k zmnožku prišteje 10. Tej vsoti naj prišteje število oči druge kocke in vsoto pomnoži z 10. K zadnjemu zmnožku naj prišteje še število oči tretje kocke in naj ti pove končno vsoto. od te vsote odštej natihoma 350 in ostanek ti pove število oči vseh treh kock.

Zgled: Na mizi leže kocke z 2, 4 in 5 oči. Število oči prve kocke pomnoži z 2 ($2 \times 2 = 4$), temu zmnožku prištej 5 ($4 + 5 = 9$) in dobljeno vsoto pomnoži s 5 ($9 \times 5 = 45$). K zmnožku prištej 10 ($45 + 10 = 55$) in vsoti prištej število oči druge kocke ($55 + 4 = 59$). Dobljeno vsoto pomnoži vnovič z 10 ($59 \times 10 = 590$) in k temu zmnožku prištej še število oči tretje kocke ($590 + 5 = 595$). To vsoto naj ti računar pove, ti pa natihoma odštej 350 ($595 - 350 = 245$). Dobljeni ostanek ti pove, da imajo na mizi ležeče kocke 2, 4 in 5 oči.

Kako napravim iz petih kvadratov tri kvadrate.

Vzemi vžigalice in sestavi z njimi pet kvadratov, kakor jih kaže prva slika.

Nato reci, naj kdo napravi iz teh petih kvadratov le tri; a odvzeti sme le tri vžigalice. Kako se to naredi, kaže druga slika, kjer so odvzete vžigalice označene s pikčastimi črtami.

Podobna zabava je, če napraviš najprej šest kvadratov; torej tudi v drugi vrsti tri. Tudi iz šestih kvadratov lahko napraviš le tri; a odvzeti moraš pet vžigalic.

★

Ženske so ženske.

Poglavar indijanskega plemena Parker je sprejel na stara leta razne običaje olikanih narodov, samo mnogoženstva ni hotel opustiti. Takratni predsednik Roosevelt, njegov osebni prijatelj, ga je hotel tudi v tej zadevi preurediti. Posetil ga je na domu in pohvalil, da pošilja svoje otroke v ameriške šole, da se oblačijo on in njegov rod kakor Američani in tako dalje. »Lepo,« je rekel Roosevelt, »da daješ svojim bratom dober zgled, vendar te pa moram pokarati, ker imaš še vedno pet žen. Zakaj ne odsloviš štirih in si pridržiš samo eno?«

Poglavar se zamisli in reče: »Ti si moj veliki beli oče in storiti hočem, kakor mi svetuješ, toda samo pod enim pogojem.«

»Pod kakšnim?«

»Da mi ti izbereš ženo, ki naj jo obdržim, drugim pa rečeš, naj odidejo.«

UGANKE

Ureja Josip Novak

Šifrirana brzjavka.

(Jota, Ljubljana.)

Trebnje, 2. 4. ob 8. uri.

20, 11, 14, 2—15, 19, 16, 4—20, 23, 21, 17.

Iz slovnstva.

(M. P., Ljubljana.)

4
a
a a a
a a c
č d e
e e
1 g i k k k 5 l l n n o 3
o o r r p
r r š š r
t t v
v
2

1—2, 2—3, 3—4, 1—4, 5—1, 5—3 naši
pisatelji, 5—2 znan pridigar, 5—4 slo-
venski pesnik.

Poletje.

(Planina, Kranj.)

ŠJČSDUOAIORJBA
GLEOTMBRPA, AĚĚ
OAI AĚSNEZAIVD!
OONKR, CO: VRNTD

Vinjeta.

(R. K., Ljubljana.)

Vremenska uganka za avgust.

(Ivan Čampa, Bloke.)

Ab cb č debfbg Cbhibej khbl mhčkn
nčopfp, oč nčdfp dlrnsbmr epir špfp.

Ključ: debfips = višji uradnik,
ohrkur = del razorane zemlje,
lčacb = seno,
šbmrg = junak iz slovenske na-
rodne pesmi.

Čarobni lik.

(M—b, Ljubljana.)

a soglasnik
a a a vas na Gorenjskem
e i j j k orodje
k l l m m o o slov. jezikoslovec
o p p r r moško krstno ime
r r t srečen kraj
t soglasnik

Navpično in vodoravno iste besede.

Konjiček.

(Natan, Celje.)

Rešitve je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: G. višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. št. Vid nad Ljubljano.
Tudi vse rokopise za ugank pošiljajte zastavljavci ugank na isti naslov. Lepo risane ugank bomo primerno nagradili.

Rešitev ugank v julijski številki.

Vremenska uganka za julij.
Napiši abecedo v vodoravni vrsti ter postavi vsako veliko črko pod tiste male črke, ki so poleg velike črke; n. pr. a pod f itd., pa dobiš: Če Elija ro-poče, kmetič joče.

Posetnica. Reševalec ugank.

Istopisnica. Delavec zažene ve-
lik stroj. To delo ni za žene!

Rogač. Po trije izrastki na rogovju
in po tri nožice na vsaki strani ti pra-
vijo, da vzemi po tri črke menjaje
proti desni in levi; začni, kjer se ve-
jica dotika kolobarja: Ako te mika
jedro, zgrizi lupino!

Jadransko morje. Vstavi abe-
cedo v pokončni vrsti ob strani slike.
Izbiraj črke po črti, ki jo slika več-
krat prekinja, pa dobiš: Bilo si in boš
slovansko.

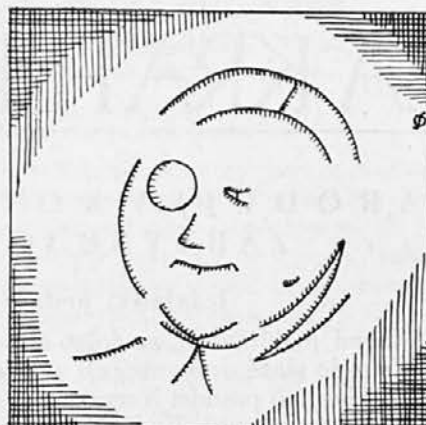
Zlogovna križanka: Vodorav-
no: 1. zagata, 3. ličinka, 5. lectarka,
7. tabor, 9. reža, 10. jeza, 11. vezi, 12.
brinje, 14. loka, 16. mačica, 18. kaziti,
19. pagoda. Navpično: 1. zaplata, 2. ta-
lec, 3. Lika, 4. kaluža, 6. tarča, 8. bor-
jenje, 9. rezilo, 12. brinjevka, 13. Soči,
15. katoda, 16. mati, 17. capa.

Šaljivka. Tašča — taščica.

Konjiček. Mej svojih hrepenenje
ne pozna! Ant. Medved.

Fiziognomična uganka.

(S. O., Sele.)

Brzjavka.

(Jože Juter, Maribor.)

... rnezma ... d. ezog ...

Kdo naj ga reši?

Iz računstva.

(Radoš, Stari trg.)

4 4 4 4 4 Razvrsti ta števila tako,
5 5 5 5 5 da bo vsota števil v vodo-
6 6 6 6 6 ravni in navpičnih vrstah
7 7 7 7 7 ter v prekotnicah 30. —
8 8 8 8 8 Ista številka ne sme biti
v nobeni vrsti dvakrat.

Spremenitev.

(R. K., Ljubljana.)

Trst, rod, pet, krč, las, jok, pes.

V vsaki besedi nadomesti po eno čr-
ko z drugo tako, da dobiš nove besede.
Nadomeščene in nadomestilne črke da-
jo pregovor.

Posetnica.

(Natan, Celje.)

Dr. teol. Matija E. Ostrožnik

Ormož

Kaj je njegovo geslo?

Trsteniška. Okorni so ti verzi. Prevelik si — to je res jecljanje pred velikim Bogom, ne povzpne se do lepote. Podobna je Ob večerni zarji — hrepeneči klici, vzdih razboljene mladosti, oblika ne ugaja. — »Ko cvetja sem tebi dajal« je še najboljša, tudi po vsebini, oblikovno je nerodna in neobdelana. Tudi rima vas zapelje v nesmisel. N. pr.:

Prvi pomladni pozdrav
sem tebi dal.
Prvi pogled
na tebe je, cvet,
bil namenjen.
Prvo veselje, prvo brezdolje
pri tebi prebil sem,
pri tebi preživel sem nedelje.

Toda kaj še?
Prve solze
so tekale zate.
Ko dajal sem ti vrtnice,
vmes našel sem trnje.
Kaj, mladost, pomlad,
tudi trnje daješ.
Ljubezen, tudi ti tega ne
prezreš.

Seljan Tonej. Črtica »Prvi poziv«, ki opisuje, kako voznička podsuje snežni plaz, je vzeta sicer iz resničnega življenja, ni pa nič več nego navadno pripovedovanje. Lepote nima, literarne vrednosti zaradi tega tudi ne. Kakšen naj bo njen smisel?

Župni urad, Pišce (12), Modrinjak Franc (12), Jeglič Stanko (12), Kladenšek Jernej (11), Benedičič Jakob (9), Gradišnik Ivan (12), Šušteršič Franc (9), Moder Janko (12), Padar Jože (12), dr. Knific Ivan (12), Cesar Anton (8), Sodja Franc (8), Mlakar Jožef (8), Sodja Anton (8), Rotar Marija (12), Tršinar Slavko (5), Pavlin France (11), Bulovec Ivo (11), Demšar Viktor (11), Bufon Anica (12), Finžgar Marija (11), Rakovec Josip (10), Lipoglavšek Slava (10), Videnšek Ana (5), Mikolič Silva (7), Pot Marko (4), Rožanec Josip (12), Sancin Anton (10), Jug Franjo (10), Pipan Jelica (10), Volk Slavko (10), Skalar Marija (10), Kumar Marija (12), Papler Marija (11), Samostan Stična (11), Zorec Alojzij (11), Gole Anton (11), Golnar Franc (11), Lukovšek Ivanka (11), Petelin Mimi (11), Debevec Krista (5).

*

Tiskarski skrat je v zadnji številki natisnil eno vrsto dvakrat, zato pa je izpustil imena tehle rešivcev: Gradišnik Ivan (9), Kladenšek Jernej (8) in Rakovec Josip (9).

Castor & Pollux, Maribor. Naznanite mi svoj počitniški naslov, da vam pošljem nagrado za uganko v 7. številki.

KSAVER MEŠKO:

HENRIK GOBAVI VITEZ

Božičen misterij v štirih slikah. 82 strani. Mohorjeve knjižnice 68. zvezek. — Duhovna igra pri nas sicer ni neznana, vendar nismo imeli razen nekaj obnovljenih starejših del nič novih, sodobnih stvaritev. Meško nam je dal sedaj tako delo s svojim »Henrikom gobavim vitezom«. Dejanje se vrši za križarskih vojsk. Vitez Henrik je šel v Sveto deželo, da reši Gospodov grob iz rok nevernikov. Toda strašna bolezen se ga prime — gobavost. Čez dolga tri leta se vrne in z grozo spozna, da bi bilo bolje, ako bi za vedno ostal v tujini. Njegova nevesta se mu odpove, njegova sestra se s studom odvrne od njega in celo njegova mati bi ga rajši videla mrtvega. Le najdenka Blanka, ki jo je pred odhodom v Sveto deželo pobral na cesti in jo peljal na svoj grad, materi v varstvo, je vsa srečna, da vidi svojega dobrotnika še živega. Z neomahljivo vero v srcu gre slabotna deklica brez vsakega spremstva peš v Rim, da izprosi zdravje svojemu rešitelju. — Končni prizori bodo pretresli gledavce do solz, posebno tam, kjer imajo močne igravce. Priporočamo to delo tudi našim družinam, ki ga naj na sveti večer na glas berejo. Če jih je dovolj, naj si vloge razdele in uspeh bo vreden svetega večera: svet bo in osrečujoč.

Knjiga stane broširana za ude 15 Din, za neude 20 Din; vezana za ude 21 Din, za neude 28 Din.

Družba sv. Mohorja v Celju

KNJIGARNA MOHORJEVE TISKARNE R. Z. Z O. Z.

V CELJU

je otvorila

PODRUŽNICO

KNJIGARNE IN TRGOVINE S PI-
SARNIŠKIMI POTREBŠČINAMI

V LJUBLJANI

NA MIKLOŠIČEVI CESTI ŠT. 19

v palači Vzajemne zavarovalnice (pri glavnem kolodvoru)

kjer dobite

knjige domačih in tujih založništev; pisarniške in šolske po-
trebščine; devocionalije; nabožne, pokrajinske in druge slike;
vsakovrstne cerkvene tiskovine, listine, oznanilne knjige, dru-
žinske potrebščine in sploh vse v stroko spadajoče predmete

Mohorjani dobé knjige iz založbe Družbe sv. Mohorja po udninskih cenah

S konkurenčnimi cenami, hitro, točno in solidno postrežbo
bomo svoje cenjene odjemalce prav gotovo zadovoljili

Knjigarna Mohorjeve tiskarne
podružnica v Ljubljani